

Nya utmaningar

Översyn och anpassning av landsbygdsprogrammet

- Hälsokontrollen har utmynnat i att nya medel tillförs landsbygdsprogrammet för att möta utmaningar om klimat, förnybar energi, vattenkvalitet, biologisk mångfald och strukturförändringar i mjölkproduktionen. De befintliga miljöersättningarna behöver också anpassas för att nå en bättre måluppfyllelse.
- Genom att höja ersättningarna för insatser som redan finns ska målen kunna nås lättare. Det är exempelvis fallet för betesmarker och slätterängar, våtmarker, minskat kväveläckage, ekologisk produktion, extensiv vall och skogens mångfald.
- För att bättre kunna möta utmaningarna om att klimatanpassa de areella näringarna, öka produktionen av förnybar energi och nå målen inom Baltic Sea Action Plan behövs ytterligare medel till investeringar och helt nya åtgärder.

För att möta utmaningarna som är utpekade i hälsokontrollen och anpassa nuvarande åtgärder i landsbygdsprogrammet så att de når sina mål föreslår Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen ändringar och tillägg till nuvarande landsbygdsprogram.

Ändringarna handlar framförallt om att öka ersättningsnivåer och ramar för existerande åtgärder för att det ska vara möjligt att få en högre anslutning till åtgärderna och nå uppställda mål.

De nya åtgärderna är få och framförallt riktade mot utmaningen vattenkvalitet.

Referens
Hans Rolandsson

Författare uppdelat på ämnesområden

Klimat och förnybar energi - Lena Niemi Hjulfors, Jordbruksverket

Vattenkvalitet – Magnus Bång och Bertil Albertsson, Jordbruksverket

Biologisk mångfald – David Ståhlberg och Maria Hall Diemer, Jordbruksverket

Omstrukturering mjölk – Hans Rolandsson, Jordbruksverket

Ekologisk produktion – Torben Söderberg, Jordbruksverket

Skogliga åtgärder – Stefan Karlsson, Elisabet Andersson, Hans Lidholm och Anna Wallstedt, Skogsstyrelsen

Inledning m.m. – Carl Johan Lidén, Jordbruksverket

Sammanfattning

Jordbruksverket och Skogsstyrelsen har haft regeringens uppdrag att anpassa Sveriges landsbygdsprogram till EU:s beslut om jordbrukspolitiken, den så kallade Hälsokontrollen. Genom beslutet förs medel över från gårdsstödet till landsbygdsprogrammet, så kallad modulering. De medlen ska användas för att möta utmaningar som rör klimat, förnybar energi, vattenkvalitet, biologisk mångfald och lönsamheten i mjölksektorn. En andra del i uppdraget har varit att analysera måluppfyllelsen för de nuvarande miljöersättningarna och ge förslag på ändringar om det behövs för att nå de uppställda målen.

Det sammanlagda ekonomiska utrymmet för uppdraget har varit cirka 1 miljard kronor per år varav 200 miljoner kronor är medel som förs över från gårdsstödet till landsbygdsprogrammet.

Flera av myndigheternas förslag handlar om att öka ersättningarna för åtgärder som redan finns. En ökad ersättning ska leda till att målen lättare ska nås. Detta gäller exempelvis för betesmarker och slätterängar, våtmarker, minskat kväveläckage, ekologisk produktion, extensiv vall och skogens mångfald. För ekologisk produktion föreslår Jordbruksverket också en ersättning till certifierad ekologisk vall. Ersättningen till certifierad ekologisk vall ska också stödja omstruktureringen av mjölksektorn.

Förslagen på ökade satsningar på kompetensutveckling och en utökad ram för investeringsstödet blir ett direkt stöd för omstruktureringen av mjölkproduktionen. Den föreslagna höjningen av ersättningen till den extensiva vallodlingen kommer indirekt gynna mjölkproduktionen.

För att bättre kunna möta utmaningarna om att klimatanpassa de areella näringarna och att öka produktionen av förnybar energi föreslås att ytterligare medel förs till investeringar till satsningar inom klimat och förnybar energi, projekt om klimat och förnybar energi och stöd för biogas.

Det finns behov av åtgärder för att möta de mål som finns inom Baltic Sea Action Plan. Som en följd av det föreslår Jordbruksverket bland annat höjda ersättningar för att minska växtnäringsläckaget från jordbruket. Jordbruksverket föreslår också ett par nya åtgärder, bland annat skyddszoner på erosionsbenägen mark

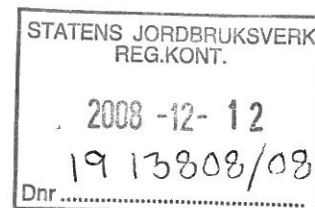
Inom skogsområdet föreslår Skogsstyrelsen nya åtgärder för att förbättra den biologiska mångfalden och vattenkvaliteten. Exempel på förslag till åtgärder är stöd till skötselavtal, brynmiljöer, kantzoner vid vatten och vattenanpassad målklassning.

Jordbruksdepartementet

Statens jordbruksverk
551 82 JÖNKÖPING

**Uppdrag om anpassning av Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007–2013
med anledning av översyn av jordbrukspolitiken**

Regeringens beslut

Regeringen uppdrar åt Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen att, efter samråd med Naturvårdsverket och Energimyndigheten, redovisa förslag till anpassning av Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007–2013 med anledning av översynen av den gemensamma jordbrukspolitiken, den s.k. hälsokontrollen. En bedömning om huruvida ytterligare åtgärder är motiverade, med avseende på redan befintliga insatser, ska redovisas. I de fall myndigheterna bedömer att åtgärder är motiverade, ska en tydlig analys göras om vad syftet med åtgärden är. Analysen ska innehålla en bedömning av om problemet bättre åtgärdas genom lagstiftning.

Bedömningen av huruvida åtgärder är motiverade ska göras utifrån följande utpekade utmaningar:

- att mildra effekterna av ett förändrat klimat, både avseende att minska de areella näringarnas utsläpp av växthusgaser samt att anpassa de areella näringarna till ett förändrat klimat,
- att öka produktionen av förnybar energi,
- att förbättra vattenkvaliteten,
- att bidra till att bevara den biologiska mångfalden.

Myndigheterna ska också i sitt arbete löpande följa och beakta de slutliga rådsslutsatserna och den kommande tillämpningsförfordningen samt implementeringen av övriga delar inom hälsokontrollen.

Om myndigheterna gör bedömningen att åtgärder är motiverade kan sådana insatser dels omfatta förstärkning av befintliga insatser eller åtgärder inom landsbygdsprogrammet, dels förslag på nya insatser eller åtgärder. Hela landsbygdsprogrammets potential ska beaktas. För varje förslag till insats eller åtgärd ska operativa mål och motiv för föreslagen insatsintensitet anges. Insatserna eller åtgärderna ska beskrivas enligt den struktur som anges i kommissionens förordning (EG) nr 1974/2006

Postadress
103 33 Stockholm

Telefonväxel
08-405 10 00

E-post: registrator@agriculture.ministry.se

Besöksadress
Fredsgalan 8

Telefax
08-20 64 96

Telex
156 81 MINAGFI S

samt relevanta arbetsdokument. De föreslagna insatserna ska redovisas i en lista enligt artikel 16.a (3a) i rådets förordning (EG) nr 1698/2005. Det ska tydligt framgå hur insatsen eller åtgärden bidrar till att möta någon av de fyra utpekade utmaningarna.

I uppdraget ingår även att analysera måluppfyllelse av miljöersättningarna inom det svenska landsbygdsprogrammet och där så är befogat, föreslå revideringar för att nå de mål som finns angivna i programmet. Verken ska så långt som möjligt beakta de riktlinjer som kommissionen ämnar att presentera gällande justeringar av miljöersättningarna. I uppdraget ingår också att i tillämpliga delar beakta de förslag till åtgärder som redovisas i Miljömålsrådets rapport från den andra fördjupade utvärderingen av miljö kvalitetsmålen. Föreslagna ändringar, inklusive eventuella administrativa effekter av föreslagna åtgärder, ska finansieras inom de ekonomiska ramar som är fastställda i landsbygdsprogrammet för respektive axel samt de tillkommande moduleringsmedlen. De förslag till förbättringar av miljöersättningarna som föreslås av slututvärderingen av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000–2006 ska beaktas.

Eventuellt föreslagna insatser eller åtgärder ska, inom respektive målområde, rangordnas utifrån kostnadseffektivitet och administrativ hanterbarhet. Redovisade förslag ska vara i enlighet med EU:s lagstiftning och kunna genomföras fr.o.m. 2010. Samtliga förslag som lämnas ska vara förenliga med regeringens mål om regelförenkling och en enkel hantering för stödmottagaren bör eftersträvas.

Indikatorer ska anges för varje föreslagen insats eller åtgärd, och följa den struktur som finns i det befintliga landsbygdsprogrammet. Om myndigheterna så bedömer ska ytterligare nationella indikatorer anges för respektive föreslagen insats.

Uppdraget ska redovisas till Jordbruksdepartementet efter samråd med de organisationer som har representanter i övervakningskommittén för landsbygdsprogrammet. Arbetet ska samordnas och redovisas av Statens jordbruksverk. Uppdraget ska redovisas senast den 1 mars 2009.

Skälen för regeringens beslut

Kommissionen offentliggjorde den 20 maj 2008 förslag till rättsakter inom ramen för översynen av 2003 års reform av den gemensamma jordbrukspolitiken, även kallad "hälsokontrollen".

Kommissionen föreslår ändringar av rådets förordning (EG) nr 1698/2005 i syfte att förstärka landsbygdsprogrammen för att möta nya utmaningar. På grundval av prioriteringarna i gemenskapens strategiska riktlinjer, ska medlemsstaterna föreskriva åtgärder i sina landsbygdsprogram avsedda att mildra klimatförändringar (framför allt genom att minska utsläpp av växthusgaser) och underlätta jordbrukets anpassning till ändrade klimatförhållanden, främja satsningar på förnybar energi,

förbättra vattenförvaltningen samt bevara den biologiska mångfalden. En överföring av medel från den traditionella jordbrukspolitiken till landsbygdsprogrammen, dvs. en ökning av den obligatoriska moduleringen har beslutats. En svensk utgångspunkt är principen att förorenaren ska betala för sin miljöpåverkan.

Från och med den 1 januari 2010 ska landsbygdsprogrammen omfatta en lista över de åtgärder som motsvarar de nya prioriteringarna samt en tabell som anger den totala gemenskapsfinansieringen av dessa åtgärder. Medlemsstaterna får under perioden den 1 januari 2010 till den 31 december 2015 använda de belopp som härrör från ökad obligatorisk modulering för att inom nuvarande landsbygdsprogram finansiera åtgärder som motsvarar de nya prioriteringarna.

I mars 2007 beslöt Europeiska rådet att reducera utsläppen av växthusgaser med 20 % till år 2020 jämfört med år 1990 (30 % vid en internationell överenskommelse om globala mål) samt mål om 20 % förnybar energi av total energikonsumtion till år 2020. Jord- och skogsbruket kan bidra till att uppfylla dessa mål genom exempelvis produktion av bioenergi och minskade utsläpp av växthusgaser. Även övrigt näringsliv på landsbygden har en potential till att bidra till en hållbar produktion av förnybar energi.

EU:s mål avseende vattenförvaltning anges i Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EC av den 23 oktober 2000 (ramdirektivet för vatten). Detta direktiv utgör en ram för gemenskapens åtgärder på vattenområdet och ska genomföras under perioden 2010–2012. Jordbruket har, genom läckaget av växtnäringsämnen och växtskyddsmedel till vatten, en mycket viktig roll för Sveriges möjligheter att uppfylla ramdirektivet för vatten.

Alla medlemsländer har åtagit sig att stoppa förlusten av biologisk mångfald till år 2010, ett mål som verkar svårt att nå. Vid ministerrådet i december 2006 påtalades en djup oro över den fortsatta minskningen av biologisk mångfald och ekosystemtjänster, både i EU och globalt, och det underströks ett trängande behov av intensifierade och samordnade insatser för att stoppa denna utveckling (Rådets dokument 16164/06). Rådet vädjade till kommissionen och medlemsstaterna att ta till vara på de möjligheter som jordbruks- och landsbygdsutveckling samt skogsbruks- och fiskeripolitik ger för att nå målet om biologisk mångfald. En stor del av den svenska biologiska mångfalden är beroende av ett hållbart jord- och skogsbruk.

Det nuvarande landsbygdsprogrammet är inne på sitt andra år. Enligt de årliga uppföljningarna av programmet är anslutningen och därmed måluppfyllelsen för vissa miljöersättningar inom programmet lägre än väntat. Under 2007 och 2008 har världsmarknadspriserna på jordbrukspro-

dukter och insatsvaror ökat kraftigt, vilket kan ha påverkat viljan att ansluta sig till miljöersättningarna.

Den 1 november 2008 överlämnades slututvärderingen av Miljö- och landsbygdsprogrammet för perioden 2000–2006, till regeringen. Utvärderingen har gjorts av Sveriges lantbruksuniversitet.

På regeringens vägnar

Eskil Erlandsson

Helene Holstein

Kopia till

Finansdepartementet/BA
Miljödepartementet/Na
Näringsdepartementet/RT
Kulturdepartementet/Kr
Skogsstyrelsen
Naturvårdsverket
Energimyndigheten

Regeringskansliet
Jordbruksdepartementet

103 33 Stockholm

Regeringen uppdrog i ett särskilt regeringsbeslut den 4 december 2008 åt Statens jordbruksverk och Skogsstyrelsen att, efter samråd med Naturvårdsverket och Energimyndigheten, redovisa ett förslag till anpassning av Landsbygdsprogrammet för Sverige 2007-2013 med anledning av översynen av den gemensamma jordbrukspolitiken, den s.k. hälsokontrollen.

Skogsstyrelsen ansvarar för rapportens innehåll för sina ansvarsområden. Statens jordbruksverk ansvarar för rapportens innehåll i övrigt.

Statens jordbruksverket och Skogsstyrelsen överlämnar härmed rapporten Nya utmaningar – Översyn och anpassning av landsbygdsprogrammet.

Mats Persson

Statens jordbruksverk

Håkan Wirtén

Skogsstyrelsen

Innehåll

1	Uppdrag.....	1
1.1	Beskrivning	1
1.2	Förutsättningar	1
1.3	Samråd.....	2
1.4	Förslag som myndigheterna inte har behandlat.....	2
1.5	Ekonomiska ramar.....	2
2	Nuläge.....	4
2.1	Landsbygdsprogram	4
2.1.1	Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn (Axel 1).....	4
2.1.2	Förbättra miljön och landskapet (Axel 2)	4
2.1.3	Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden (Axel 3).....	4
2.1.4	Leader (Axel 4)	4
2.1.5	Ansvarsfördelning	5
2.2	Utmaningar.....	5
2.2.1	Att mildra effekterna av ett förändrat klimat, både avseende att minska de areella näringarnas utsläpp av växthusgaser samt att anpassa de areella näringarna till ett förändrat klimat	5
2.2.2	Att öka produktionen av förnybar energi	6
2.2.3	Att förbättra vattenkvaliteten	7
2.2.4	Att bidra till att bevara den biologiska mångfalden	8
2.2.5	Åtgärder i samband med omstrukturering av mjölksektorn.....	9
3	Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn (Axel 1).....	10
3.1	Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning	10
3.1.1	Tidigare utfall.....	10
3.1.2	Greppa Näringen	11
3.1.3	Förnybar energi	14
3.1.4	Ekologisk produktion	15
3.1.5	Biologisk mångfald - rikt odlingslandskap	16
3.1.6	Biologisk mångfald – husdjursområdet.....	18
3.1.7	Mjölksektorn	18
3.1.8	Hållbart skogsbruk	19
3.2	Modernisering av jordbruksföretag.....	21
3.2.1	Investeringsstöd till satsningar inom klimat och förnybar energi.....	22
3.2.2	Investeringsstöd för satsningar i mjölksektorn.....	24

3.3	Infrastruktur som är av betydelse för utveckling och anpassning av jord- och skogsbruket.....	25
3.3.1	Klimatåtgärder – anpassning till klimatändringar	25
4	Förbättra miljön och landskapet (Axel 2).....	26
4.1	Biologisk mångfald och kulturmiljövärden i betesmarker, slåtterängar och våtmarker.....	26
4.1.1	Nuläge	26
4.1.2	Svagheter i ersättningen	27
4.1.3	Förslag till ändringar	27
4.1.4	Indikatorer	27
4.1.5	Hur svarar det mot utmaningen.....	28
4.1.6	Budgetbelastning.....	28
4.1.7	Administrationskostnader.....	28
4.2	Regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö).....	28
4.2.1	Mångfaldsträda.....	28
4.2.2	Våtmarker – förslag för ökad anläggningstakt/miljöinvestering.....	30
4.2.3	Våtmarker – förslag för ökad anläggningstakt/skötselersättning.....	32
4.2.4	Våtmarker – anläggning av dammar för fosforavskiljning	33
4.2.5	Skyddszoner på erosionsbenägen mark.....	34
4.2.6	Reglerbar dränering.....	36
4.3	Traditionella kulturväxter och husdjursraser.....	38
4.3.1	Rasföreningar för bevarande av utrotningshotade husdjursraser	38
4.4	Minskade växtnäring förluster från jordbruksmark.....	39
4.4.1	Minskat kväveläckage	39
4.4.2	Skyddszoner	41
4.5	Miljöskyddsåtgärder.....	44
4.5.1	Nuläge	44
4.5.2	Svagheter i ersättningen	44
4.5.3	Förslag till ändringar	44
4.5.4	Indikatorer	45
4.5.5	Hur svarar det mot utmaningen.....	45
4.5.6	Budgetbelastning.....	45
4.5.7	Administrationskostnader.....	45
4.6	Ekologiska produktionsformer	45
4.6.1	Nuläge	45
4.6.2	Svagheter i ersättningen	46

4.6.3	Förslag till ändringar	47
4.6.4	Indikatorer	48
4.6.5	Hur svarar det mot utmaningen.....	48
4.6.6	Budgetbelastning.....	48
4.6.7	Administrationskostnader.....	49
4.7	Extensiv vallodling för miljön och det öppna landskapet	49
4.7.1	Nuläge	49
4.7.2	Svagheter i ersättningen	49
4.7.3	Förslag till ändringar	49
4.7.4	Indikatorer	50
4.7.5	Hur svarar det mot utmaningen.....	50
4.7.6	Budgetbelastning.....	50
4.7.7	Administrationskostnader.....	50
4.8	Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald.....	51
4.8.1	Skogens mångfald	51
4.8.2	Skogens vatten.....	56
4.8.3	Öka arealen ädellövskog	61
5	Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden (Axel 3)	66
5.1	Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk	66
5.1.1	Förnybar energi – nationella projekt	66
5.1.2	Biogasstöd	68
5.2	Affärsutveckling i mikroföretag.....	70
5.2.1	Klimat och förnybar energi – nationella projekt	70
6	Kostnad för föreslagna åtgärder.....	72
6.1	Administrativa konsekvenser	75
7	Föreslagna åtgärder i korthet	77

1 Uppdrag

1.1 Beskrivning

Regeringen har gett Jordbruksverket och Skogsstyrelsen i uppdrag att ge förslag till hur landsbygdsprogrammet kan anpassas efter den översyn som är gjord av EU:s gemensamma jordbrukspolitik, den s.k. hälsokontrollen. Hälsokontrollen innebär bl.a. att medel förs över från direktstöden till landsbygdsutvecklingsåtgärder s.k. modulering. En ytterligare del i uppdraget är att analysera måluppfyllelsen av miljöersättningarna inom landsbygdsprogrammet och föreslå ändringar om det behövs för att nå de uppsatta målen.

Uppdraget har gällt att bedöma om det är motiverat med ytterligare åtgärder utöver de insatser som redan görs inom programmet. Som utgångspunkt för att bedöma om en åtgärd är motiverad har uppdraget utgått ifrån de utmaningar som har pekats ut i hälsokontrollen. Följande utmaningar är utpekade:

- Att mildra effekterna av ett förändrat klimat, både avseende att minska de areella näringarnas utsläpp av växthusgaser samt att anpassa de areella näringarna till ett förändrat klimat,
- Att öka produktionen av förnybar energi,
- Att förbättra vattenkvaliteten,
- Att bidra till att bevara den biologiska mångfalden.

För varje åtgärd som myndigheterna föreslår eller förändrar ska redovisningen innehålla en tydlig analys om vad som är syftet med åtgärden. I analysen ska det också finnas en bedömning av om problemet åtgärdas bättre genom lagstiftning. Denna analys gör myndigheterna bara om det handlar om en ny åtgärd. I uppdraget står det också att myndigheterna ska beakta de förslag till åtgärder som är redovisade i Miljömålsrådets rapport från den andra fördjupade utvärderingen där det är möjligt och de förslag till förbättringar av miljöersättningarna som är föreslagna i slututvärderingen av Miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006.

Utöver detta ska myndigheterna löpande följa och beakta de slutliga rådsslutsatserna, den kommande tillämpningsförfordningen och genomförandet av övriga delar inom hälsokontrollen. Genom det har ytterligare en utmaning kommit till som myndigheterna ska beakta. Denna utmaning är åtgärder i samband med omstrukturering av mjölksektorn.

Uppdraget ska redovisas efter samråd med Naturvårdsverket, Energimyndigheten och de organisationer som har representanter i övervakningskommittén för landsbygdsprogrammet.

1.2 Förutsättningar

Förutsättningarna för uppdraget framgår i huvudsak av uppdragets direktiv. Jordbruksverket vill utöver det lyfta fram några ytterligare förutsättningar som har gällt för arbetet.

Under 2009 ska en halvtidsutvärdering av landsbygdsprogrammet påbörjas. Den ska vara klar under 2010. Med hänsyn till den kommande halvtidutvärderingen och kort tid för att genomföra detta uppdrag föreslår Jordbruksverket inga förändringar i programmets struktur eller grundläggande principer t.ex. det regionala inflytandet. Det innebär att administrationen av programmet fortsätter som hittills med Jordbruksverket som programansvarig myndighet. Fördelning av programmets medel sker efter samråd med Skogsstyrelsen, Sametinget och

länsstyrelserna. Stor återhållsamhet har gällt i fråga om nya stöd eller ersättningar mot bakgrund av halvtidsutvärderingen och administrativa effekter.

Skogsstyrelsen ansvarar för redovisningen av innehållet i de delar där de svarar för administrationen av åtgärderna. Jordbruksverket ansvarar för redovisningen av övriga delar i uppdraget.

1.3 Samråd

När myndigheterna fick uppdraget blev övervakningskommitténs organisationer samt Energimyndigheten, Vattenmyndigheten för norra Östersjön, Sveriges nötköttsproducenter, Svensk Mjölk och Världsnaturfonden informerade om uppdraget. Organisationerna blev erbjudna att delta i en referensgrupp. Referensgruppen har bestått av ett tiotal personer och har träffats tre gånger. Vid referensgruppsmötena har deltagarna lämnat förslag och synpunkter. Under arbetets gång har även kortfattade skriftliga förslag och synpunkter kommit in från några organisationer.

Skriftligt samråd med Naturvårdsverket och Energimyndigheten har skett.

1.4 Förslag som myndigheterna inte har behandlat

Under arbetets gång har det förts fram många förslag till nya eller ändrade miljöersättningar, liksom synpunkter på hur nuvarande ersättningsformer fungerar. Det har bl.a. handlat om miljöåtgärderna utvald miljö, utrotningshotade husdjursraser och miljöskyddsåtgärder. Som en följd av överenskommelsen inom Helcom om en aktionsplan för Östersjön, kallad Baltic Sea Action Plan (BSAP), pågår utredningar om flera nya åtgärder. Ett par av dem, reglerbar dränering och skyddszoner på erosionsbenägen mark, har Jordbruksverket tagit med inom utvald miljö i syfte att vinna erfarenhet av dem. Andra är fortfarande för outredda för att gå vidare med nu. Det gäller bl.a. ersättning för reducerad användning av växtnäring. Ytterligare förslag som har förts fram är en genomgripande omarbetning av åtgärden miljöskyddsåtgärder, bidrag till rovdjursavvisande stängsel, lärkrutor, beteshävd av trädbärande marker, åtgärder på mulljordar och en ny ersättningsform för odling av proteingrödor. När det gäller proteingrödorna är det dessutom inte klart när det nuvarande stödet till proteingrödor inom gårdsstödet kommer att upphöra. Några förslag har inneburit ökad styrning i programmet av hur medlen används. Det gäller bl.a. användningen av kompetensutvecklingsåtgärden och investeringsstödet. Jordbruksverket anser att de förslag som inte är analyserade nu bör behandlas i halvtidsutvärderingen.

1.5 Ekonomiska ramar

Enligt uppgift från jordbruksdepartementet tillför moduleringen i genomsnitt ca 200 miljoner kronor årligen till landsbygdsprogrammet. Summan inkluderar den svenska medfinansieringen. EU-kommissionen har nyligen föreslagit att ytterligare medel ska föras till landsbygdsprogrammet i syfte att stärka utmaningarna. Ett annat skäl har varit att bidra till att mildra verkningarna av lågkonjunkturen. Det har inte varit möjligt att få några tydligare besked om vilka summor det kan röra sig om eller under vilka förutsättningar det kan ske. Därför har Jordbruksverket inte kunnat beakta denna möjlighet. Det får ske vid regeringens beredning av förslagen.

När det gäller måluppfyllelsen inom miljöersättningarna (axel 2) och de förslag myndigheterna lägger för att nå de uppsatta målen är det ekonomiska utrymmet beräknat på följande sätt. Summan av utbetalningarna för hela axel 2 för år 2008 är subtraherad från programmets årliga budget (genomsnitt) för axel 2. Denna skillnad har multiplicerats med tre

för att få en summa för outnyttjade medel 2007-2009. Därefter är summan jämnt fördelad på åren 2010-2013.

Till detta är det outnyttjade beloppet för 2008 adderat för varje år under den återstående programperioden (2010-2013). Jordbruksverket räknar nämligen med att mycket få nya åtaganden kommer till vid oförändrade villkor för nuvarande ersättningsformer. Därför blir det ett outnyttjat budgetutrymme kvar som kan användas varje år. Från denna summa är ett belopp subtraherat för att täcka vissa kostnader. De kostnaderna består bl.a. av det belopp som Jordbruksverket bedömer behövs för medfinansiering av modulerade medel. Kvar blir då 800 miljoner kronor som kan fördelas per år. Summan ska dels täcka kostnaderna för föreslagna höjningar av ersättningar m.m., dels kostnaderna för att nå måluppfyllelse enligt programmet (jämfört med 2008). I de fall myndigheterna har gjort avsteg från målen i programmet står det i texten om den enskilda åtgärden.

Budgetberäkning för axel 2

	Miljoner kronor
Årlig budget (genomsnitt) för axel 2	3580
Utbetalat för 2008	3052
Outnyttjat	528
Sparat 2007-2009	1584
Sparad summa jämnt fördelad på åren 2010-2013	396
Beräknade outnyttjade medel (årlig fördelning)	528
Årlig summa att fördela om för programperioden 2010-2013	924
Avgår årligen (medfinansiering modulerade medel m.m.)	124
Årlig summa att fördela för programperioden 2010-2013	800

När moduleringsmedlen och medlen inom axel 2 summeras blir det sammanlagda ekonomiska utrymmet för uppdraget 1 miljard kronor.

Beräkningen är gjord vid kursen 9,00 SEK/EURO. Sedan programmets början har kronan försvagats mot euron. Det möjliggör en utökning av programmet i den utsträckning den svenska medfinansieringen medger det. Sådana programändringar görs först under den senare delen av programperioden. Om inte kronan blir avsevärt starkare de närmaste åren kommer betydande belopp att kunna föras till landsbygdsprogrammet framöver.

2 Nuläge

2.1 Landsbygdsprogram

Landsbygdsprogrammet omfattar perioden 2007-2013 och har som övergripande mål att stödja en ekonomiskt, ekologiskt och socialt hållbar utveckling av landsbygden i Sverige.

Programmet finansieras både från EU-budgeten och nationellt och omfattar totalt cirka 35 miljarder kronor, eller cirka 5 miljarder kronor per år.

Programmet är uppdelat på fyra områden, så kallade axlar, vars mål och inriktning är gemensamma för EU-länderna. De fyra områden är:

- Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn
- Förbättra miljön och landskapet
- Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden
- Leader

2.1.1 Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn (Axel 1)

Målet för åtgärder inom området är att förbättra utvecklings- och konkurrenskraften hos företag inom jord- och skogsbrukssektorn, rennäring, livsmedelsproduktion och förädling. Området innehåller därför stöd till kompetensutveckling, lärande och spridning av ny kunskap, investeringsstöd och stöd till vidareförädling.

2.1.2 Förbättra miljön och landskapet (Axel 2)

Det övergripande målet för området är att bevara och utveckla ett attraktivt landskap med höga natur- och kulturvärden. Åtgärderna, som främst består av miljöersättningar till jordbruket, ska bidra till att de nationella miljökvalitetsmålen uppfylls, men också till att öka landsbygdens attraktionskraft för boende, besökande och för företagande.

2.1.3 Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden (Axel 3)

Övergripande mål för området är att skapa ett mer diversifierat och konkurrenskraftigt näringsliv och en bättre livskvalitet på landsbygden. Stöden inom axeln kan gå till företag och förutsättningsskapande projekt. Detta ska stimulera lokalt entreprenörskap, företagande och affärsutveckling i landsbygdens olika branscher och bidra till nya arbetstillfällen. Stöd finns också till lokal utveckling, grundläggande tjänster och bevarandet av natur- och kulturarvet.

2.1.4 Leader (Axel 4)

För Leader är det övergripande målet att främja lokal förankring, inflytande och samarbete i genomförandet av landsbygdsprogrammet. Den så kallade Leader är en metod för lokalt utvecklingsarbete och genomförande av olika åtgärder i landsbygdsprogrammet. Metoden bygger på lokala partnerskap mellan näringsliv, ideella organisationer och den offentliga sektorn och ska kunna tillämpas i hela landet. Leader-metoden ska medverka till att uppfylla målen för de övriga områdena i programmet.

2.1.5 Ansvarsfördelning

Jordbruksdepartementet har det övergripande ansvaret för programmet. Det nationella ansvaret för programmets genomförande har Jordbruksverket som är förvaltningsmyndighet för programmet. Jordbruksverket är även den myndighet som verkställer utbetalningarna av ersättning. På regional nivå har länsstyrelserna, Sametinget och Skogsstyrelsen ansvar för genomförandet och det är även dessa myndigheter som i de flesta fall fattar beslut om ersättning. Varje länsstyrelse, samt Sametinget, har skrivit strategier för hur programmet ska genomföras inom respektive region. Strategierna ligger till grund för vilka verksamheter inom områdena Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn och Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden samt vissa delar av området Förbättra miljön och landskapet som kan beviljas stöd inom respektive region. Även varje Leaderområde har strategier för områdets verksamhet och den lokala aktionsgruppen beviljar stöd utifrån denna.

Det finns ett antal samarbetsorgan knutna till programmet. Programmet har en styrande övervakningskommitté med representanter från regeringskansliet och andra myndigheter samt ideella organisationer. Utöver detta finns ett nationellt landsbygdsnätverk som arbetar för att programmet ska genomföras på ett bra och effektivt sätt till exempel genom att skapa mötesplatser för att utbyta information och erfarenheter. Många länsstyrelser och andra myndigheter och organisationer har också regionala nätverk och samarbetsgrupper som arbetar för programmets genomförande på lokal och regional nivå.

2.2 Utmaningar

I det bakgrundsmaterial som Kommissionen tog fram inför Hälsokontrollen (The health check of the CAP reform - Impact assesment of alternative Policy Options) finns en uppskattning av förslaget effekter inom olika områden. Detta ledde till att man pekade ut ett antal utmaningar som länderna behöver fokusera extra mycket på.

2.2.1 Att mildra effekterna av ett förändrat klimat, både avseende att minska de areella näringarnas utsläpp av växthusgaser samt att anpassa de areella näringarna till ett förändrat klimat

Riksdagen har fastställt ett svenskt delmål om att utsläppen av växthusgaser under 2008-2012 ska minska med 4 % jämfört med 1990. EU har åtagit sig att minska utsläppen av växthusgaser med 20 % till 2020 jämfört med 1990. Enligt kommissionens klimat- och energipaket blir Sveriges beting för den icke handlande sektorn (dvs. företag som inte ingår i handeln med utsläppsrätter) en minskning med 17 % (Energimyndigheten 2008).

Jordbruket bidrar till utsläpp av växthusgaser genom markemissioner, utsläpp i samband med djurhållning och genom användning av fossil energi. Jordbruket är den största källan till utsläpp av metan och lustgas i Sverige. Lustgas från mark och metan från djurens ämnesomsättning stod 2006 för 7,2 % respektive 4,2 % av Sveriges totala utsläpp (Jordbruksverket 2008). Vid sidan om idisslarnas matsmältning sker en betydande andel av metanutsläppen i samband med lagring av gödsel. Även lustgas avgår vid lagring av gödsel. Mulljordarna utgör ca 7 % av den svenska jordbruksmarken och bidrar med nära en tredjedel av jordbrukets totala emission av växthusgaser (Jordbruksverket 2008). Utsläppen från mulljordar är till stor del kopplad till jordbearbetningen och den så kallade bortodlingen av jordbruksmarken.

På grund av minskat antal djur och minskad användning av kvävegödsel har utsläppen av växthusgaser inom jordbruket minskat med 3,6 % mellan åren 2000-2007. Jämfört med 1990 har utsläppen minskat med 10,1 % (Naturvårdsverket 2009). För att EU:s mål om utsläppsminskningar ska nås måste arbetet med att minska utsläppen fortsätta inom alla sektorer.

Jordbrukssektorn kommer att behöva fokusera lika mycket på klimat som på växtnäringens frågan för att klara framtidens krav. Kunskap och attitydförändringar tar tid men är nödvändiga för att åtgärder för att minska jordbrukets klimatpåverkan ska komma till stånd på gårdarna.

Förutom den direkta åtgärden investeringsstöd för gårdsbaserade biogasanläggning finns ett antal åtgärder inom Landsbygdsprogrammet som kan påverka utsläppen av växthusgaser. Detta gäller främst hanteringen av växtnäringssämnen och hur växtnäring förluster från åkermarken kan minskas. Även åtgärder som anläggning och skötsel av våtmarker skulle kunna vara relevanta som klimatåtgärder eftersom en höjning av vattennivån minskar nedbrytningen av organiskt material och därmed utsläppen av CO₂. Dock kan reglering av vattennivåer öka produktionen av lustgas och det behövs därför mer kunskap innan man kan uttala sig om nettoeffekten på växthusgasutsläppen av att anlägga våtmarker på mullrika marker (Lundström & Leonardsson 2002, Wesström & Joel 2007).

Flera andra åtgärder är möjliga att använda för att minska klimatpåverkan och öka användningen av förnybar energi eftersom utmaningen rör alla typer av verksamheter och alla steg i produktionsprocessen. Det kan röra sig om odling av protein- eller energigrödor, miljöteknik, nya logistiklösningar, projektering av vindkraftverk, klimatsmart mat, ekoturism, lokala servicelösningar, hållbar byutveckling, osv.

2.2.2 Att öka produktionen av förnybar energi

Svensk energipolitik har sedan 1997 intensifierat arbetet för att trygga den svenska elförsörjningen genom att bygga upp ett energisystem som grundas på varaktiga, helst inhemska och förnybara energikällor samt en effektiv energianvändning. Att främja användningen av förnybara energikällor är också ett viktigt steg i arbetet för att minska negativ påverkan på miljö och klimat.

Utöver Sveriges egna mål antog Europeiska rådet 2007 ett mål som innebär att 20 % av energianvändningen på europeisk nivå ska utgöras av förnybar energi år 2020. I Europeiska kommissionens klimat- och energipaket finns angivet hur målet kan fördelas mellan medlemsstaterna. Enligt förslaget uppgår Sveriges mål till 49 % år 2020. År 2007 var Sveriges andel förnybar energi 43,9 % vilket kan jämföras med 33,9 % år 1990. Enligt Energimyndighetens långtidsprognos 2008 antas energianvändningen öka fram till 2020 och då kommer även tillförseln av förnybar energi att behöva öka. Ytterligare ansträngningar krävs därmed för att målet till 2020 ska kunna nås och jordbrukets bidrag kommer att vara en viktig del av detta.

Produktion av förnybar energi kan i takt med stigande energipriser vara en konkurrenskraftig verksamhet för att skapa tillväxt på landsbygden. År 2007 var ca 19 % av Sveriges energitillförsel biobränslebaserad. Den största delen av biomassan för energiändamål kommer från skogen som står för 115-120 TWh per år. Jordbruket bidrar med ca 1,5 TWh (ca 1 %) men det finns potential att öka bidraget från jordbrukssektorn. Dels i form av odlade energigrödor men även i form av ett ökat nyttjande av rest- och biprodukter.

Odlingen av energigrödor uppgick 2007 till 46 300 ha men minskade till 19 000 ha 2008. Då är inte odling på uttagen areal medräknad. Orsaken till minskningen var troligen att spannmålspriserna då låg på en mycket hög nivå. Odlingen av salix för produktion av flis till uppvärmning har de senaste åren uppgått till runt 13 000 ha. Därutöver odlas några hundra hektar hybridasp och poppel. Omkring 500 ha rörlan odlas och skördas som biobränsle varje år. Eldning av spannmål, och då främst havre, för energiändamål uppgår till mellan 20 000 och 50 000 ton per år. Halm utnyttjas också till eldning men inte i någon större skala utan sker främst i gårdsanläggningar.

Den etanolproduktion som sker i Sverige använder främst vete som råvara. I Sverige produceras ca 5 miljoner ton spannmål per år. Den nya etanolfabriken i Norrköping beräknas förbruka ca 0,5 miljoner ton per år och producera 200 miljoner liter etanol per år. Odling av raps för produktion av biodiesel är begränsad. Den svenska produktionen av biodiesel ligger på ca 10 000 m³ per år.

Biogas produceras främst vid stora anläggningar i anslutning till avfallsanläggningar och avloppsreningsverk. Inom jordbruket finns en stor potential för biogasproduktion. Hur stor potentialen är varierar men vid rötning av en mix av gödsel, restprodukter och vall landar man oftast någonstans runt 10 TWh per år. Potentialen för biogas från stallgödsel ligger mellan 4 och 6 TWh beroende på rötningsteknik.

Förutom produktion av råvaror till energiproduktion har lantbruksföretagen möjlighet att utveckla förädlingen av biobränslen och medverka i tillverkningen av slutprodukter som t.ex. värme eller drivmedel. Utveckling av vindkraft och solenergi är också alternativ för landsbygdsföretag som vill utvidga eller förändra inriktningen för deras verksamhet.

2.2.3 Att förbättra vattenkvaliteten

Jordbrukets påverkan på vattenkvaliteten sker främst genom förluster av växtnäringsämnen och vid användning och hantering av växtskyddsmedel. Andra främmande ämnen som kan vara aktuella är oljor, drivmedel och veterinärmedicinska preparat. Många åtgärder har genomförts under längre tid, men genom miljömålsarbetet och olika internationella processer och EU-direktiv som Baltic Sea Action Plan (BSAP), EU:s vattendirektiv, EU:s kommande förordning om utsläppande av växtskyddsmedel och kommande EU-direktiv om hållbar användning av bekämpningsmedel skärps kraven ytterligare att minska växtnäringsförlusterna och riskerna vid användning av växtskyddsmedel.

Under miljökvalitetsmålet Ingen övergödning finns delmål till 2010 som rör utsläpp av kväve och fosfor till vatten. Jordbruket svarar för en betydande del av dessa utsläpp. För att målen ska nås behövs ytterligare åtgärder och det är mycket osäkert om delmålen kommer att nås. I miljömålsrådets fördjupade utvärdering föreslås att nya delmål för perioden efter 2010 ska anpassas till kraven på minskade utsläpp enligt Helcoms aktionsplan för Östersjön, vilket innebär en skärpning av delmålen.

Länderna runt Östersjön har inom Helcom-konventionen enats om en aktionsplan för Östersjön, Baltic Sea Action Plan (BSAP). Länderna har tilldelats olika beting att minska belastningen av kväve och fosfor till Östersjön. För Sveriges del är betingen för kväve- och fosforreduktion mycket långtgående. Det är i aktionsplanen fastlagt att en uppdatering av betingen ska göras utifrån mer aktuella data, vilket förväntas leda till ett något minskad beting för Sveriges del p.g.a. att redan uppnådda utsläppsminskningar beaktas. Kraven på att minska utsläppen kommer dock fortsatt att vara stort och det kommer att krävas långtgående åtgärder för att lyckas.

Enligt EU:s ramdirektiv för vatten ska åtgärdsprogram tas fram för de vattenförekomster som inte uppfyller god status. För de vattenförekomster där detta beror på förhöjd näringsstatus, kan näringstillförseln i många fall behöva minska kraftigt. Vattenmyndigheterna kommer i sina förslag till åtgärdsprogram att peka på åtgärder som ska genomföras i jordbruket.

Det finns drygt 60 000 mil rinnande vatten i Sverige varav en majoritet återfinns i skogslandskapet. Därtill finns sjöar, dikessystem och grundvatten. Kontaktytan mellan skog och vatten är stor varför möjligheten att påverka vatten (både ytvatten och grundvatten) vid utförande av skogsbruksåtgärder är stor. Bedömningen är därför att en ny insats för Skogens vatten skulle kunna få en stor positiv effekt på vattnets kvalitet och därmed också på biologisk mångfald i skogslandskapet. Dessutom ligger det i linje med arbetet med den nya vattenförvaltningen, de nationella miljökvalitetsmålen som har bäring på vatten, samt andra pågående processer som till exempel Baltic Sea Action Plan (BSAP). Slutligen har vattenfrågor fått större uppmärksamhet till följd av EU:s vattendirektiv och dess genomförande i svensk lagstiftning.

Förutom vattenkvalitet rymmer utmaningen också sådana frågor som hållbar användning av vattenresurser.

2.2.4 Att bidra till att bevara den biologiska mångfalden

I en stor del av Sverige pågår en igenväxning av tidigare jordbruksmark, samtidigt som en intensifiering av jordbruket sker i de kvarvarande områdena. Båda dessa processer leder till en förlust av habitat och kulturhistoriska lämningar. Många av odlingslandskapets arter är i dag hotade eller minskar. Insatser för att stärka den biologiska mångfalden krävs i åkerlandskapet, i naturliga fodermarker liksom i gränslandet mellan jord- och skogsbruk.

Betesmarker och slåtterängar hör till de mest artrika miljöerna i Sverige och hyser en stor del av Sveriges rödlistade arter. Markerna förlorar snabbt sina värden om hävden upphör. Då dessa marker inte längre utgör en självklar del av lantbrukets foderproduktion krävs omfattande insatser för att värdena ska bevaras.

I slättbygden har en intensifierad odling med bl.a. större skiften, ensidiga växtföljder och borttagande av odlingshinder och småbiotoper minskat variationen i åkerlandskapet och därmed försämrat förutsättningarna för många arter. Det sedan många år tillämpade trädssystemet har upphört. En ökad variation i brukade och obrukade miljöer är en förutsättning för att den negativa trenden för arter knutna till åkermiljöer ska kunna vändas. Ett problem är också det svaga intresset hos lantbrukare för att genomföra åtgärder på detta område. För att säkerställa odlingslandskapets biologiska mångfald är det också nödvändigt att anlägga och återskapa våtmarker och småvatten.

Målet för ”husdjursgenetiska resurser” är att det ”senast 2010 ska finnas tillräckligt antal individer för att långsiktigt säkerställa bevarandet av inhemska husdjursraser i Sverige”. Jordbruksverket har föreslagit ett mer utvecklat mål på detta område (Rapport 2007:15). I korthet innebär det nya målet att djurarter och raser behandlas mer individuellt och att kvalitén i avels- och bevarandearbete kommer mer i fokus. Grovt räknat motsvarar det nya målet ett djurantal på drygt 8 000 djurenheter år 2020 för de djurslag som omfattas av miljöersättningen i landsbygdsprogrammet. Detta kan jämföras med målet 5 000 djurenheter i nuvarande landsbygdsprogram. Inom landsbygdsprogrammet är målet uppnått men vissa arter och raser är ändå hotade av olika skäl. Orsaken till detta är bl.a. litet djurantal, stark koncentration till vissa delar av landet och att för få handjur används i avel.

För att bevara och stärka den biologiska mångfalden i skogen behövs fler insatser som är mer långsiktiga eftersom en stor del av natur- och kulturvärdena kräver återkommande skötsel för att bevaras och utvecklas. Det finns också behov av att skapa övergångszoner mellan den aktivt brukade jordbruksmarken och skogsmarken. Under de senaste århundradena har en ökad andel av återväxten i skogen skett med barrträd vilket har resulterat i att lövträdsdominerade bestånd har trängts undan kraftigt. Naturvärden knutna till lövträd har genom det missgynnats. Insatser för att öka arealen av skog som domineras av lövträd är därför viktiga för att återskapa och utveckla den biologiska mångfalden i skogen.

Betesmarksdefinitionen omprövas för närvarande. Denna förändring får konsekvenser för nuvarande anslutningar till miljöersättningsarna för betesmarker. Sammantaget väntas nuvarande arealer minska med ca 25 000 ha under de kommande åren om inga nya ersättningsformer införs.

2.2.5 Åtgärder i samband med omstrukturering av mjölksektorn

EU:s regleringar på mjölkområdet har varit omfattande. En avreglering inleddes i början på 2000-talet vilken fortfarande pågår och som bl.a. innefattar att mjölkkvotssystemet avskaffas 2014-2015. Kommissionen har i sin analys av effekterna av hälsokontrollbeslutet konstaterat att mjölksektorn står inför stora utmaningar och att det därför finns anledning att rikta särskilda åtgärder mot mjölksektorn för att underlätta omstrukturering framför allt i svagare bygder där alternativen till mjölkproduktion är få.

De förändringar som har gjorts ledde till sänkta avräkningspriser i Sverige och under perioden 2004 – 2007 sjönk priset med ca 10 procent. Under 2007 steg dock priserna kraftigt men har under senare delen av 2008 och under 2009 återigen sjunkit. I ett längre perspektiv pekar OECD på att prisutvecklingen på mjölkprodukter kommer att vara svagt stigande vilket ändå talar för att det finns utrymme för fortsatt produktion. Exakt hur marknaden kommer att reagera på de pågående reformerna är osäkert men den s.k. frikopplingen som genomfördes 2007 av stödet till mjölkproduktionen ledde till en kraftig produktionsminskning i Sverige. Ett problem för svenskt jordbruk är dock att priserna på insatsvaror stigit mer i Sverige än i konkurrentländerna vilket ökar kraven på effektivitet i produktionen.

I hälsokontrollen infördes åtgärder i samband med omstrukturering av mjölksektorn som en av de prioriteringar som ska tas in i landsbygdsprogrammet från 2010. De åtgärder som pekats ut som lämpliga är bland annat investeringsstöd inom åtgärden modernisering av jordbruksföretag, stöd till gräsmarker och stöd till ekologisk produktion inom åtgärden stöd för miljövänligt jordbruk.

3 Förbättra konkurrenskraften i jord- och skogsbrukssektorn (Axel 1)

3.1 Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning

Målet för åtgärden är att ge ökade kunskaper och kompetens hos företag inom områden som rör produktionskvalitet, tillämpning av ny kunskap om teknik, hållbart resursutnyttjande och utveckling av lönsamt företagande. Åtgärden omfattar utbildning, rådgivning och informationsinsatser som inte ingår i den normala jord- och skogsbruksutbildningen. I åtgärdena ingår även spridning av vetenskaplig kunskap och innovativa metoder.

Aktiviteter ska kunna utföras både nationellt och regionalt med utgångspunkt i nationella, regionala och lokala strategier för landsbygdsutveckling.

Insats	Föreslagen höjning per år
Greppa näringen – näringsläckage	24 Mkr
Greppa näringen – klimat	13 Mkr
Förnybar energi	5 Mkr
Ekologisk produktion	5 Mkr
Biologisk mångfald i landskapet	10 Mkr
Biologisk mångfald – husdjur	1 Mkr
Företagsutveckling – mjölksektorn	5 Mkr
Hållbart skogsbruk	50 Mkr
Summa	113 Mkr

3.1.1 Tidigare utfall

Totalt för programperioden till och med december 2008 har för kompetensutvecklingsåtgärder 443 miljoner kronor beviljats. Både nationella insatser som beslutats av Jordbruksverket och regionala insatser som beslutats av länsstyrelserna ingår. Programmets budget för åtgärden ligger på 1 400 miljoner kronor för hela programperioden, d.v.s. 200 miljoner kronor per år. Skogsstyrelsens andel av budgeten uppgår till 45 miljoner kronor per år.

Den tillgängliga statistiken över åtgärden är uppbyggd för att fånga upp medelsåtgång per målområde och de beviljade medlen fördelas på följande vis:

Målområde	Totalt kronor
Begränsad klimatpåverkan	6 561 000
Djurens välfärd	16 670 000
Ekologisk produktion	35 073 000
Ett rikt odlingslandskapet	21 682 000
Företagsutveckling	21 682 000
Giftfri miljö	49 761 000
Ingen övergödning	64 960 000
Tvårvillkor/Jordbruksrådgivning, Jordbruksverket	21 104 000
Kompetensutveckling till enskilda företag i länsstyrelsernas regi	7 514 000
Projektstöd	1 348 000
Kompetensutvecklingsåtgärder i länsstyrelsernas regi	162 463 000
Hållbart skogsbruk	0*
Summa beviljat 2007 och 2008	443 496 000
Fördelat per år	221 748 000

*medel har beviljats men beloppen är inte registrerade ännu

En svaghet i statistiken är att den enskilt största posten, 162 miljoner kronor som beviljats länsstyrelserna för regionala kompetensutvecklingsinsatser, inte enkelt går att fördela på målområden. Av underlaget framgår dock att dessa medel är tänkta för all form av rådgivning till lantbruket inklusive miljöområdet.

3.1.2 Greppa Näringen

3.1.2.1 Nuläge

Kampanjen Greppa Näringen ledd av Jordbruksverket startade år 2001 som ett samarbete mellan Jordbruksverket, LRF och länsstyrelserna i södra Sverige. Verksamheten har pågått i 7 år och successivt utvidgats. Efter att ha startat i Skåne, Halland och Blekinge omfattas idag större lantbruk och gårdar med djurproduktion i stora delar av Sveriges jordbruksintensiva områden. De utvärderingar som gjorts visar att miljöeffekter har uppnåtts både när det gäller att minska förlusterna av kväve till vatten och luft och av fosfor till vattendragen. Besöken har inneburit en avsevärd kunskapshöjning av svenska rådgivare och lantbrukare och gjort att verksamma, ofta lönsamma, miljöåtgärder på gårdarna preciserats. Idag har totalt närmare 30 000 besök utförts och alla Sveriges lantbrukare har vid några tillfällen fått skriftlig information från Greppa Näringen om verksamma åtgärder, hemsänt i brevlådan.

För att bidra till att uppsatta nationella miljömål och internationella åtaganden enligt, Baltic Sea Action Plan (BSAP), vattendirektivet, och minskad klimatpåverkan, ska kunna nås med bibehållen och förbättrad konkurrenskraft för lantbruket, behövs en fortsatt och utökad ökad satsning på information och rådgivning. Mycket har gjorts speciellt i södra Sverige, men ökade krav på minskat växtnärläckage enligt BSAP och EU:s vattendirektiv skärper

kraven på jordbruket ytterligare. Genom den klassificering av vattenstatus som skett vid införandet av vattendirektivet har länsstyrelserna nu fått ett redskap för att prioritera rådgivning till områden runt de mest näringsbelastade vattendragen. I de åtgärdsprogram som har sänts av vattenmyndigheterna på remiss tas rådgivning till lantbrukare upp som en åtgärd och att Jordbruksverket behöver styra rådgivning till områden med vattenförekomster där miljö kvalitetsnormerna inte uppnås.

När det gäller säkrare hantering av växtskyddsmedel har omfattande åtgärder gjorts som minskar punktutsläppen men ytterligare åtgärder behövs för att minska riskerna vid hanteringen i fält. Med de ökade krav som ställs på lantbrukarna om integrerat växtskydd, behöver växtföljdsfrågor och bekämpningsstrategier i ökad grad diskuteras på gårdarna.

Jordbruket är en stor källa till utsläpp av metan och lustgas från djurhållning resp. mark. Kunskapen om växthusgasutsläpp på gårdsnivå är fortfarande begränsad och för att öka förutsättningarna för ett klimatanpassat jordbruk måste vi ge lantbrukarna kunskap om utsläppen och vad som kan göras på gården inom olika produktionsinriktningar. Medel behöver avsättas både för utveckling av klimatrådgivning, informations- och utbildningsmaterial, utbildning av rådgivare och lantbrukare samt första årens individuella klimatrådgivning till lantbrukare. Målet är att höja kunskapsnivån hos lantbrukare och rådgivare så att jordbruksföretagen kan drivas effektivare ur klimatsynpunkt och att företagen klimatanpassar produktionen på ett kostnadseffektivt sätt integrerat med andra miljöfaktorer på gården.

Den period som kampanjen pågått har präglats av osäkerhet hos rådgivningsorganisationerna om långsiktigheten i medelstilledningen. Upphandling av rådgivning har skett för ett år i taget. De senaste åren har längre upphandlingsperioder blivit möjliga, men istället har utrymmet inom landsbygdsprogrammet för kompetensutveckling inom miljöområdet begränsats vilket har påverkat organisationernas villighet att satsa. En flerårig satsning på rådgivningen med hjälp av medel via modulering skulle innebära ett uppsving för verksamheten.

3.1.2.2 Förslag till ändringar

För att uppnå största möjliga miljöeffekt vid en given resurs är rådgivningen inom Greppa Näringen i första hand riktad till lantbrukare på företag med mer än 25 djurenheter eller 50 hektar åker. Främst är det lantbrukare i nitratkänsliga områden som prioriterats. Målgruppen utgörs av ca 16 000 lantbrukare. Behovet av rådgivning kring växtskydd sammanfaller relativt väl med de nitratkänsliga områdena eftersom de representerar de mest intensivt brukade jordbruksdistrikten.

Rådgivningsverksamheten till målgruppen bör utökas efterhand och föreslås nå en nivå som innebär att 60 % av målgruppen i södra Sverige upp till Mälardalen nås av rådgivning om växtnärings- och växtskyddsfrågor (9 600 lantbrukare och ca 45 % av Sveriges åkerareal). Potentialen för utökad rådgivning kring växtnärings- och växtskyddsfrågor är troligen störst i Östergötlands län och länen i Mälardalen eftersom verksamheten inte pågått så länge (start 2005) och inte lika mycket medel avsatts i dessa län som i länen i södra Sverige. I Skåne finns ca 60 % och i Halland ca 50 % av arealen på gårdar vars brukare är med i Greppa Näringen. Detta kan jämföras med ca 19 % i Östergötlands län och ytterligare något lägre anslutningsgrad länen i Mälardalen. Även i avgränsade delar av andra län än de som hittills deltagit i Greppa Näringen finns det behov, bl.a. för att vattendrag med brister i vattenstatus har utpekats. Det gäller framförallt i Kronobergs, Jönköpings, Värmlands, Dalarnas och Gävleborgs län.

Verksamheten bör fortsättningsvis prioriteras i län med nitratkänsliga områden, omfattande djurhållning samt betydande andel av vattendragen med brister i vattenstatus p.g.a. jordbrukets påverkan.

För att öka kunskapen och därigenom förutsättningarna för ett klimatanpassat jordbruk bör rådgivningen inom Greppa näringen utökas till att även omfatta klimatrådgivning. Klimat- och växtnäringsåtgärder på jordbruksföretaget är lämpliga att samordna för att nå kostnads- och resurseffektiva lösningar på gårdsnivå ifråga om odling och djurhållning. Åtgärder mot övergödning och klimatpåverkan har gemensamma nämnare i bl.a. frågor kring stallgödselhantering, bruksmetoder och utfodring.

Till skillnad från växtnäring spelar gårdens placering i landet mindre roll vid utsläpp av växthusgaser. Förslaget är ändå att under perioden 2010-2013 inledningsvis rikta klimatrådgivningen till de mer intensiva jordbruksområdena i nuvarande "Greppa"-län, samt Kronobergs och Jönköpings län där det finns många djurgårdar. På sikt bör rådgivning och information även riktas till gårdar längre norrut. Individuell klimatrådgivning bör till en början erbjudas jordbruksföretag med >50 djurenheter och/eller 100 ha jordbruksmark vilket innebär en målgrupp runt ca 8000 företag upp till Örebro, Västmanland och Uppsala län och motsvarar ca 18 % av alla jordbruksföretag i området och mer än 50 % av åkerarealen i området.

Information om utsläpp av växthusgaser kommer framöver att ingå i de rådgivningsteman inom Greppa näringen som tar upp dessa områden. I ett särskilt rådgivningstema erbjuds en analys av odling och djurhållning för att kartlägga vilken förbättringspotential som finns på gården när det gäller utsläpp av växthusgaser. I de fall det konstateras en förbättringspotential kan ytterligare ett rådgivningsbesök erbjudas på djurgårdar.

Uppskattningsvis skulle det genom den utökning som planerats och en ytterligare utvidgning (motsvarar 60 % av målgruppen) vara möjligt att minska den årliga kväveutlakningen med hjälp av rådgivning med ytterligare ca 650 ton. Rådgivningen skulle även minska förlusterna av ammoniak och fosfor, samt av lustgas och metan, men dessa effekter är svårare att kvantifiera. Minskade förluster motsvarande 300 ton ammoniak och 10 ton fosfor skulle kunna nås med dessa åtgärder.

3.1.2.3 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

Den databas som finns sedan tidigare i Greppa Näringen medger att sammanställningar görs för hur många lantbrukare som nås av rådgivningen och vilka rådgivningsbesök olika lantbrukare får i de olika länen. Motsvarande gårdsdata som för växtnäring och växtskydd kommer att redovisas för klimatrådgivningen.

3.1.2.4 Hur svarar det mot utmaningarna

Verksamheten kommer att minska växtnäringsförlusterna från jordbruket och bidrar därmed till förbättrad vattenkvalitet. Verksamheten kommer också leda till att jordbrukets utsläpp av växthusgaser minskar.

3.1.2.5 Budgetbelastning

Den genomsnittliga merkostnaden utöver 2008 års nivå för att genomföra den beskrivna utökningen av rådgivningsverksamheten som rör växtnärings- och växtskyddsfrågor uppgår till 24,2 miljoner kronor per år 2010-2013.

Den genomsnittliga merkostnaden för att genomföra den beskrivna klimatrådgivningen uppgår till 13,3 miljoner kronor per år 2010-2013.

3.1.2.6 Administrationskostnader

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som förs över från gårdsstödet.

3.1.3 Förnybar energi

3.1.3.1 Nuläge

EU har beslutat att prioritera klimatfrågan och vill att medlemsstaterna ska arbeta för att främja en ökad produktion av förnybar energi. Om detta ska uppnås är första steget att väcka intresse och skapa incitament för en ökad aktivitet inom dessa områden. Historiskt sett har jordbrukets uppgift varit att producera livsmedel. Odling av energigrödor, och då främst energiskog, skiljer sig från traditionell produktion av livsmedel och foder. Dels i hur arbetsinsats och inkomst fördelar sig över tiden och dels genom en förändring i landskapsbild. Energigrödor kräver ibland också en annan kunskap och teknik än de konventionella grödorna vilket kan utgöra ett hinder för den enskilde lantbrukaren att ändra inriktning. Utöver grödor som odlas för energiändamål finns även en stor outnyttjad potential av rest- och biprodukter som kan användas för energiändamål.

Hittills under programperioden har man beviljat kompetensutvecklingsprojekt gällande förnybar energi inom axel 1 för ca 800 000 kr.

3.1.3.2 Svagheter i ersättningen

Ökad aktivitet inom områden som inte varit ett självklart inslag i verksamheten stimuleras främst genom ökad kunskap om förutsättningar och möjligheter. Nya initiativ till aktiviteter som leder till ökad kompetens inom förnybar energi är nödvändiga för om vi ska se en utveckling av förnybar energi inom jordbruket.

Idag konkurrerar kompetensutvecklingsprojekt inom klimat och energi med projekt inom andra målområden. Behovet av ökade satsningar inom kompetensutveckling rörande klimat och förnybar energi är stort. För att inte övriga målområden ska drabbas av ökade insatser inom klimat och förnybar energi måste åtgärden förstärkas med ytterligare medel.

3.1.3.3 Förslag till förändringar

För att stimulera utvecklingen inom förnybar energi måste aktörerna beredas möjlighet att öka sin kunskap och kompetens samt även utveckla sina idéer inom området. Om kompetensutveckling inom förnybar energi ska kunna prioriteras bör åtgärden förstärkas med 5 miljoner kronor per år.

3.1.3.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

3.1.3.5 Hur svarar det mot utmaningarna

En ökad kunskap stärker motivationen och verkar för den ändring av attityden gentemot produktion av förnybar energi inom jordbruket som är nödvändig.

3.1.3.6 Budgetbelastning

En förstärkning av kompetensutveckling för att stimulera utvecklingen inom förnybar energi beräknas uppgå till 5 miljoner kronor per år 2010-2013.

3.1.3.7 Administrativa konsekvenser

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som förs över från gårdsstödet.

3.1.4 Ekologisk produktion

3.1.4.1 Nuläge

Ekologisk produktion ses som ett medel att nå flera av de nationella miljökvalitetsmålen, i första hand Gifffri miljö, Ett rikt odlingslandskap och Grundvatten av god kvalitet. Kompetensutveckling inom området syftar till att underlätta omläggningen till och utvecklingen av ekologisk produktion.

Målet för miljöersättningen ekologiska produktionsformer i landsbygdsprogrammet är att 20 % av jordbruksmarken ska vara certifierad till 2013. I dagsläget är andelen knappt hälften av det uppsatta målet.

Anslutningen till miljöersättningen har minskat i areal och antal företag under den nya programperioden. Antal djurenheter totalt har ökat svagt. Arealen med certifierad ekologisk odling har ökat något, men långtifrån i den takt som krävs för att uppnå målet 2013.

3.1.4.2 Svagheter i ersättningen

I Jordbruksverkets samverkansgrupp för kompetensutveckling inom ekologisk produktion med representanter från näringen och länsstyrelserna har det kommit signaler om brist på medel för rådgivning inom ekologisk produktion. Det finns en risk att kompetensen om ekologisk produktion hos rådgivarkåren tappas inom vissa områden.

3.1.4.3 Förslag till ändringar

Det krävs satsningar på omlägningsrådgivning för att konventionella lantbrukare ska ha ett bra beslutsunderlag. Det är därför viktigt att säkerställa att det finns en rådgivarkår med goda kunskaper om omlägningsrådgivning samt omlägningsinformation bl.a. i form av ekonomiska kalkyler. Information om hur marknaden för ekologiska produkter ser ut och konsumenternas efterfrågan är avgörande för lantbrukarens beslut att lägga om sin produktion. Jordbruksverket anser att det finns ett stort behov av att kompetensutveckla nya rådgivare. Rådgivning om ekologisk produktion borde också vara bättre integrerad i den övriga jordbruks- och företagsrådgivningen. Baskompetensen om ekologisk produktion behöver förbättras hos rådgivarkåren generellt. Det finns också behov av ett fortsatt nationellt samordnat utbud av informationsmaterial för att säkerställa en hög kvalitet på omlägningsrådgivningen till lantbrukarna.

Jordbruksverket har uppskattat det ytterligare antal lantbrukare som behöver lägga om till certifierad ekologisk produktion för att målet för miljöersättningen i landsbygdsprogrammet ska nås. Lantbrukarna finns i två potentiella målgrupper, de som redan har miljöersättningen men som behöver certifiera sin produktion (uppskattningsvis kommer cirka 6 000 lantbrukare certifiera sin produktion) och de som nu har helt konventionell produktion. Jordbruksverket

bedömer att de som nu har helt konventionell produktion, behöver vara relativt stora (mer än 50 ha åker) för att det ska vara intressant att certifiera produktionen. Utifrån detta behöver uppskattningsvis cirka 2 000 konventionella lantbrukare lägga om. För att få en så stor andel av de större företagen att lägga om behövs både bred information och rådgivning.

3.1.4.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

3.1.4.5 Hur svarar det mot utmaningen

Åtgärden bidrar främst till att nå målen för områdena Vattenkvalitet och Biologisk mångfald men också till åtgärder för omstrukturering av mjölksektorn.

3.1.4.6 Budgetbelastning

För att stimulera konventionella lantbrukare att lägga om sin produktion till certifierad ekologisk samt öka kunskapen om ekologisk produktion hos landets rådgivarkår bör åtgärden förstärkas med 5 miljoner kronor per år.

3.1.4.7 Administrativa konsekvenser

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som förs över från gårdsstödet.

3.1.5 Biologisk mångfald - rikt odlingslandskap

3.1.5.1 Nuläge

Informationsinsatser och kompetensutveckling är nödvändigt för att uppnå miljökvalitetsmålet "Ett rikt odlingslandskap". Rådgivare och jordbrukare måste få del av såväl grundläggande information som nya forskningsresultat. Information om möjligheten att söka olika stöd och ersättningar samt ökad kunskap om skötselåtgärder är avgörande för att få en bred anslutning och en god effekt av åtgärderna. En återkoppling av effekterna av genomförda åtgärder är också väsentlig och förstärker viljan och förståelsen för miljöarbetet. Information och ökad kunskap kan även öka intresset för bevarandeåtgärder och ändrade brukningsformer på marker som inte omfattas av stöd eller miljöersättningar. Inom ramarna för miljö- och landsbygdsprogrammet 2000-2006 utnyttjades under åren 2003-2006 i genomsnitt 42 miljoner kronor per år för kompetensutveckling av lantbrukare inom området biologisk mångfald och kulturmiljö.

3.1.5.2 Svagheter i ersättningen

Behoven för kompetensutveckling har inte minskat efter övergången till den nuvarande programperioden. Kompetensutveckling inom biologisk mångfald och kulturmiljö har dock nedprioriterats i det nuvarande programmet. Utöver den information och rådgivning som redan finansieras inom landsbygdsprogrammet finns behov av en mängd riktade satsningar som det idag saknas resurser för.

3.1.5.3 Förslag till ändringar

En ökad ram ger möjlighet till riktade satsningar t.ex. inom följande områden:

- Utbildning av rådgivare så att biologisk mångfald och kulturmiljö kan bli en integrerad del i lantbruksorganisationernas rådgivningsverksamhet.
- Information och rådgivning om åtgärder i slättbygden i enlighet med Jordbruksverkets slättbygdsstrategi (Jordbruksverkets rapport 2004:23).
- Informationsinsatser för att Utvald miljö ska få genomslag.
- Informationsinsatser för en ökad anslutning till miljöersättningen för natur- och kulturmiljöer i odlingslandskapet.
- Information och rådgivning om åtgärder för bevarande av byggnader och bebyggelsemiljöer.
- Informationsåtgärder för bevarande av odlad mångfald.
- Informationsinsatser för att möta den osäkerhet som råder på grund av återkommande ändringar av gårdsstödet och miljöersättningarnas betesmarksdefinitioner.
- Kompetensutveckling av entreprenörer, eftersom många lantbrukare anlitar entreprenörer för gallring och röjning av betesmarker och slätterängar.
- Information riktad till lantbrukare med värdefulla ängs- och betesmarker som inte omfattas av miljöersättning.
- Kunskapssammanställningar, samordning, nationella kurser och informationsmaterial från Jordbruksverket.

3.1.5.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

3.1.5.5 Hur svarar det mot utmaningarna?

Åtgärden bidrar till att nå målen för området Biologisk mångfald.

3.1.5.6 Budgetbelastning

Omfattningen av riktade satsningar uppskattas i Jordbruksverkets fördjupade utvärdering till 5-7 miljoner kronor per år (Jordbruksverkets rapport 2007:15). Jordbruksverket bedömer att riktade informationsinsatser på grund av gårdsstödet och miljöersättningarnas betesmarksdefinitioner kommer kosta minst 3 miljoner kronor. Totalt blir det 10 miljoner kronor per år.

3.1.5.7 Administrationskostnader

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som förs över från gårdsstödet.

3.1.6 Biologisk mångfald – husdjursområdet

3.1.6.1 Nuläge

För närvarande avsätts 1 miljon kronor för utbildning av och information till djurägarna i lantrasföreningarnas regi.

3.1.6.2 Svagheter i ersättningen

Aktiviteten ökar, föreningarna blir fler och bedömningen inför 2009 var därför att beloppet borde ökas till 2,0 miljoner kronor för att tillgodose behovet. På grund av de prioriteringar som gjorts inom programmet har emellertid beloppet för 2009 sänkts till 1,0 miljoner kronor.

3.1.6.3 Förslag till ändringar

En ökning av medlen för åtgärden ger möjlighet till ökad information om rasföreningarnas verksamhet och bidrar till en ökning av antalet besättningar så att det av Jordbruksverket föreslagna miljökvalitetsmålet för år 2020 på drygt 8 000 djurenheter för de djurslag som omfattas av miljöersättningen i landsbygdsprogrammet kan uppnås.

3.1.6.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

3.1.6.5 Hur svarar förslaget mot utmaningarna?

Insatsen svarar mot utmaningen biologisk mångfald genom att rasföreningarna får ökade resurser för information om sin verksamhet.

3.1.6.6 Budgetbelastning

Förslaget bedöms kosta 1 miljon kronor per år.

3.1.6.7 Administrationskostnader

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som förs över från gårdsstödet.

3.1.7 Mjolksektorn

3.1.7.1 Nuläge

För närvarande har ca 5 miljoner kronor beviljats för kompetensutveckling inom mjolksektorn.

3.1.7.2 Svagheter i ersättningen

Enligt den framtidsbedömning som Jordbruksverket gör, bl.a. i rapporten Jordbruket om tio år konstateras att det i praktiken sannolikt inte är möjligt att hålla ett nämnvärt högre producentpris än i andra länder och produktiviteten blir helt avgörande för konkurrenskraften.

Den pågående storleksrationaliseringen kommer därför att fortsätta. Detta leder till bedömningen att för att lyckas måste dels kunnandet om företagandets villkor ytterligare stärkas och att det är avgörande att försörjningen med kompetent arbetskraft fungerar väl.

Större företag ställer högre krav på arbetsledning både avseende villkor för fast anställda och för säsongsanställd personal men också att arbetsvillkoren är likvärdiga dem som erbjuds utanför jordbrukssektorn.

3.1.7.3 Förslag till ändringar

För att ge möjlighet till ökade insatser för kompetenshöjning både hos företagaren och hos anställd personal föreslås att ytterligare medel avsätts för att förstärka sektorns förmåga att möta den framtida konkurrenssituationen inom sektorn.

3.1.7.4 Indikatorer

Inga förändringar av befintliga indikatorer föreslås.

3.1.7.5 Hur svarar förslaget mot utmaningarna?

Förslaget svarar mot insatser för omstrukturering av mjölksektorn genom att förbättra tillgången på kvalificerad personal och ytterligare höja medvetenheten om vikten av affärsmässighet i företagandet.

3.1.7.6 Budgetbelastning

Förslaget bedöms kosta 5 miljon kronor per år.

3.1.7.7 Administrationskostnader

Förslaget bedöms inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de av EU fastställda redovisningskraven

3.1.8 Hållbart skogsbruk

3.1.8.1 Nuläge

Nuvarande stöd till kompetensutveckling inom skogen delas in i två delar. Dels insatser för ett hållbart skogsbruk och dels insatser som kompletterar de skogliga stöden Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald och Öka arealen ädellövskog.

Hållbart skogsbruk innebär att följande dimensioner ska ingå i ansökan och genomförande.

- Ekonomisk hållbarhet
- Ekologisk hållbarhet
- Social hållbarhet

Utöver dessa dimensioner finns ett antal prioriterade områden som styr medelstilledningen för ett hållbart skogsbruk. Dessa är beställarkompetens hos nyblivna skogsägare, ny och breddad företagsutveckling, förebygga olyckor i skogsbruket, skogsbruk anpassat utifrån skaderisker som följer av potentiella klimatförändringar, bioenergi och kompensationsåtgärder, god och funktionell miljöhänsyn, bra föryngringsmetod och materiel, skogsbruksmetoder och skötselåtgärder för att kombinera miljö- och produktionsvärden och skötselåtgärder för natur- och kulturmiljövärden.

Hittills inkomna ansökningar och förfrågningar om stöd tyder på att tillgängliga medel för kompetensutveckling skog inom axel 1 är otillräckliga.

3.1.8.2 Svagheter i ersättningen

Nuvarande stöd till kompetensutveckling inom skog bedöms inte innehålla några svagheter avseende ersättningen.

3.1.8.3 Förslag till ändringar

Inga förändringar föreslås för den kompetensutveckling som idag finns avseende skogen. Däremot har det identifierats ett flertal nya kompetensutvecklingsområden som behöver stärkas.

I dagens Landsbygdsprogram prioriteras ansökningar för kompetensutvecklingsinsatser som kan bidra till ett uthålligt och ökat användande av skogen för bioenergiändamål. Idag finns inte och det föreslås inte heller finnas några åtgärder i Landsbygdsprogrammet, förutom kompetensutveckling, som direkt anknyter till bioenergi och skog. Kompetensutveckling är den enda direkta åtgärden för att öka bioenergitillgång och uttag från skog vilket betyder att ökade medel krävs för att verkningsgraden och därmed nå effekterna och resultatet inom detta område.

Skogen och skogssektorn kommer att påverkas på en rad olika sätt av ett förändrat klimat och är dessutom en viktig aktör för att mildra och bekämpa klimatförändringar. I nuvarande Landsbygdsprogram och i de skogliga åtgärder som föreslås finns inte någon direkt skoglig åtgärd som anknyter till klimatproblematiken, med undantag för kompetensutveckling. I nuvarande Landsbygdsprogram är klimat ett prioriterat område när det gäller ansökan om stöd till kompetensutveckling inom skogen. Mot bakgrund av detta görs bedömningen att det krävs mer och riktade medel för kompetensutveckling avseende klimat. Bland annat efterfrågas allmänna kurser i hur byggande och underhåll av skogsbilvägar ska anpassas till ett förändrat klimat.

Ytterligare kompetensutveckling inom skogen bedöms krävas för de förändringar och helt nya åtgärder som föreslås inom skog. Kompetensutveckling ska stötta och är en grundläggande framgångsfaktor för skogliga åtgärderna i axel 2. För åtgärden Skogens mångfald är det framför allt ytterligare kompetensutveckling som krävs för de skötselåtgärder som föreslås. För åtgärden Öka arealen ädellöv är det främst det nya lövstödet som kommer att behöva nya kompetensmedel. Nya åtgärden Skogens vatten kommer även, för att implementeras på ett tillfredsställande sätt och nå de mål som satts, att kräva nya kompetensmedel. Inom vattenområden bedöms det även krävas kompetensutvecklingsinsatser för arbete med vattendirektivet samt Baltic Sea Action Plan (BSAP).

Dessutom efterfrågas kompetensutvecklingsinsatser avseende samordning och planering av nya vägar och hur man underhåller befintliga vägar. Utbildningen syftar till att öka samordningen vilket ökar kostnadseffektiviteten och minskar investeringskostnaden för den enskilde skogsägaren. Syftet är därutöver att öka kunskapen om hänsyn till natur- och kulturmiljövärden samt vattenmiljöer och slutligen, som nämnts ovan, öka kunskapen om hur byggande kan anpassas till klimatförändringar. Istället för att varje markägare på sin fastighet själv ska finansiera och bygga en egen skogsbilväg så finns det således både företagsekonomiska som samhällsekonomiska vinster att göra genom utbildning i samarbete och samordning mellan skogsägare och andra intressenter.

3.1.8.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

3.1.8.5 Hur svarar det mot utmaningen

De ovan föreslagna kompetensutvecklingsinsatser inom skog svarar mot att mildra effekterna av ett förändrat klimat, öka produktionen av förnybar energi, förbättra vattenkvaliteten och bidra till att bevara den biologiska mångfalden.

3.1.8.6 Budgetbelastning

Aktivitet	Budget per år för förslaget
Skogens vatten	15 Mkr
Bioenergi	10 Mkr
Klimat	15 Mkr
Skogens mångfald	10 Mkr
Summa	50 Mkr

3.1.8.7 Administrationskostnader

Om stödet sker i form av medel till projekt där olika aktörer erbjuder verksamma inom skogsbruket utbildning uppstår inga merkostnader för skogsägaren.

Om det antas att Skogsstyrelsen administrerar kompetensutvecklingen som rör skogen kommer det att inledningsvis betyda merkostnader för utveckling. Denna merkostnad har bedömts till cirka 4,5 miljoner kronor under 2009 och 2010.

Merkostnaderna i den löpande förvaltningen i form av stödansvar, beslut, handläggning etc. har beräknats till 3,0 miljoner kronor per år och totalt 11,9 miljoner kronor. Sammantaget beräknas merkostnaderna för administrationen totalt uppgå till runt 16,3 miljoner kronor.

3.2 Modernisering av jordbruksföretag

Moderniseringsåtgärden, vanligtvis kallad investeringsstöd, har en total budgetram på 2 407 miljoner kronor för hela programperioden 2007–2013, d.v.s. 344 miljoner kronor per år. Totalt för programperioden t.o.m. december 2008 har 623 miljoner kronor beviljats i investeringsstöd. Detta motsvarar 26 % av budgeten och ligger relativt nära målvärdet på 28,6 %.

Totalt finns 23 inriktningar för åtgärden varav tre har kopplingar till utmaningarna; mjölk, odling av bioenergi och förädling av bioenergi. Av dessa är det endast mjölk som har någon större omfattning och av de 23 inriktningarna är det endast tre som har ett sammanlagt stödbelopp som överstiger 10 % av totalen; mjölk, djurproduktion och nötkött.

I posten djurproduktion ingår investeringar för alla djurslag. En fördelning av denna på respektive djurslag utifrån projektbeskrivningarna i ansökan ger följande bild.

Inriktning	Belopp	Procent (av beviljat belopp)
Mjök	316 870	51 %
Nötkött	144 502	23 %
Svin	44 061	7 %
Trädgård	29 342	5 %
Växtodling	26 703	5 %
Fjäderfä	14 060	3 %
Får	10 247	2 %
Odling och förädling av bioenergi	5 769	1 %
Övrigt	15 143	3 %

3.2.1 Investeringsstöd till satsningar inom klimat och förnybar energi

3.2.1.1 Nuläge

Den del av beviljade investeringsstöd som används till att öka användningen av förnybar energi är låg. Hittills under programperioden har ca 3,7 miljoner kronor av beslutade drygt 600 miljoner använts till investeringar i biobränsleanläggningar.

Det kan också påpekas att avgränsningen mellan Investeringsstöd i axel 1 och åtgärderna för diversifiering och stöd till mikroföretag i axel 3 inte är knivskarp när man diskuterar investeringar för förnybar energi eller klimatåtgärder. Detta p.g.a. av att investeringar av den typen måste avse ren jordbruksverksamhet.

3.2.1.2 Svagheter i ersättningen

En ökande produktion och användning av förnybar energi, ett ökat kretsloppstänkande och en ökande medvetenhet om energipotentialen i rest- och biprodukter kommer att föra med sig ett behov av stöd för investeringar i t.ex. energiskog och biobränslepannor för eldning av halm eller hästgödsel. Även inom trädgårdsnäringen finns behov av investeringsstöd för t.ex. en övergång från oljeuppvärmda växthus till värme från förnybara källor.

Det kommer också att uppstå ökade behov av investeringar som är nödvändiga för att verksamheten ska klara effekterna av ett framtida förändrat klimat.

Investeringsstöden har varit översökta varför åtgärder inom utmaningarna klimat och förnybar energi inte har kunnat prioriteras i tillräcklig grad.

3.2.1.3 Förslag till ändringar

Jordbruksverket föreslår att åtgärden förstärks med 30 miljoner kronor per år för att man ska kunna prioritera investeringar som ökar användningen av förnybar energi inom jordbruket.

3.2.1.4 Hur svarar det mot utmaningen

Investeringar i ombyggnad, renovering, tillbyggnad och förnyelse eller nyanskaffning av bl.a. maskinutrustning leder till effektivisering och förbättringar av verksamheten på olika sätt. Förbättringar som på något sätt rör t.ex. gödselhantering, stallbyggnader, ventilation och värme har ofta direkt bäring mot miljö och klimat genom läckageminskningar eller effektivisering av resurs- och energianvändningen. Ett ökat nyttjande av jordbrukets rest- eller biprodukter bidrar till att öka andelen förnybar energi i den totala energianvändningen.

3.2.1.5 Indikatorer

Kvantifierade mål för EU gemensamma indikatorer.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Omfattning	Antal företag som fått investeringsstöd per år	100 företag
	Totala investeringsvolymen	187,5 Mkr
Resultat	Ökning av bruttoförelägningsvärdet hos stödmottagare, Mkr per år	10 Mkr
	Andel av företag med stöd som introducerar nya produkter eller ny teknik	50 %
Effekt	Ökning av arbetsproduktivitet (kr/helårsarbetskraft)	3 540 kr
	Årlig ökning av nettoförelägningsvärdet, Mkr	45 Mkr
	Antal årsverken per år	100 årsverken

Programspecifika indikatorer och kvantifierade mål

Typ av indikator	Indikator	Mål
Resultat	Antal företag av de som har fått stöd som vidtagit någon typ av klimatåtgärd	80 %
	Åtgärdens bidrag till att öka produktionen av förnybar energi under perioden	0,5 TWh
Effekt	Åtgärdens bidrag till att minska utsläppen av växthusgaser	133 500 ton CO2 ekvivalenter

3.2.1.6 Budgetbelastning

En förstärkning av åtgärden för att tillgodose behovet av investeringar inom klimat och förnybar energi beräknas uppgå till 30 miljoner per år 2010-2013.

3.2.1.7 Administrativa konsekvenser

Förslaget innebär en resursförstärkning av åtgärden. En utökad ram gör det möjligt att bevilja fler ansökningar.

3.2.2 Investeringsstöd för satsningar i mjölksektorn

3.2.2.1 Nuläge

Mjolk är ett område som påverkas negativt av att mjölkkvoterna tas bort och att det därför kommer att krävas att mjölkproducenterna gör särskilda insatser för att anpassa sig till den nya situationen.

Utöver den påverkan som hälsokontrollbeslutet i sig har även den pågående finansiella oron påverkat sektorns lönsamhet negativt. Även om det inte är möjligt att utifrån tillgänglig ansökansstatistik dra några säkra slutsatser om investeringsviljan är trenden för antalet inkomna ansökningar i mjölksektorn perioden juli 2008 till januari 2009 nedåtgående. Det är alltså sannolikt att finanskrisen påverkar lantbrukets vilja och möjlighet till investeringar.

Av de beviljade medlen går något mer än hälften till satsningar i mjölksektorn. Det framgår också att stödbeloppet utgör ca 16 % av den totala investeringen d.v.s. stödbeloppet för mjölk på 317 miljoner kronor motsvaras av en investeringsvolym på strax under 2 miljarder kronor.

3.2.2.2 Svagheter i ersättningen

Även om mjölksektorn redan idag får en stor del av beviljade medel för investeringar, gör Jordbruksverket bedömningen att det finns en investeringsvilja i sektorn. Det finns också signaler om att i vissa fall kan takbeloppen för investeringsstödet vara för låga för att göra stödet intressant vid investeringar i mjölksektorn där det ofta handlar om stora investeringsbelopp. Samtidigt finns det anledning till att inte sätta det för högt eftersom det kan leda till att företagsekonomiskt sämre investeringar genomförs eftersom den enskilde företagarens insats blir liten. Procentsatser i spannet 10-30 % i stöd kan ses som ett riktmärke för var stödnivån bör ligga.

3.2.2.3 Förslag till ändringar

Även om en betydande del av investeringsstödet går till mjölksektorn är Jordbruksverkets bedömning att en ytterligare tillförsel av medel är en nödvändig stimulans för att bibehålla investeringsviljan. Dels genom att allmänt få en större ram för investeringar men också för att göra det möjligt att höja takbeloppen för enskilda investeringar.

3.2.2.4 Indikatorer

Kvantifierade mål för EU gemensamma indikatorer.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Omfattning	Antal företag som fått investeringsstöd per år	130 företag
	Totala investeringsvolymen	300 Mkr
Resultat	Ökning av bruttoförelingsvärdet hos stödmottagare, Mkr per år	17 Mkr
Effekt	Ökning av arbetsproduktivitet (kr/helårsarbetskraft)	3 540 kr
	Årlig ökning av nettoförelingsvärdet, Mkr	81 Mkr
	Antal årsverken per år	150 årsverken

3.2.2.5 Hur svarar det mot utmaningen?

Satsningen svarar mot utmaningen åtgärder i samband med omstruktureringen av mjölksektorn genom att ytterligare medel tillförs för att underlätta en effektivisering av produktionen.

3.2.2.6 Budgetbelastning

Jordbruksverket föreslår att åtgärden tillförs 50 miljoner kronor per år 2010–2013

3.2.2.7 Administrationskostnader

Förslaget förväntas inte medföra andra administrationskostnader än de som följer av ett ökat antal ansökningar och de uppföljningskrav som EU ställer upp för de medel som överförs från pelare 1.

3.3 Infrastruktur som är av betydelse för utveckling och anpassning av jord- och skogsbruket

3.3.1 Klimatåtgärder – anpassning till klimatändringar

Klimatförändringarna innebär bl.a. ändrade nederbördsförhållanden. Detta kommer att få betydande återverkningar på befintliga markavvattningsföretag och bevattningsföretag. Behovet av att se över och ändra vattendomar kommer att bli stort, liksom behovet av nya anläggningar. Inom åtgärden Infrastruktur som är av betydelse för utvecklingen och anpassningen av jord och skogsbruket kan stöd lämnas för att bilda eller aktivera markavvattningsföretag och bevattningsföretag. Vidare kan stöd lämnas för planering och tekniska utredningar rörande sådana företag. Stöd lämnas med 50 procent av kostnaderna.

Medelstillgången inom denna åtgärd är för närvarande god. Det finns därför inget behov av att förstärka den med modulerade medel. Däremot bör jordbruksverket tydligt informera om denna möjlighet.

4 Förbättra miljön och landskapet (Axel 2)

4.1 Biologisk mångfald och kulturmiljövärden i betesmarker, slätterängar och våtmarker

Åtgärden om skötsel av våtmarker presenteras under avsnittet om Regionalt prioriterade ersättningar.

4.1.1 Nuläge

Syftet med ersättningen är att bevara och förstärka betesmarkernas och slätterängarnas natur- och kulturmiljövärden.

Enligt Sveriges miljö kvalitetsmål Ett rikt odlingslandskap ska samtliga ängs- och betesmarker bevaras och skötas på ett sätt som bevarar deras värden senast år 2010. Arealen hävdad ängsmark ska öka till ca 10 000 hektar till samma målar. Arealen slätteräng uppgår i dag till ca 8 700 ha (preliminärt 2008). I Miljömålsrådets utvärdering av Sveriges miljömål (2008) höjs ambitionsnivån främst gällande hävdad slätteräng. Miljömålsrådet föreslår att arealen slätteräng som hävdas ska öka till 30 000 hektar år 2020.

Landsbygdsprogrammets mål innebär att ca 500 000 hektar ängs- och betesmarker ska skötas inom miljöersättningen senast år 2013.

Miljöersättning för betesmarker och slätterängar, siffrorna för 2008 är preliminära.

	2007	2008 (prel.)	Mål 2013
Betesmarker och slätterängar (ha)	455 000	459 000	ca 500 000
Betesmarker och slätterängar (antal företag)	34 500	34 500	38 000

Den tidigare positiva trenden för arealen betesmarker och slätterängar i miljöersättning har stannat av under 2007 och 2008. Den totala arealen ängsmarker i miljöersättning ökar fortfarande men den areal ängsmarker som sköts med ersättningen för särskilda värden har minskat under 2007 och preliminärt även under 2008.

Betesmarksdefinitionen omprövas för närvarande inom både gårdsstödet och miljöersättningarna. Trädbevuxna marker med allmänna värden kommer efterhand att uteslutas från ersättningar för beteshävd. Man får också räkna med att det komplicerade systemet för träd- och buskageräkning får en del lantbrukare att avstå från att söka ersättning på grund av risken för sanktioner om det blir fel. Denna förändring får konsekvenser för nuvarande anslutningar till miljöersättningarna för betesmarker. Sammantaget väntas nuvarande arealer minska med minst 25 000 ha under de kommande åren om inga nya ersättningsformer införs. Slututvärderingen av det förra landsbygdsprogrammet har tagit upp problemet med bristen på betade trädbärande marker, vilken kommer att öka med den nya definitionen. Inom detta uppdrag har dock denna fråga inte utretts eftersom resultatet av de pågående övervägandena inte varit kända i tillräcklig god tid för att en sådan utredning varit möjlig. Frågan om beteshävd av trädbärande marker bör behandlas av den kommande halvtidsutvärderingen.

Bedömningen är att fler insatser krävs för att nå landsbygdsprogrammets mål samt Sveriges miljömål om bevarande av ängs- och betesmarker.

4.1.2 Svagheter i ersättningen

Samtidigt som lönsamheten i produktionen av betande djur försämrats bl.a. genom borttagna djurbidrag och ändrade mjölkkvoter, har miljöersättningarna för betesmarker varit i stort sett oförändrade sedan de infördes. Ersättningen bör därför höjas i syfte att bibehålla nuvarande areal på ca 450 000 ha. Ersättningen för slåtterängar med särskilda värden samt för tilläggsåtgärden lieslätter bör få en större ökning i syfte att nå målen för dessa ängar. Höjda ersättningsnivåer ger ökad kostnadstäckning vilket bidrar till en ökad anslutning och en bättre måluppfyllelse.

Många av de mest värdefulla slåtterängarna är stenbundna, trädbärande eller har terrängformer som gör att slåtter med lie eller motormanuell minislätterbalk är en förutsättning för hävd med klippande eller skärande redskap. En höjning av ersättningen till insatsen lieslätter bedöms därför bidra positivt till hävden av dessa marker.

4.1.3 Förslag till ändringar

Ersättningsnivåerna bör höjas enligt följande:

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
Betesmark med allmänna värden	1 100	1 500
Betesmark med särskilda värden	2 500	2 900
Slåtteräng med allmänna värden	1 100	1 500
Slåtteräng med särskilda värden	3 500	4 500
Lieslätter	+ 7 000	+ 8 000
Skogsbete	1 800	2 200
Alvarbete	850	1 250
Fäbodbete*	700	1 100

*Höjningen av ersättningen till fäbodbete har en lägre prioritet än övriga höjningar eftersom måluppfyllelsen är hög

Ersättningen för de mosaikmarker som finns i åtgärden utvald miljö bör också höjas med 400 kr/ha.

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättning (kr/ha)
Mosaikmarker	2 000	2 400

4.1.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.1.5 Hur svarar det mot utmaningen

Förändringen förväntas bidra till en ökad anslutning till miljöersättningen och därmed ökade möjligheter att nå målen om biologisk mångfald. Permanenta gräsmarker fungerar dessutom som kolsänka vilket är positivt ur klimatsynpunkt.

4.1.6 Budgetbelastning

Förslaget beräknas ge en total ökad budgetbelastning på 180 miljoner kronor per år vid omfattning på betesmarkerna på 450 000 hektar.

Jordbruksverket anser inte att det är rimligt att budgetera för 500 000 hektar, som är det nuvarande målet i landsbygdsprogrammet, om inte nya ersättningsformer tillkommer.

4.1.7 Administrationskostnader

Förändringen medför inga ökade kostnader för jordbrukaren. Kostnader för att administrera en ökad anslutning tillkommer.

4.2 Regionalt prioriterade ersättningar (utvald miljö)

4.2.1 Mångfaldsträda

4.2.1.1 Nuläge

Småbiotoper som vägkanter, dikesrenar och obrukade ytor är nödvändiga refuger för den vilda floran och faunan i områden med intensiv jordbruksproduktion. Vanliga arter som t.ex. sånglärka och storspov har minskat mycket kraftigt i Sverige de senaste 30 åren (50-80 respektive 30-50 procent; Lindström m.fl., 2006, Ottwall m.fl., 2008). Erfarenheter från Danmark, Storbritannien och Tyskland visar att det med relativt enkla medel går att öka den biologiska mångfalden i ett enahanda åkerlandskap genom att anlägga ytor med avvikande vegetation (Jordbruksverket, 2004). Den tillfälligt förhöjda trädesareal som rådde i Sverige under omställningsperioden 1987-1985 visade sig också ha positiva effekter för den biologiska mångfalden, inte minst fågelfaunan (Wretenberg m.fl. 2007).

För att öka möjligheterna att uppnå miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap gör Jordbruksverket i sin fördjupade utvärdering bedömningen att 50 000 hektar mångfaldsträda behövs i slättbygden senast 2020 (Jordbruksverket, 2007). Slopandet av kravet i gårdsstödet på att årligen lämna upp till tio procent av åkerarealen utanför produktion (uttagsplikten) från och med 2008 innebär att behovet av att anlägga obrukade ytor i åkerlandskapet har förstärkts ytterligare. Efter det första stödåret (2008) är anslutningen till Mångfaldsträda dock obefintlig (mindre än 50 hektar).

4.2.1.2 Svagheter i ersättningen

För att Mångfaldsträda ska bli ett attraktivt alternativ på högavkastande marker måste ersättningsnivån matcha spannmålspriset, vilket inte är fallet idag. En ytterligare orsak till den låga anslutningen är bristande resurser hos länsstyrelsen för att administrera insatser inom Utvald miljö. Dessa resurser förväntas dock öka 2009.

Varje träda i fullåkersbygden ökar landskapsvariationen på ett högst väsentligt sätt. Åtgärder inom Utvald miljö är till sin karaktär inriktade mot kvalitativa insatser. Måluppfyllelsen för Mångfaldsträda skulle eventuellt gynnas av om åtgärden gjordes om till en generell ersättning. Eftersom Mångfaldsträda endast har funnits under ett år och anslutningen har

begränsats på grund av den låga ersättningen föreslås dock inte i nuläget någon ändring av åtgärdens placering i stödsystemet. Under förutsättning att ersättningen höjs kan måluppfyllelsen av Mångfaldsträda komma att bero av hur restriktiva länsstyrelserna är i sina prioriteringskriterier för var Mångfaldsträda ska anläggas. Hur länsstyrelserna prioriterar mellan åtgärder inom Utvald miljö har också betydelse.

Lantbrukarnas intresse för att ansluta sig till åtgärden och vidta åtgärder för att främja den biologiska mångfalden i åkerlandskapet är avgörande för hur bra effekt ersättningen får. Under arbetet med uppdraget har det visat sig att lantbrukets företrädare inte haft en positiv inställning till denna åtgärd även om ersättningarna höjs kraftigt. Det är därför angeläget att information och marknadsföring av åtgärden får särskild uppmärksamhet av länsstyrelserna. Lantbrukarnas Riksförbund aviserade under arbetet med uppdraget att de kommer att börja ett eget utvecklingsarbete runt frågan om biologisk mångfald i åkerlandskapet.

4.2.1.3 Förslag till ändringar

4.2.1.3.1 Mål

Total åkerareal i Götalands och Svealands slättbygder är 1,3 miljoner hektar.

Miljö kvalitetsmålet bygger på 50 000 hektar mångfaldsträda i slättbygderna senast 2020. Hur stor andel som ska uppnås inom anpassningen till hälsokontrollbeslutet kan diskuteras. Ett möjligt mål för återstoden av programperioden skulle kunna vara 5 000 hektar i Götalands och Svealands slättbygder. Det är dock upp till länsstyrelserna att prioritera mellan åtgärder inom Utvald miljö samt att sätta upp mål för dessa åtgärder.

4.2.1.3.2 Stöd villkor

Inga ändringar av stöd villkor föreslås.

4.2.1.3.3 Ersättningsnivåer

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
Stödområde 9 i Skåne, Blekinge, Kalmar och Hallands län	500	3 300
Stödområde 9 i Västra Götalands och Östergötlands län	500	2 200
Övriga landet	500	2 000

Kostnadsnivåerna är satta sådana att ersättningen motsvarar det genomsnittliga täckningsbidraget (TB3) inklusive maskinkostnad per hektar beräknat utifrån en för området normal växtföljd och skördenivå. Avräkningspris på spannmål och oljevaxter följer terminspriset för den 1 juli 2009 minus 10 procent enligt OECD:s rapport 2008-2017. I kostnadskalkylen ingår även utgifter för åtgärder som insådd, harvning, putsning och extra ogräsbekämpning i samband med brytningen av trädan.

4.2.1.4 Indikatorer

Som indikator används antal hektar Mångfaldsträda.

4.2.1.5 Hur svarar det mot utmaningen?

Insatsen syftar till att öka den biologiska mångfalden i områden med intensiv jordbruksproduktion. Landskapsvariationen och inslaget av livsmiljöer för den vilda floran och faunan kommer att öka. Insatsen kommer att bidra till att få en rik blomning vilket i sin tur gynnar pollinerande insekter som bin och fjärilar. Trädorna kommer att vara goda häckningsmiljöer för många av odlingslandskapets fåglar. Också den låga och glesa vårgrodnen är en god häckningsmiljö. Genom att marken lämnas obearbetad under flera år kan också utmaningarna om Vattenkvalitet och Klimat beröras på ett positivt sätt.

4.2.1.6 Budgetbelastning

Om målet sätts till 5 000 hektar blir genomsnittlig årskostnad maximalt 17 miljoner kronor per år.

4.2.1.7 Administrationskostnader

Förslagen påverkar inte administrationskostnaden för vare sig lantbrukaren eller administrationen.

4.2.2 Våtmarker – förslag för ökad anläggningstakt/miljöinvestering

4.2.2.1 Nuläge

För anläggning och restaurering av våtmarker kan man få ersättning med maximalt 90 % av stödberättigande kostnader, men högst 200 000 kr per hektar i Kalmar, Gotland, Blekinge, Skåne, Halland och Västra Götalands län och högst 100 000 kr per hektar för övriga län. Stödberättigande kostnader kan delas in i faktiska kostnader och övriga resurser. Målet enligt landsbygdsprogrammet 2007-2013 är en anslutning på 6 000 hektar. Under perioden 2007 till 2008 anlades eller restaurerades knappt 700 hektar. Enligt miljö kvalitetsmålet Myllrande våtmarker ska minst 12 000 hektar våtmarker och småvatten anläggas eller återställas i odlingslandskapet fram till 2010 (Miljömålsrådet, 2008). Hittills har sammanlagt 7 200 hektar anlagts eller restaurerats. Miljö kvalitetsmålet avser både näringsretention och biologisk mångfald.

4.2.2.2 Svagheter i ersättningen

Med nuvarande anslutningstakt kommer målet att 6 000 hektar våtmarker ska anläggas eller restaureras inte att nås. År 2007 och 2008 anlades eller restaurerades knappt 350 hektar våtmarker per år. Höga spannmålspriser kan vara en förklaring till den låga anslutningstakten, men reglerna för ersättningarna bidrar också till att begränsa anslutningen.

För närvarande är det möjligt att få ersättning för 90 % av kostnaden vid anläggning eller restaurering av våtmarker. Vid vissa större våtmarksprojekt som initieras av t.ex. länsstyrelse, kommun eller konsult kan den enskilde markägarens nytta av våtmarken vara begränsad och därmed också intresset att finansiera en del av kostnaden för våtmarken. Detta är en faktor som begränsar anslutningen.

I samband med ansökan om ersättning för anläggning eller restaurering av våtmarker ska en projektplan lämnas in till länsstyrelsen. Under förutsättning att ansökan beviljas kan även

projekteringskostnader ersättas. (Våtmarksanläggningen kan även behöva prövas enligt bl.a. vatten- och miljölagstiftningen, vilket kan upplevas som krångligt och tidsödande samt medföra kostnader). Osäkerhet om en ansökan kommer att beviljas kan leda till att markägare avstår från att gå in i våtmarksprojekt eftersom de kan få stå för hela projekteringskostnaden vid ett eventuellt avslag.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) togs anläggning av våtmarker enligt målsättningen i landsbygdsprogrammet upp som en möjlighet minska belastningen av kväve och fosfor till havet. Dessutom föreslogs att ytterligare 6 000 hektar våtmarker borde anläggas för att klara betingen.

I Sveriges lantbruksuniversitets förslag till förbättrade åtgärder för landsbygdsprogrammet 2007-2013 framförs att varje våtmarksprojektering bör ta avstamp i vilken funktion som är mest relevant för platsen i fråga och utifrån detta optimera anläggandet och skötseln (SLU, 2008). Under senare år har diskussionen framförallt varit inriktad på näringsretention. Det är angeläget att våtmarker också anläggs med fokus på biologisk mångfald.

4.2.2.3 Förslag till ändringar

4.2.2.3.1 Mål

Inga ändringar av målet föreslås. De föreslagna förändringarna förväntas bidra till att anläggnings- och restaureringstakten ökar. Enbart dessa ändringar är dock inte tillräckliga för att nå målet om anlagda och restaurerade våtmarker.

4.2.2.3.2 Stöd villkor

I vissa fall bör möjlighet finnas att få ersättning för 100 % av kostnaderna vid anläggning av våtmark. Detta kan främst komma att tillämpas i samband med större projekt som initieras av t.ex. en länsstyrelse eller konsult.

Möjlighet ska också finnas att få ersättning för projekteringskostnader även om ansökan om miljöinvestering slutligen inte beviljas.

4.2.2.3.3 Ersättningsnivåer

De projekteringskostnader som har uppstått ersätts. Den maximala ersättningen ska i vissa fall kunna utgöra 100 procent av kostnaden. Projekteringskostnaderna beräknas ligga i intervallet 25 000–50 000 kr per hektar våtmark.

4.2.2.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.2.2.5 Hur svarar det mot utmaningen

Anlagda och restaurerade våtmarker bidrar såväl till förbättrad vattenkvalitet som till att bevara och stärka den biologiska mångfalden. Våtmarker kan dessutom minska risken för höga flöden och översvämningar. Kväveretentionen i våtmarkerna kommer att bli 120 ton kväve högre jämfört med om anläggningstakten 2008 består, vid en genomsnittlig kväveretention på 200 kg kväve per hektar. Effekten för biologisk mångfald kommer att bli betydande i de fall åtgärder görs med huvudfokus på biologisk mångfald. Nyanläggning och restaurering av våtmarker kommer ha stor betydelse för en mängd enskilda arter i odlingslandskapet och kommer även att bidra till ökad variation på landskapsnivå.

4.2.2.6 Budgetbelastning

Under perioden 2010-2013 bedöms att ytterligare 175 hektar våtmark per år kommer att anläggas eller restaureras jämfört med om nuvarande anslutningstakt består. Merkostnaden för investering består av ökad våtmarksareal, kostnad för full ersättning för en viss andel (20 %) av den våtmarksareal som anläggs under perioden och kostnader för projektering mm för våtmarker som inte beviljas tillstånd. Den totala kostnaden för förslagen blir 20,5 miljoner kronor per år.

	Genomsnittlig areal per år (ha)	Mkr/år
Extra areal	175	18,2
Full ersättning för 20 % av arealen	105	1,2
Projektering	30	1,1
Summa		20,5

4.2.2.7 Administrationskostnad

Förslagen påverkar inte administrationskostnaden vare sig för markägaren eller för administrationen.

4.2.3 Våtmarker – förslag för ökad anläggningstakt/skötselersättning

Åtgärden hör i landsbygdsprogrammet till åtgärden Biologisk mångfald och kulturmiljövården i betesmarker, slätterängar och våtmarker. Den presenteras här för att ge helhetsbilden med andra våtmarksåtgärder.

4.2.3.1 Nuläge

Skötsel av våtmarker innebär bl.a. att underhålla dammvallar och att ta bort igenväxningsvegetation. Skötselersättningen ska även täcka en del av markens alternativvärde (inkomstbortfall till följd av att odling omöjliggörs). Ersättningen kan ges i hela landet. För en våtmark på åkermark är ersättningen 3 000 kr per hektar och för våtmark på betesmark och övrig mark är ersättningen 1 500 kr per hektar. I stödområde 9 i Skåne, Blekinge och Hallands län kan en extra ersättning på 1 000 kr per hektar ges vid mycket höga markvärden. Målet för ersättningsformen är 11 300 hektar fördelade på 3 500 brukare. Under 2008 var den preliminära anslutningen knappt 5 900 hektar och ca 1 700 brukare.

4.2.3.2 Svagheter i ersättningen

Med nuvarande anslutningstakt kommer målet att 6 000 hektar våtmarker ska anläggas eller restaureras inte att nås. År 2007 och 2008 anlades eller restaurerades knappt 350 hektar per våtmarker år. Höga spannmålspriser kan vara en förklaring till den låga anslutningstakten, men reglerna för ersättningarna bidrar också till att begränsa anslutningen. Även anslutningen till skötselersättningen ligger betydligt under målsättningen.

Markens alternativvärde har ökat relativt kraftigt de senaste åren. Det har varit fördelaktigare att odla marken än att anlägga våtmark vid nuvarande ersättningsnivå på skötselersättningen. En höjning av skötselersättningen är nödvändig för att öka anläggningstakten för våtmarker.

4.2.3.3 Förslag till ändringar

Inga ändringar av målet föreslås. De föreslagna förändringarna förväntas bidra till att målet om anlagda och restaurerade våtmarker samt skötselersättningen nås. Enbart dessa ändringar är dock inte tillräckliga.

Skötselersättningen för åkermark bör höjas eftersom alternativvärdet för marken har ökat kraftigt.

	Nuvarande ersättning	Föreslagen ersättningsnivå
Våtmark på åkermark	3 000 kr/ha	4 000 kr/ha

4.2.3.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.2.3.5 Hur svarar det mot utmaningen

Skötsel av våtmarker bidrar till förbättrad vattenkvalitet och att bevara den biologiska mångfalden.

4.2.3.6 Budgetbelastning

Kostnaden för skötselersättningen ökar med 1 000 kr per hektar och år för befintliga åtaganden (5 900 ha). Merkostnaden för dessa blir 5,9 miljoner kr per år. Nyanslutning beräknas ske med 525 ha per år 2010-2013. Den genomsnittliga merkostnaden för denna areal är 5,2 miljoner kronor per år. Den totala merkostnaden för förslaget blir 11,2 miljoner kronor per år.

4.2.3.7 Administrationskostnad

Förslagen påverkar inte administrationskostnaden per ärende vare sig för markägaren eller för administrationen.

4.2.4 Våtmarker – anläggning av dammar för fosforavskiljning

4.2.4.1 Nuläge

För anläggning och restaurering av våtmarker kan man få ersättning med maximalt 90 % av stödberättigande kostnader, men högst 200 000 kr per hektar i Kalmar, Gotland, Blekinge, Skåne, Halland och Västra Götalands län och högst 100 000 kr per hektar för övriga län. Stödberättigande kostnader kan delas in i faktiska kostnader och övriga resurser. Målet är en anslutning på 6 000 hektar. Under 2008 var den preliminära anslutningen 683 hektar.

4.2.4.2 Svagheter i ersättningen

Våtmarker som anläggs för näringsretention syftar främst till att ta bort kväve. En möjlighet att avskilja fosfor som förloras från åkermark är att anlägga dammar designade för detta syfte. Dessa dammar är relativt små men har ofta en hög kostnad per areal dammyta. Taket för hur höga kostnader som kan ersättas per hektar begränsar för närvarande anläggningen av sådana dammar.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) föreslogs anläggning av 5 000 dammar motsvarande 500 hektar som en åtgärd för att minska belastningen av fosfor

till havet. I miljömålsrådets rapport tas dammar upp som en åtgärd som kan bidra till att nå miljökvalitetsmålet Ingen övergödning.

4.2.4.3 Förslag till ändringar

Anläggning av dammar är en del av ersättningen för anläggning och restaurering av våtmarker och ryms under den målsättningen. Siktet bör dock vara inställt på att 200 ha dammar ska anläggas 2010-2013. Förslaget kan bidra till att målet om anlagda och restaurerade våtmarker kan nås.

Det maximala ersättningsbeloppet små våtmarker och dammar höjs till 300 000 kr per hektar.

4.2.4.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.2.4.5 Hur svarar det mot utmaningen

Anlagda och restaurerade våtmarker bidrar främst till förbättrad vattenkvalitet. Fosforretention uppskattas till 8 ton fosfor om 200 hektar anläggs.

4.2.4.6 Budgetbelastning

Vid en ökad anläggning av totalt 200 hektar små våtmarker eller dammar under perioden 2010-2013 uppgår kostnaden till 12,5 miljoner kronor per år vid en genomsnittlig kostnad om 250 000 kr per hektar.

4.2.4.7 Administrationskostnader

Förslagen påverkar inte administrationskostnaden för markägaren. För stödadministrationen kan det innebära det att fler ärenden kommer att få hanteras i förhållande till den areal som anläggs eftersom dammarna kommer att vara relativt små.

4.2.5 Skyddszoner på erosionsbenägen mark

4.2.5.1 Nuläge

Detta är ett förslag till ny ersättning som ska vara ett komplement till den nuvarande ersättningen för skyddszoner.

Nuvarande miljöersättning för skyddszoner har i första hand till syfte att minska förlusterna av fosfor genom ytavrinning. Skyddszonen ska placeras på åkermark utmed ett vattenområde som är utmärkt på topografiska kartan eller är vattenförande hela året. Vattnet kan dock ta andra vägar från åkern än via de fältkanter som berättigar till stöd för skyddszoner t.ex.:

- Ytavrinnande vatten kan lämna fältet i ett mindre dike eller i en ytvattenbrunn.
- Vatten kan samlas i svackor på fältet och där bli berikat med löst och partikulärt fosfor för att sedan rinna av på ytan eller genom makroporer i marken ner till dräneringen.
- Låglänta partier som svämmas över vid höga flöden i bäckar och åar kan leda till att vattnet berikas med fosfor från åkermarken.

Vid ett intensifierat arbete med att minska fosforförlusterna för att nå god status enligt vattendirektivet och kraven enligt BSAP behöver skyddszoner i högre grad styras till de delar av fält där risken för ytavrinning är som störst. Nuvarande miljöersättning för skyddszoner behöver därför kompletteras med en ersättningsform som gör det möjligt att anlägga

skyddszoner i andra delar av fält än längs vattendrag, där risken för ytavrinning och fosforförluster är stora.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) föreslogs att en sådan ersättningsform skulle införas. Målsättningen föreslogs bli 5 000 hektar och ersättningsnivån 5 000 kr per hektar. I miljömålsrådets rapport föreslås anläggning av skyddszoner på erosionskänslig mark som en åtgärd för att nå miljökvalitetsmålet Ingen övergödning.

4.2.5.2 Förslag

4.2.5.2.1 Mål

Målsättningen bör vara att 5 000 hektar skyddszon anläggs under perioden 2010-2013. Fosforförlusterna från åkermark, till följd av ersättningen, förväntas ha minskat 10 ton i slutet av perioden.

4.2.5.2.2 Stöd villkor

Ersättning för skyddszoner ska kunna utgå vid situationer där det finns en tydligt identifierad risk för fosforförluster genom ytavrinning. Exempel på sådana situationer är de som nämns ovan. Innan ett beslut om ersättning tas bör skyddszonens placering prövas och godkännas. Ersättningen bör vid behov kunna lämnas i hela landet, men eftersom ersättningen föreslås som en åtgärd inom Utvald miljö kommer omfattningen prioriteras regionalt. Det kan t.ex. vara angeläget att prioritera ersättningen i områden där god status enligt vattendirektivet inte nås eller där tillförseln av fosfor behöver minska enligt BSAP.

4.2.5.2.3 Ersättningsnivåer

Ersättningsnivån bör vara 4 000 kronor per hektar skyddszon.

Merkostnader som uppstår för skyddszonen är förlorat täckningsbidrag från utebliven odling, högre brukningskostnad på omkringliggande mark och kostnader för att anlägga och sköta skyddszonen. Beroende på hur skyddszonen är placerad kan merkostnaden variera men en generell ersättningsnivå är att föredra.

4.2.5.3 Indikatorer

Samma typ av indikatorer som för övriga åtgärder inom utvald miljö, dvs. antal hektar. I det här fallet 5 000 hektar.

4.2.5.4 Budgetbelastning

Anslutning förväntas ske med 1 250 hektar per år. Den genomsnittliga kostnaden blir 12,5 miljoner kr per år.

4.2.5.5 Administrationskostnader

Den administrativa kostnaden för jordbrukaren förväntas inte skilja sig från den generella miljöersättningen för skyddszon. I de här fallen behöver skyddszonernas placering godkännas innan beslut vilket kräver ett fältbesök från kontrollmyndigheten. Det förväntas leda till högre kostnader. Samtidigt förväntas denna besiktning vara mindre tidskrävande att genomföra än t.ex. åtgärdsplaner för betesmarker och slätterängar med särskilda och därmed medföra en lägre kostnad än dessa.

4.2.5.6 Varför inte lagstiftning

I avsnittet om skyddszoner redovisas kommande regler om spridning av gödselmedel intill vattendrag i känsliga områden och tvärvillkor om buffertzoner längs vattendrag. Eftersom de skyddszoner som föreslås i detta avsnitt inte är kopplade direkt till vattendrag berörs de inte på samma sätt av de kommande reglerna.

En fördel med en ersättningsform som bygger på frivillighet är att intresserade jordbrukare som bäst känner sina marker och vet var problem med ytvattenavrinning uppstår kan ansluta sig. Marker med erosionsproblem kommer dock att hamna utanför ersättningen. Lagstiftning skulle teoretiskt ge en större täckning men också leda till betydligt högre administrativa kostnader för t.ex. kartläggning av känsliga områden, förelägganden och tillsyn. Dessutom medför åtgärden svårbedömda gränsdragningar rörande riskerna.

4.2.6 Reglerbar dränering

4.2.6.1 Nuläge

I dagsläget är det inte möjligt att erhålla ersättning för investering i reglerbar dränering.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) föreslogs att det skulle bli möjligt att lämna ersättning för reglerbar dränering. Vid anläggning av 20 000 hektar bedömdes kväveutlakningen från åkermark kunna minska med 300 ton. I miljömålsrådets rapport föreslås reglerbar dränering som en åtgärd för att nå miljökvalitetsmålet Ingen övergödning.

Principen som tillämpas vid reglerbar dränering är att hålla en högre grundvattennivå på åkermark vissa tider under året än vad dräneringssystemet normalt ger upphov till. Vid reglerad dränering använder man sig av befintliga eller nya täckdikessystem och av särskilda reglerbrunnar placerade på lämpliga platser eller av reglerdammar i ett öppet dike. Fältets grundvattennivå hålls så högt som det är möjligt med hänsyn till odlingen. Vattnet skall under växtperioden täcka täckdikensätet. Vid vissa tillfällen, t.ex. vid skörd skall dräneringen kunna regleras så att dräneringssystemet fungerar med full kapacitet, d.v.s. grundvattennivån sänks, så att bärigheten ökar.

Dämning i reglerbrunnarna ger upphov till en högre grundvattenyta men även minskad avrinning och därmed minskad transport av kväve och fosfor med det avrinnande vattnet. I vattenmättad eller näst intill vattenmättad jord sker denitrifikation, vilket leder till sänkt nitrathalt i markvattnet. Utlakningen påverkas av såväl minskad avrinning som minskad nitrathalt. Finska och svenska försök har visat på ökade skördar och mindre behov av gödsling. En väsentlig effekt som påpekats i Finland är förbättrad vattenhushållning under torra förhållanden. Metoden kan även vara av intresse i områden där bevattningen är omfattande och kan leda till konflikter med andra intressen. Den kan också användas på arealer där det är mindre lämpligt eller omöjligt att anlägga våtmarker. Reglerbar dränering har diskuterats i Sverige åtminstone de senaste 10 åren. Farhågor för ökad lustgasavgång vid ökad denitrifikation i mark har haft en hämmande effekt på utvecklingen av åtgärden. Metoden skulle också kunna leda till ökade fosforförluster från vissa typer av jordar. Vid en måttlig tillämpning bör detta inte ge någon större negativ miljöpåverkan, men om åtgärden ska kunna tillämpas i större omfattning behöver kunskapen om dessa frågeställningar öka.

Metoden är mest lämplig inom områden med relativt hög hydraulisk konduktivitet d.v.s. på jordar god vattenledningsförmåga. Sand- och mojordar lämpar sig väl medan tyngre ler- och mjälajordar är mindre lämpliga. För bästa funktion skall det finnas en naturligt högt stående

grundvattenyta eller ett tätt jordlager på ett djup av en till tre meter. Fältlutningen är utöver jordartsförhållandena den viktigaste faktorn för att reglerbar dränering skall kunna tillämpas i praktiken. Lutningen är avgörande för avståndet mellan reglerbrunnarna och därmed också för kostnaderna. Vid marklutning över 2 % anses kostnaderna för brunnsanläggning bli orimligt höga. Ett ökat antal reglerbrunnar innebär dessutom negativa läglighetseffekter samt ökade problem med skötseln.

4.2.6.2 Förslag

4.2.6.2.1 Mål

Till 2013 bör målsättningen vara 2 000 hektar åkermark med reglerbar dränering. Om det antas att effekten uppgår till 15 kg N/ha skulle kväveutlakningen minska med 30 ton.

4.2.6.2.2 Stöd villkor

Det bör bli möjligt att lämna ersättning för investering i reglerbar dränering inom utvald miljö. Kostnader uppstår bl.a. för speciella dräneringsbrunnar med reglerutrustning och för installation av dessa. Ersättningen föreslås bli en åtgärd inom utvald miljö och omfattningen bestäms därmed av länsstyrelsernas prioriteringar. Skötseln av reglerbar dränering är mycket viktig om man ska uppnå de effekter som är förutsättning för att åtgärden ska vara intressant. Skötselersättning föreslås inte för närvarande.

4.2.6.2.3 Ersättningsnivåer

Kostnaden för brunnar och installation blir ca 8 000 kr per brunn. Ersättning bör utgå till högst 1,5 brunnar per hektar.

4.2.6.3 Indikatorer

Antal hektar.

4.2.6.4 Hur svarar det mot utmaningen

Ersättningsformen syftar till att minska kväveutlakningen från åkermark och bidrar därmed till förbättrad vattenkvalitet.

4.2.6.5 Budgetbelastning

Vid en anläggning av 2 000 hektar reglerbar dränering till 2013 och med i genomsnitt 1,25 brunn per hektar uppgår investeringskostnaden till 5 miljoner kronor per år under perioden 2010-2013.

4.2.6.6 Administrativa kostnader

En prövning behöver göras innan beslut där det, enligt vissa kriterier, bedöms om åtgärden är lämplig på den aktuella marken. Åtgärden kan innebära vissa kostnader för planering och projektering för lantbrukaren och kostnader för prövning och hantering av ansökningar för stödmyndigheten.

4.2.6.7 Varför inte lagstiftning

Det finns begränsad kunskap om och saknas i stort erfarenhet av reglerbar dränering i Sverige. Det saknas därmed en grund för att genomföra åtgärden i större skala. Det skulle t.ex. kräva en omfattande kartläggning av lämpliga marker och ökad administration i form av

prövningar och tillsyn. Att åtgärden ska lyckas vilar mycket på den enskilde brukarens engagemang och intresse eftersom det bl.a. kräver regelbunden tillsyn och skötsel av anläggningen. Det är därmed en fördel med en ersättningsform som bygger på frivillighet och eget engagemang. Det går också att ifrågasätta om en så långtgående åtgärd som denna är möjlig att kräva genom lagstiftning.

4.3 Traditionella kulturväxter och husdjursraser

4.3.1 Rasföreningar för bevarande av utrotningshotade husdjursraser

4.3.1.1 Nuläge

Föreningarna kan söka projektmedel för ett stort antal olika verksamheter med syfte att stärka bevarandearbetet. Här har bl.a. givits möjlighet att stödja de djurslag som inte omfattas av miljöersättningen för hotade husdjursraser.

4.3.1.2 Svagheter i ersättningen

Projektmedlen tillkom med det nya landsbygdsprogrammet och har endast funnits under två år. Medlen uppgår till ca 3 miljoner kronor per år. Ansökningar har varit nästan dubbla detta belopp.

4.3.1.3 Förslag till ändringar

Projektmedlen är nya och utgör en potential för att förverkliga flera av de förslag som Jordbruksverket i redovisning av utredningsuppdrag lämnat till regeringen t.ex. ”Samling och lagring av husdjursgenetiskt material” Rapport 2006:29 och ”Trygga husdjursgenetiska resurser – regeringsuppdrag om att säkra Sveriges husdjursgenetiska resurser vid katastrofer” (ej publicerad men finns på Jordbruksverkets hemsida www.sjv.se).

Vad gäller samling och lagring finns behov av att utvidga den ”frusna genbanken” till att innehålla mer än sperma från nötkreatur, get och får. Häst och gris är aktuella samt även annat material än sperma för att utgöra ett komplement till den levande populationen.

I uppdraget om trygga husdjursgenetiska resurser föreslås bl.a. att alla rasföreningar ska utarbeta en beredskapsplan för sin ras.

En utökning av projektmedlen med 50-100 % skulle ge möjligheter att genomföra ett antal av de föreslagna åtgärderna.

4.3.1.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.3.1.5 Hur svarar det mot utmaningen

Insatsen svarar mot utmaningen biologisk mångfald. Den ska ses som ett komplement till motsvarande insatser inom kompetensutvecklingsåtgärden där denna insats syftar till att möjliggöra för rasföreningar att på annat sätt än via information stödja främjandet av raserna, exempelvis genom genbanksverksamhet.

4.3.1.6 Budgetbelastning

Förslaget bedöms kosta ca 3 miljoner kronor per år.

4.3.1.7 Administrationskostnader

Förslaget bedöms endast medföra marginella administrativa effekter eftersom antalet ansökningar inte förväntas öka. Administrationsökningen består i att behovet av uppföljning av ansökningar kan bli större om varje ansökan omfattar ett större belopp.

4.4 Minskade växtnäringsförluster från jordbruksmark

4.4.1 Minskat kväveläckage

4.4.1.1 Nuläge

Ersättningen minskat kväveläckage innebär att lantbrukaren utför åtgärder som minskar kväveutlakningen under vinterhalvåret. Ersättning kan ges för två åtgärder; fånggröda och vårbearbetning. Stödområdet är 5c, 5m och 9 i Skåne, Blekinge, Kalmar, och Gotlands län. Stödområdet i Västra Götaland och Hallands län är 5a, 5b, 5c, 5m och 9. Ersättningen är 800 kr per hektar för fånggröda, 300 kr per hektar för vårbearbetning och 1 300 kr per hektar för kombinationen fånggröda och vårbearbetning på samma mark.

Målet för ersättningsformen är 140 000 hektar fördelade på 5 500 brukare. Under 2008 var den preliminära anslutningen 127 650 hektar respektive 5 950 brukare.

4.4.1.2 Svagheter i ersättningen

De senaste åren har det skett en avmattning i intresset för fånggrödor och vårbearbetning. Jämfört med 2005 har såväl fånggrödeodlingen som vårbearbetningen minskat påtagligt, med 45 000 respektive 30 000 hektar. Förutom att stödområdet minskat antas detta bero på att fånggrödan kan förorsaka ogräsproblem samt att ersättningen sänktes något den nuvarande programperioden. Vid en högre prisnivå på spannmål blir kostnaden för skördebortfall vid odling av fånggrödor större.

Tidigare var det möjligt att söka ersättning inom hela län, medan det fr.o.m. 2007 begränsades till vissa stödområden i de aktuella länen. Tanken bakom detta var att öka kostnadseffektiviteten i ersättningsformen genom att i högre grad rikta ersättningen till områden med störst kvävebelastning på havet. Begränsningarna påverkade potentiella arealer för minskat kväveläckage främst i Skåne, Kalmar och Gotlands län.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) förslogs att stödområdet borde utvidgas och ersättningsnivån höjas. Stödområdet borde enligt förslaget omfatta merparten av de landområden som påverkar Östersjön (de delar som berörs av aktionsplanen). I miljömålsrådets rapport föreslås en ambitionsnivå på ca 180 000 hektar fånggröda och 100 000 hektar vårbearbetning.

4.4.1.3 Förslag till ändringar

4.4.1.3.1 Mål

Målsättningen bör höjas med 60 000 hektar till 200 000 hektar, till följd av den föreslagna utökningen av stödområdet.

Utöver att nuvarande mål för ersättningsformen kan nås beräknas kväveutlakningen minska med ytterligare ca 550 ton i det tillkommande stödområdet.

4.4.1.3.2 Stöd villkor

Det finns ett stort beting enligt BSAP att minska kvävebelastningen till Egentliga Östersjön. För närvarande är det dock bara en mindre del av de kustnära områdena med avrinning till Egentliga Östersjön som ingår i stödområdet för minskat kväveläckage. I östra Sverige är grundutlakningen lägre än på motsvarande jordtyper i västra och södra Sverige. Därför kan man räkna med lägre effekter av åtgärderna fånggröda och vårbearbetning i östra Sverige jämfört med nuvarande stödområde. Traditionellt är vårbearbetning kopplad till lättare jordar där utlakningen är högre än på lerjordar. Detta medför att det kan vara tämligen kostnadseffektivt att införa stöd till vårbearbetning i Östergötlands län samt i länen i Mälarenregionen. Vårbearbetningen bör också kunna ske i kombination med fånggröda för högsta möjliga reduktion av kväveutlakningen.

Fånggröda som odlas på något tyngre jordar bidrar också, om än i mindre grad, till minskad kväveutlakning från jordbruket. Med hänsyn till att kväveutlakningen är högre i västra och södra Sverige än i övriga landet bör villkoren i nuvarande stödområde inte ändras.

Kväveutlakningsnivån i stödområde 4 b i Värmlands län är jämförbar med den i delar av västra Sverige och odlingen bedrivs enligt västsvenska principer. Därför är det rimligt att denna del inkluderas i stödområdet för minskat kväveläckage.

Nuvarande stödområde för minskat kväveläckage grundas på indelningen i stödområden (1-9) och län. Det kan därför förefalla naturligt att tillämpa denna indelningsgrund även vid en utvidgning. Den kan dock vara ett något trubbigt instrument för att avgränsa områden där ersättningen ger störst nytta.

Förslaget innebär att ersättning ska kunna lämnas i stödområde 5a och 5b även i Skåne, Blekinge, Kalmar och Gotlands län. En utvidgning sker till stödområde 5c, 5m och 9 i Östergötlands, Örebro, Västmanlands, Uppsala, Stockholms och Södermanlands län, samt stödområde 4b i Värmlands län. I de nytillkomna områdena i de län som redan ingår i stödformen bör samma villkor som i resten av länet gälla, dvs. ersättning ska kunna lämnas för fånggröda, vårbearbetning och kombination av dessa. I de nya länen bör ersättning bara utgå för vårbearbetning samt för vårbearbetning i kombination med fånggröda.

4.4.1.3.3 Ersättningsnivåer

En viktig faktor för lantbrukarens kostnad för att genomföra åtgärderna är spannmålspriset. Det har varit betydande svängningar i spannmålspriset under senare tid och därför bör en ersättningsnivå för minskat kväveläckage eftersträvas som kan vara någorlunda långsiktig. För att styra mot ökad vårbearbetning föreslår Jordbruksverket att ersättningen för denna åtgärd höjs och att ersättningen för kombinationen fånggröda och vårbearbetning höjs. Ersättningen för fånggröda som bryts på hösten föreslås bli oförändrad.

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
Odling av fånggröda	800	800
Vårbearbetning	300	500
Kombination fånggröda och vårbearbetning	1 300	1 500

4.4.1.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.4.1.5 Hur svarar det mot utmaningen

Ersättningsformen syftar till att minska kväveutlakningen från åkermark och bidrar därmed till förbättrad vattenkvalitet.

4.4.1.6 Budgetbelastning

Nuvarande anslutning ca 127 500 hektar är lägre än målnivån 140 000 hektar. Merkostnader för förslaget utgörs av höjd ersättning för befintliga åtaganden och kostnader för nyanslutning i det befintliga och det utvidgade stödområdet. Den genomsnittliga merkostnaden blir totalt ca 70 miljoner kronor per år.

	Mkr/år
Höjd ersättning för ansluten areal 2008	11,7
Ökad anslutning till målnivån i befintligt område	12,9
Nyanslutning i utökat stödområde i län som redan berörs av ersättningen	30,2
Nyanslutning i utökat stödområde i övriga områden	15,4
Summa	70,2

4.4.1.7 Administrationskostnader

Minskat kväveläckage är en ersättningsform som anses vara relativt enkel att söka och administrera. En utökning av stödområdet förväntas leda till en viss ökning av de administrativa kostnaderna för berörda lantbrukare och stödadministrationen i de nya områdena.

4.4.2 Skyddszoner

4.4.2.1 Nuläge

För att få ersättning för skyddszoner ska en vallbevuxen åkermarksremsa anläggas längs ett vattenområde. Ett vattenområde är ett vattendrag, en sjö, hav eller en damm. Ersättning kan ges i stödområde 5 och 9 och ersättningen är 1 000 kr per hektar.

Målet för ersättningsformen är 7 000 hektar fördelade på 3 500 brukare. Under 2008 var den preliminära anslutningen 6 830 hektar respektive 2 715 brukare.

4.4.2.2 Svagheter i ersättningen

Åren 2004-2007 låg anslutningen mellan 9 000 och 9 500 hektar skyddszon. 2008 minskade anslutningen och hamnade strax under målsättningen 7 000 hektar.

Den anslutna arealen skyddszoner 2008 var fördelad ungefär lika mellan åtaganden som gjorts under perioden för det tidigare miljö- och landsbygdsprogrammet och åtaganden som gjorts under nuvarande landsbygdsprogram. 2008 var sista året för i princip alla de åtaganden som gjorts under den förra programperioden. Om det under 2009 inte sker en nyanslutning av motsvarande areal (ca 3 500 hektar), vilket är mindre troligt, kan man förvänta sig en betydande minskning av arealen skyddszon. Avståndet till målsättningen kommer därmed att öka betydligt.

Den huvudsakliga anledningen till att anslutningen minskat och förväntas minska ytterligare 2009 är att ersättningen är lägre under nuvarande programperiod. I det tidigare miljö- och landsbygdsprogrammet uppgick ersättningsnivån till 3 000 kr per hektar medan den i det nuvarande landsbygdsprogrammet är 1 000 kr per hektar. Den tidigare ersättningsnivån grundades bl.a. på att den dåvarande arealersättningen inte kunde betalas ut för skyddszonsarealen. Ersättningen skulle också täcka kostnader för att skörda skyddszonen, vilket var ett villkor som nu har tagits bort. Det är nu möjligt att erhålla gårdsstöd för mark med skyddszon. Den nuvarande ersättningsnivå, 1 000 kr per hektar, grundas i princip på ett genomsnittligt inkomstbortfall (uteblivet täckningsbidrag) som uppstår för att ingen gröda odlas på skyddszonen. Vid rådande prisförhållanden för spannmål och insatsvaror blir inkomstbortfallet så högt att en anslutning till ersättningen ter sig mindre intressant. För att målsättningen ska kunna nås är det nödvändigt att höja ersättningsnivån.

I delredovisningen i maj 2008 av Naturvårdsverkets regeringsuppdrag som innebär att ta fram åtgärder för att kunna genomföra Baltic Sea Action Plan (BSAP) förslogs att ersättningsnivån skulle höjas till 4 000 kronor per hektar i bättre jordbruksbygder och 3 000 kronor per hektar i resten av stödområdet. Sedan dess har dock prisnivån för spannmål sjunkit och kostnader för insatsvaror stigit. Vidare föreslogs en ökning av målsättningen med 2 000 hektar skyddszon, vilket beräknades leda till att belastningen på havet skulle minska med ytterligare 1,5 ton fosfor. En utökning av stödområdet ansågs inte vara motiverad med hänsyn till kraven i BSAP.

4.4.2.3 Förslag till ändringar

4.4.2.3.1 Mål

En höjning av målsättningen till 9 000 ha föreslås.

4.4.2.3.2 Stöd villkor

För att gynna den biologiska mångfalden ska det vara tillåtet med insådd av insektsbefrämjande fröblandningar. Utöver det föreslår Jordbruksverket inga ändringar i villkoren eller den geografiska avgränsningen av stödområdet.

4.4.2.3.3 Ersättningsnivåer

För att målsättningen ska kunna nås är det nödvändigt att höja ersättningsnivån

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
Skyddszoner mot vattendrag	1 000	3 000

4.4.2.4 Indikatorer

Antalet hektar respektive antalet brukare som får ersättning för skyddszoner justeras till 9 000 hektar respektive 4 500 brukare.

4.4.2.5 Hur svarar det mot utmaningen

Skyddszoner syftar främst till att minska växtnäringsförluster till vatten och bidrar därför till förbättrad vattenkvalitet, men ska även bidra till att bevara den biologiska mångfalden.

4.4.2.6 Budgetbelastning

Anslutningen förväntas nå målnivån 2010. Merkostnaden för måluppfyllelse uppgår till 6,5 miljoner kr per år (2 170 hektar * 3 000 kr/ha). Merkostnaden för höjd ersättningsnivå på nuvarande areal uppgår till 13,7 miljoner kronor per år (6 830 hektar * 2 000 kr/ha). Den totala merkostnaden blir därmed 20,2 miljoner kronor per år.

Eventuellt bör något långsammare anslutningstakt antas = lägre kostnad

4.4.2.7 Administrationskostnader

Förslaget leder inte till förändrade administrativa kostnader för jordbrukaren. Anslutningen till ersättningen påverkas marginellt jämfört med nuvarande nivå och innebär därmed inga merkostnader för stödadministrationsen.

4.4.2.8 Varför inte lagstiftning

Enligt nitratdirektivet ska det i nitratkänsliga områden finnas bestämmelser som reglerar spridningen av gödselmedel i närheten av vattendrag och på starkt sluttande mark. Sådana bestämmelser kommer inom kort att införas i Sverige och kommer att innebära att ett skyddsavstånd på minst 2 meter räknat från åkerkanten ska lämnas vid spridning av mineralgödsel, stallgödsel och andra organiska gödselmedel på åkermark som ansluter till vattendrag eller sjö. Vid kraftigare lutningar ökar kravet på skyddsavstånd eller så blir spridning inte tillåten överhuvudtaget. Dessa krav kommer att bli tvärvillkor för gårdsstödet för lantbrukare inom de nitratkänsliga områdena. Det kommer inte att ställas krav på att etablera någon speciell gröda inom skyddsavståndet, så förutom restriktionerna för gödsling kommer odlingen att kunna bedrivas som på resten av fältet. Det har därför bedömts vara möjligt att förena en miljöersättning för skyddszoner med dessa krav.

Inom hälsokontrollen har det beslutats om ett nytt tvärvillkor för vattenskydd som innebär att buffertremsor ska anläggas längs vattendrag. Dessa ska införas senast 2012. Tvärvillkoren ska minst uppfylla de krav som finns i nitratdirektivet om spridning av gödselmedel intill vattendrag. För att inte skapa två kravnivåer för samma åtgärd (spridning av gödsel intill vattendrag) har det föreslagits att Sverige ska utforma de nya tvärvillkoren för buffertremsor på samma sätt som reglerna enligt nitratdirektivet. Det innebär att det kommer att vara möjligt att förena även dessa krav med en miljöersättning för skyddszoner.

Ersättningen för skydds-zoner syftar främst till att minska växt-närings-förluster som sker genom ytvattenavrinning. Riskerna för ytvattenavrinning varierar och är låga på fält med liten lutning. Ett generellt krav på skydds-zon längs vattendrag skulle innebära att skydds-zoner skulle behöva anläggas även där risken för ytavrinning är låg och där de därmed inte har någon effekt. Alternativt kan skydds-zonerna genom lagstiftning styras till platser i landskapet där de ger bättre effekt, vilket dock skulle innebära ökade administrativa kostnader och gränsdragningsproblem.

4.5 Miljöskyddsåtgärder

4.5.1 Nuläge

Ersättningsformen miljöskyddsåtgärder syftar till att minska riskerna vid hantering och användning av växtskyddsmedel och att minska läckaget av växtnäringsämnen. Detta ska uppnås genom följande villkor:

- göra en växtodlingsplan
- göra en växtodlingsbalans
- göra en markkartering inklusive jordartsanalys
- låta bestämma kväveinnehållet i flytgödsel
- ha en säker påfyllnings- och rengöringsplats för sprutan
- använda en funktionstestad spruta
- dokumentera behovet av bekämpning vid användning av växtskyddsmedel
- ha kontrollrutor
- lämna obesprutade kantzoner.

Ersättning kan ges i hela landet. Ersättningen är 200 kr per hektar upp till 50 hektar och 80 kr per hektar för 50-300 hektar. Målet för ersättningsformen är 600 000 hektar fördelade på 10 000 brukare. Detta motsvarar en medelareal på 60 hektar vilket innebär att ett stort antal mindre gårdar förväntas delta. Under 2008 var anslutningen preliminärt 227 200 hektar respektive 2 419 brukare, vilket motsvarar en medelareal på 94 hektar per brukare.

4.5.2 Svagheter i ersättningen

Nuvarande anslutning motsvarar knappt 40 % av arealmålet. Den svaga måluppfyllelsen beror sannolikt på att vissa moment uppfattas som alltför krävande t.ex. kontrollrutorna och jordartsbestämningen i markkarteringsdelen, och att ersättningsnivån anses vara låg i förhållande till kraven. För arealer utöver 300 hektar utgår ingen ersättning. Villkoren gäller ändå för den åkermark på företaget som överstiger 300 hektar. Villkoren gäller också för vall och träda vilka inte är ersättningsgrundande.

4.5.3 Förslag till ändringar

4.5.3.1 Mål

Målsättningen föreslås vara oförändrad.

4.5.3.2 Stöd villkor

Inga ändringar av villkoren föreslås. Jordartsbestämningen ger ett viktigt underlag för att kunna genomföra jordartsanpassade åtgärder på fältnivå. Jordartsanalys bör därför fortsatt vara ett villkor för ersättningen. Villkoren för kontrollrutor har justerats, så att ett färre antal rutor behöver anläggas.

4.5.3.3 Ersättningsnivåer

Ersättningsnivån bör höjas om målsättningen ska kunna nås. För att öka arealen i ersättningsformen behöver även brukare av större gårdar delta i högre grad. En viss ersättning för arealer över 300 hektar föreslås därför. Om antalet brukare ökar från 2 400 till 6 000 och medelarealen antas bli 100 hektar per företag kan arealmålet 600 000 hektar nås.

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
0-50 hektar	200	250
50-300 hektar	80	100
> 300 hektar	-	50
Maximal ersättning	30 000	-

Med nuvarande villkor är maximal utbetalning för ett företag 30 000 kronor vid 300 hektar. Vid den föreslagna nivån blir ersättningen 37 500 kronor vid 300 hektar. För företag med arealer över 300 hektar stiger ersättningen med 5 000 kronor per 100 hektar.

4.5.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

Medelarealen för de företag som hittills anslutit sig till ersättningsformen är högre än förväntat. Om ersättningsnivåerna ändras enligt förslaget kan medelarealen komma att öka ytterligare och målet för antalet brukare kan behöva ses över.

4.5.5 Hur svarar det mot utmaningen

Ersättningsformen syftar till att minska riskerna vid användning av växtskyddsmedel och riskerna för förluster av växtnäringsämnen och ska därmed bidra till förbättrad vattenkvalitet, men kan genom ett effektivare kväveutnyttjande även bidra till minskad lustgasavgång.

4.5.6 Budgetbelastning

Eftersom ersättningsnivån är olika stor i olika hektarintervall blir kostnaden för ersättningsformen till viss del beroende av storleken på de företag som ansluter sig.

Merkostnaden för måluppfyllelse (arealmål) vid den föreslagna ersättningsnivån och en medelareal på 100 hektar blir 54,5 miljoner kr per år under perioden 2010-2013.

4.5.7 Administrationskostnader

Förslaget påverkar inte administrationskostnaden för markägaren. För att uppnå måluppfyllelse behöver antalet ansökningar öka vilket i så fall leder till att administrationen behöver hantera fler ärenden.

4.6 Ekologiska produktionsformer

4.6.1 Nuläge

Regeringens mål för ekologisk produktion av livsmedel till år 2010 är att andelen certifierad ekologisk odling ska öka till minst 20 % av landets jordbruksmark. Regeringen vill även att den certifierade ekologiska produktionen av griskött och matfågel ökar kraftigt samt att

produktionen av mjölk, ägg och kött från idisslare ökar markant. Dessa mål är främst satta för att få fram en långsiktigt hållbar produktion av livsmedel.

Miljöersättningen ekologiska produktionsformer har utformats för att bidra till att de nya målen för ekologisk produktion uppfylls. Reglerna för ersättningen innebär att:

- certifierad ekologisk produktion ger högre ersättning än produktion som inte är certifierad
- nötkreatur, får, slaktsvin, värphöns och slaktkycklingar som hålls ekologiskt ger ersättning för ekologisk djurhållning
- alla grödor som kan ge ersättning för ekologisk växtodling, liksom ekologisk vallodling, kan ligga till grund för djurersättning
- ekologisk djurersättning kan även fås för areal som ligger i ett åtagande inom miljöersättningarna för betesmarker och slåtterängar.

Totala antalet anslutna djur i ekologisk djurhållning 2008 var cirka 188 000 räknat som djurenheter, varav nötkreaturen var hela 157 000 (de). Av djuren var samtidigt cirka 125 000 djurenheter certifierade, varav 98 000 (de) var nötkreatur. År 2006 fanns det 170 000 (de) anslutna till ekologisk djurhållning.

Den anslutna arealen i miljöersättningen ekologiska produktionsformer 2008 var totalt 437 000 hektar, varav 232 000 hektar av dessa var certifierad areal. Den certifierade arealen motsvarade cirka 9 procent av den totala jordbruksmarken 2008. Av den anslutna arealen 2008 var cirka 205 000 hektar i den nya ersättningen och drygt 230 000 hektar i den gamla. Av den certifierade arealen var cirka 175 000 hektar i den nya och 57 000 hektar i den gamla ersättningen. Den certifierade arealen har från 2006 till 2007 ökat med drygt 50 000 hektar, men det är fortfarande långt kvar till målet. Den totalt anslutna arealen 2006 var 540 000 hektar vilket motsvarade cirka 20 procent av den totala åkerarealen.

4.6.2 Svagheter i ersättningen

Med de nya ersättningarna och reglerna har de djurhållare missgynnats som inte har några betesmarker eller andra växtodlingsgrödor än vall. Producenter av certifierad ekologisk vall för avsalu till ekologiska djurhållare har också missgynnats med den nya ersättningen. Kravet på certifiering har också gjort att ekologisk produktion har fördyrats. Den produktionsgren som har missgynnats mest av detta är köttproduktion där merpriserna för ekologiskt kött inte kompenserar för certifieringskostnaderna när produktionen är liten

Med de nya ersättningsnivåerna har spannmålsodlingen gynnats, särskilt i de bättre växtodlingsområdena. Det har lett till sämre växtföljder där vallen tagits bort och ersatts med någon ersättningsberättigad gröda. Till dessa växtföljder används i större utsträckning inköpt växtnäring och ettåriga grüngödslingsgrödor.

De sänkta ersättningsnivåerna, som i genomsnitt minskat 10-20 %, har medfört att lantbrukarna blivit mer tveksamma till omläggning och att färre lantbrukare tecknar nya åtaganden. Trenden är tydlig att de lantbrukare som avslutat sina åtaganden i gamla ersättningsformen i mindre grad tecknar nya åtaganden med krav på certifierad produktion. Även de nya hårdare reglerna om förbud mot parallellproduktion kan leda till att färre jordbrukare tecknar nya åtaganden.

4.6.3 Förslag till ändringar

Förslagen är inriktade på att premiera en effektiv och hållbar ekologisk produktion. Ett av de uttalade målen för ekologiska produktionsformer är att få fram en långsiktigt hållbar produktion av livsmedel. Därför bör förslagen i första hand gynna en certifierad produktion. Mot bakgrund av de kraftigt ökade prisnivåerna på världsmarknaden har en översyn av ersättningsnivåerna gjorts och slutsatsen är att de behöver ersättas generellt.

4.6.3.1 Mål

Inga ändringar av målen föreslås. De föreslagna förändringarna förväntas bidra till att målen om ekologisk produktion kan nås bättre.

4.6.3.2 Stöd villkor

Grundvillkoret för den föreslagna nya ersättningen bör vara att enbart den certifierade produktionen av vall får ersättning.

För att bättre kunna styra mot en effektiv ekologisk produktion kan det krävas en kombination med ytterligare villkor. Förslaget är att lantbrukaren får ersättning för upp till 40 % av den totala arealen ekologiska växtodlingsgrödor eller en upp till det antal hektar ekologisk vall som det finns motsvarande ekologiska djurenheter på företaget. Nackdelen är att konstruktionen missgynnar de som riktat in sig på att enbart odla certifierad ekologisk vall till andra.

Ersättningen gäller för hela landet och det finns inga geografiska differentieringar i förslagen.

4.6.3.3 Ersättningsnivåer

Ersättningsnivåerna har setts över mot bakgrund av de kraftigt ökade prisnivåerna på världsmarknaden. Med några få undantag har det ekologiska merpriset i stort sett kompenserat för de ökade kostnaderna för ekologisk produktion. Dock har kostnaderna för att få fram ekologiskt foder ökat och behöver kompenseras genom höjda ersättningsnivåer.

Den produktionsgren som har missgynnats mest är köttproduktionen där merpriserna för ekologiskt kött inte kunnat kompensera för de fördyrande omkostnaderna. Potatisodling är en annan ekologisk produktion som är mycket kostsam.

	Nuvarande ersättning (kr/ha)	Föreslagen ersättningsnivå (kr/ha)
Spannmål, proteingrödor, foderbetor och andra ettåriga grödor (certifierad produktion)	1 300	1 500
Villkorad vall (certifierad produktion)	-	500

4.6.3.3.1 Höjd ersättning till certifierade spannmåls- och proteingrödor

Arealen med certifierade spannmåls- och proteingrödor var 2008 ca 80 000 hektar. Det har skett en svag ökning de senaste åren, men det är ännu långt kvar till full måluppfyllelse. Jordbruksverket föreslår därför att ersättningen höjs med 200 kronor per hektar för certifierade spannmåls- och proteingrödor för att kompensera de ökade omkostnaderna.

4.6.3.3.2 Tillägg ekologisk vall

Målet om tjugo procent certifierad areal skulle medföra cirka 630 000 hektar ekologisk areal. Av denna areal kommer sannolikt cirka 140 000 hektar att vara betesmark. Detta skulle innebära cirka 490 000 hektar åkermark och med en grödfördelning med 55 % vall av den totala åkerarealen skulle detta medföra cirka 270 000 hektar vall vid full måluppfyllelse.

En ersättning till certifierad ekologisk vall med 500 kronor utan någon form av begränsning kan sannolikt innebära en anslutning med cirka 270 000 hektar vall. Utan några villkor kan dock mycket vall komma med som begränsar förutsättningarna för en hållbar produktion av livsmedel.

Om man däremot har en villkorad anslutning i form av ett djurkrav (1 djurenhet/1 hektar vall) eller maximalt 40 % vall av den totala ersättningsberättigade arealen skulle det sannolikt medföra en lägre andel ansluten areal, cirka 240 000 hektar vall, men med mycket bättre förutsättningar för en hållbar produktion av livsmedel.

Ersättningen föreslås bli **500 kr per hektar certifierad vall** med de ovanstående villkoren.

4.6.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.6.5 Hur svarar det mot utmaningen

Syftet med miljöersättningen ekologiska produktionsformer är att jordbruksmarken ska användas på ett hållbart sätt. Den ekologiska produktionen har i första hand positiva effekter för markens långsiktiga produktionsförmåga och för biologisk mångfald. Produktionsformen bidrar även till minskat växtnäringsläckage, ökad vattenkvalitet och förbättrad djurhälsa. Den kan därmed till viss del bidra till att uppfylla delmål inom miljö kvalitetsmålen Giftfri miljö och Ett rikt odlingslandskap.

Miljöersättningen ekologiska produktionsformer har i första hand inverkan på utmaningarna:

- förbättra vattenkvaliteten,
- bidra till att bevara den biologiska mångfalden.

En förstärkning av ersättningen till ekologiska produktionsformer kan också ses som en lämplig åtgärd för att underlätta omstrukturering av mjölksektorn.

4.6.6 Budgetbelastning

De årliga utbetalda beloppen från miljöersättningen ekologiska produktionsformer är till stor del beroende av antal ekologiskt hållna djurenheter och areal ekologiskt brukad åker. Efter 2007 har kravet på certifiering påverkat utbetalningsbeloppen, och särskilt kommer det att märkas till 2009 års utbetalningar eftersom ersättningsbeloppet till icke certifierad produktion bara blir 50 % av den certifierade. Det totalt utbetalda beloppet till ersättningen har också minskat från 589 miljoner 2006 till cirka 465 miljoner kronor 2008.

Det kommer sannolikt att bli mycket svårt att nå ända fram till landsbygdsprogrammets mål för ekologiska produktionsformer, ca 490 000 hektar certifierad åkermark. När vi cirka 470 000 hektar till 2013 innebär det en ökning av det genomsnittliga ersättningsbeloppet med **ca 100 miljoner kronor per år** inklusive den nya föreslagna villkorade ersättningen till ekologisk vall samt en höjd ersättning till certifierade arealer med spannmåls- och proteingrödor.

4.6.7 Administrationskostnader

Den administrativa kostnaden för lantbrukarna bör bli marginell då endast en ny insats läggs till de ordinarie insatserna inom ersättningsformen. Ansökningsblanketten kommer att innehålla ytterligare en gröda och en ersättningsnivå som lantbrukaren behöver fylla i.

För den statliga administrationen innebär en kontroll av de tillkommande villkoren förmodligen bara ett marginellt merarbete. Kontroll av att villkoren är uppfyllda borde relativt enkelt kunna datoriseras och samordnas med övrig administration av ersättningen.

4.7 Extensiv vallodling för miljön och det öppna landskapet

4.7.1 Nuläge

Miljöersättning för vallodling ges i form av en grundersättning om 300 kr/ha i hela landet samt en tilläggsersättning inom de mindre gynnade områdena, stödområdena 1-5. Tilläggsersättningen, som är kopplad till antalet får, getter eller nötkreatur, varierar mellan stödområdena.

Villkoren för ersättningen är att marken ska brukas aktivt, dvs. årligen betas eller skördas. Skörden ska samlas ihop och föras bort. Vallen ska ligga obruten minst tre vintrar i följd. Det är inte tillåtet att sprida kemiska växtskyddsmedel, men vallen får brytas kemiskt.

Insatsen är uppdelad i två delar:

Del A berättigar till ersättning i skogsdominerade områden (område 1-5).

Del B berättigar till ersättning i de södra delarna av Sverige med en mer intensiv jordbruksproduktion (område 9).

Målet för omfattningen är för del A 700 000 ha, varav med tilläggsersättning 500 000 ha. Utfallet var 670 700 ha år 2007, varav med tilläggsersättning 440 400 ha, och 640 000 ha år 2008 (preliminärt), varav med tilläggsersättning 418 000 ha (preliminärt). För del B är målet 200 000 ha och utfallet var 224 700 ha år 2007 respektive 216 000 ha år 2008 (preliminärt).

4.7.2 Svagheter i ersättningen

Målet för åtgärden är 900 000 ha vall. Arealen minskade mellan åren 2007 och 2008 med ca 40 000 ha till preliminärt ca 856 000 ha. Måluppfyllelsen är därmed 95 %, vilket får anses bra. Men eftersom arealen minskar och mjölk- och köttsektorerna har lönsamhetsproblem till följd av den pågående avregleringen behöver ersättningen höjas om måluppfyllelsen ska kunna bibehållas eller öka. Det är också angeläget att vallodlingen bibehålls eller ökar i slättbygderna för att minska miljöbelastningen där. Vall är idag den helt dominerande grödan på mulljordar. I avvaktan på bättre underlag för eventuella särskilda åtgärder för att främja en sluten växtodling på dessa jordar är en bra vallersättning viktig för att bibehålla eller öka vallodlingen där.

4.7.3 Förslag till ändringar

För att nå dessa syften bör ersättningen höjas. För del A, stödområde 1-5, föreslår Jordbruksverket att tilläggsersättningen höjs med 300 kr/ha. För del B, område 9, föreslår Jordbruksverket att ersättningen generellt (grundersättningen) höjs med samma belopp, 300 kr/ha. Villkoren för ersättningen föreslås oförändrade.

	Nuvarande grundersättning (kr/ha)	Föreslagen grundersättning (kr/ha)	Nuvarande tilläggs- ersättning (kr/ha)	Föreslagen tilläggs- ersättning (kr/ha)
Vallodling – Ett rikt odlingslandskap Stödområde 1-3	300	300	1 800	2 100
Vallodling – Ett rikt odlingslandskap Stödområde 4	300	300	700	1 000
Vallodling – Ett rikt odlingslandskap Stödområde 5:c, 5:m	300	300	400	700
Vallodling – Ett rikt odlingslandskap Stödområde 5:a, 5:b	300	300	250	550
Vallodling – Ingen övergödning Stödområde 9	300	600	-	-

4.7.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås.

4.7.5 Hur svarar det mot utmaningen

Åkermark som används för extensiv vallodling på ett hållbart sätt har en positiv inverkan på miljön på en rad sätt. Motiven för denna ersättning är framför allt att bidra till ett öppet och variationsrikt landskap och gynna den biologiska mångfalden. Vallodlingen minskar också växtnärläckaget, erosionen från åkermark samt användningen av bekämpningsmedel. Extensiv vallodling på mullrika jordar kan som en effekt av minskad jordbearbetning även leda till ett minskat utsläpp av växthusgaser från dessa marker.

4.7.6 Budgetbelastning

Kostnaden för en sådan höjning blir för 2008 års areal, 418 000 hektar för del A och 216 000 hektar för del B, cirka 190 Mkr. Till det kommer kostnader för antagen ökning om 30 000 hektar av stödberättigade arealer, ca 25 Mkr. Totalt blir det då 215 Mkr per år.

4.7.7 Administrationskostnader

Då förslaget innebär höjd ersättningsnivå utan andra regelförändringar innebär det ingen merkostnad för jordbrukarna. För administration kan kostnaderna öka marginellt, om antalet jordbrukare som söker ersättningen ökar.

4.8 Bevara och utveckla skogens biologiska mångfald

Skogsstyrelsen har inte tagit ställning till om alla förslag i detta kapitel är i linje med det allmänna sektorsansvaret för miljön som är en grundansats inom svensk miljöpolitik. Sektorsansvaret lades fast i 1988 års miljöpolitiska beslut och innebär skogsbrukets ansvar för att utveckla och stärka natur- och kulturmiljövården.

4.8.1 Skogens mångfald

4.8.1.1 Nuläge

Nuvarande åtgärd Skogens mångfald är ett verktyg för att påskynda måluppfyllelsen av Levande skogar genom att bevara och utveckla områden med natur-, kultur och sociala värden. Utvärderingen av målet visar att flera av delmålen inte kommer att nås. För att påskynda miljöuppfyllelsen krävs bland annat mer skötselberoende insatser och beaktandet av landskapsperspektivet samt att koncentrera arbetet till utpekade områden/fastigheter. Det finns även behov av att försöka utveckla mer flexibla och kostnadseffektiva arbetssätt för att bevara eller utveckla såväl natur- som kultur- och sociala värden.

Stödmöjligheter finns till åtgärder utöver markägarens frivilliga åtagande och angreppssättet ökar möjligheterna till koncentrerade insatser för att bevara framför allt natur- och kulturvården. Rådgivning och särskilda stödmöjligheter riktas i första hand till skogsägare med fastigheter som har natur- och kulturvården i utpekade värdetrakter i de regionala strategierna för områdesskydd. Vilka avdelningar och åtgärder som ska utföras beskrivs i en skötselplan. Målen är att åtgärder som gynnar natur- och kulturmiljön utförs på 65 000 ha skogsmark och att målklassning utförs på 150 000 ha. Ytterligare ett mål är att minst 10 000 skogsägare ska omfattas av stöden och erbjudas kompetensutveckling på den egna fastigheten.

Stödet till målklassning ska riktas till skogsägare som har för avsikt att ansöka om stöd för att utföra åtgärder som gynnar natur- och kulturvården men som inte uppfyller villkoret att ha målklassade avdelningar på fastigheten. Stödnivån för målklassning på 75 kr/ha är sannolikt tillräckligt attraktiv. Stödet väntas bli så efterfrågat att många skogsägare med fastigheter med idag okända natur- och kulturmiljövården inte kan erbjudas stöd. Inventeringen av nyckelbiotoper och objekt med naturvärden på privat skogsmark visar att endast omkring hälften av det verkliga antalet har hittats. Vid skogsbruksåtgärder finns därför risk att objekt med höga natur- och kulturvården kan komma att skadas vid olika skogsbruksåtgärder. Med en utökad målklassning är chansen stor att ännu oupptäckta biotoper med höga natur- eller kulturvården blir registrerade och därmed kända för skogsägaren. Uppföljningen av miljö kvalitetsmålet Levande skogar visar att forn- och kulturlämningar skadas i stor omfattning i samband med skogsbruksåtgärder. Även för skogliga kulturmiljöer innebär en utökad målklassning att fler lämningarna blir kända och markerade på karta. Det ökar förutsättningarna för att de inte ska skadas vid kommande skogliga åtgärder.

Brynmiljöer mellan jordbruksmark och skogsmark har stor betydelse för den biologiska mångfalden. Vissa arter är specifikt knutna till dessa övergångszoner, andra använder dem som förflyttnings- och jaktkorridor. Många arter lever också ett interaktivt liv mellan brynet och det omgivande landskapet. Behovet är stort att bevara lämpliga bryn, men behovet att nyskapa och vårda brynmiljöer är ännu större. Skogsmark som i dag ansluter till jordbruksmark har ofta en historia som mager jordbruksmark, hagmark eller betad utmark. Skogsmarken kan ha tillkommit genom igenväxning eller aktiv anläggning av skog. Anlagd skog har idag ofta planerats så att det inte finns någon övergångszon mellan fältkant och

trädbestånd. Även i det fall marken har en lång historia som skogsmark skiljer sig dagens skogsbruk väsentligt från det som tillämpades före skogsbrukets mekanisering på 1960-talet. Före mekaniseringen lönade det sig att gallra oftare än nu. Detta ledde till öppnare skogar än dagens. Sammantaget innebär detta att trädbevuxna marker in på jordbruksmark kommit att förlora sin kapacitet att vara livsrum för arter som trivs i delvis ljusöppna miljöer. Även arter som behöver en kombination av helt öppen och halvt öppen mark har fått ett starkt minskat livsrum. För att öka landskapsvariationen i vissa typer av skogar behövs inslag av gläntor och halvöppna områden. Det finns behov av att återskapa glesa skogar på magra, helst sandiga marker, dels att återskapa helt eller delvis öppna sandmarker med markblottor. Sådana störningspräglade miljöer fanns förr mer frekvent i skogs- och kulturlandskapet som en följd av t.ex. skogsbete, brand och sandflykt. Många arter, varav flera rödlistade, är starkt beroende av dessa miljöer. Nattskärra, trädlärka och trädpiplärka gynnas av gles och luckig skog, och på sandiga marker kan t.ex. sandödla och en mängd insekter gynnas. Slutavverkning som leder till helt trädfri mark kan på vissa håll i Skåne och Halland gynna fältpiplärka.

4.8.1.2 Svagheter i ersättningen

Bedömningen är att nuvarande budget för åtgärder är otillräcklig för att intressera målgruppen och täcka de kostnader som är nödvändiga för att nå målet. Beroende på om det är manuella, maskinella eller en kombination av åtgärder varierar den högsta ersättningen. Det innebär att man måste hålla isär på vilken areal som en viss typ av åtgärd utförs. För den stödsökande kan detta upplevas komplicerat vilket kan leda till att man inte vill söka stödet. Det kan också ge upphov till felaktigheter i ansökan om stöd och utbetalning och därmed försvåra handläggningen.

Stödet för åtgärder inom Skogens mångfald är ett engångsstöd. Det innebär att många natur- och kulturvärden kan återskapas med hjälp av stödet men att värdena snabbt riskerar växa igen eller försvinna om återkommande skötsel följer restaureringsåtgärden. Med nuvarande utformning av stödet för Skogens mångfald är det inte möjligt att teckna avtal med markägare om återkommande skötsel av skogliga natur- och kulturvärden. Denna typ av stöd finns inom jordbrukssektorn och ett motsvarande behov finns även inom skogsbruket.

4.8.1.3 Förslag till ändringar

De befintliga stöden inom åtgärden Skogens mångfald föreslås få en utökad budget vilket innebär att ökade förutsättningar att nå målet 65 000 hektar. Genom att även höja budgeten för målklassning till 180 000 ha kan fler skogsägare få möjlighet att få kännedom om vilka natur- och kulturvärden som finns på fastigheten. Det leder samtidigt till att fler skogsägare uppfyller villkoren för ansökan om stöd för åtgärder.

Stödet Skogens mångfald föreslås dessutom bli kompletterat med ett stöd för återkommande skötsel. Därigenom skapas förutsättningar att mer långsiktigt bevara och utveckla de värden som den inledande restaureringsåtgärden åstadkommer. Kontinuerlig skötsel bör i första hand riktas till naturvårdande och kulturmiljövårdande åtgärder samt vård av biologiska kulturarv.

Skogsstyrelsen föreslår att Skogens mångfald utökas med stöd till brynmiljöer och gläntor och gles skog. Åtgärden brynmiljöer skapar ett artrikare fältskikt med åtföljande rikare insektsliv, särskilt för ljus- och värmekrävande insekter. Detta skapar bättre miljöer för småfåglar, fladdermöss, kräldjur och spindeldjur. Utöver betydelsen för biologisk mångfald skapar brynmiljöer identitet och skönhet i den totala landskapsbilden. I nuläget finns inga incitament att gynna och tillvarata övergångszoner mellan jordbruksmark och skogsmark. Dessutom kan väl utvecklade trappstegsformade bryn vara vinddämpande. Åtgärden för gläntor och gles skog ger generellt artrikare fältskikt vilket i sin tur leder till ett rikare insektsliv särskilt för

ljus- och värmekrävande arter. I nuläget saknas incitament för att skapa gläntor och halvöppna miljöer i skogen.

4.8.1.3.1 Mål

Målen inom åtgärden Skogens mångfald blir med de redovisade kompletteringarna:

- på 65 000 ha har åtgärder vidtagits för att bevara och utveckla natur- och kulturmiljövärden
- 1 500 avtal om återkommande skötsel har slutits.
- målklassning har utförts på 180 000 hektar
- 1 500 ha brynmiljöer skapas. Vid en medelbredd på 15 meter motsvarar det en längd om 1 000 kilometer
- 500 ha gläntor och gles skog skapas.

Målet 65 000 ha beräknas omfatta cirka 10 000 skogsägare. Målet för målklassning (180 000 ha) beräknas omfatta cirka 2 400 skogsägare.

4.8.1.3.2 Stöd villkor

För att få ansöka om stöd för att bevara och utveckla natur- och kulturmiljövärden måste fastigheten ha målklassade avdelningar. Stöd till målklassning ska ges till dem som har fastigheter med kända natur- och kulturvärden eller som kan göra det troligt att sådana värden finns och som avser att ansöka om stöd för att utföra åtgärder.

Ett villkor för stöd till återkommande skötsel är att det på fastigheten finns objekt med natur- och kulturmiljövärden med behov av återkommande skötsel. Stödet innebär att natur- och kulturmiljövärden återkommande ska skötas under 5-10 år.

För stödet till brynmiljöer ska en 15 till 30 meter bred zon utmed jordbruksmark hålls ren från stående trädstammar. Träd med särskilda kulturhistoriska eller biologiska värden sparas dock. Förekommer blommande träd bör de också sparas. Brynets kant mot kvarvarande skog behöver inte vara rak utan kan med fördel ges en böljande form. Efter en trädröjning bör minst hälften av marken vara fri från buskar. Buskar som lämnas kvar bör föryngras i ett omdrev av 3–9 år. Det kan vara lämpligt att dela upp föryngringen av buskarna i ett skogsbryn på två eller flera år. Det är en fördel om brynen vetter mot sydväst, söder och sydost så att de blir solbelysta. Gränssnitt mellan jordbruksmark och skogsmark som idag saknar utvecklade bryn bör prioriteras. Åtgärden bör inte tillämpas i redan väl och naturligt utvecklade brynmiljöer, i lövträdsdominerade och dödvedsrika kantzoner med självgallring, samt på fuktiga jordar.

Nyskapande av brynmiljöer kan med fördel ske som följd av råd inför föryngringsåtgärder efter föryngringsavverkning. För att uppnå målet 1 000 kilometer krävs det även riktade informationsåtgärder med fokus på brynmiljöer. Åtgärder för brynmiljöer ska regleras genom skötselavtal mellan myndighet och markägare. Lämplig avtalstid är 30 år. Dispens krävs enligt Skogsvårdslagen för att inte återbeskoga.

För stödet till gläntor och gles skog ska ett parti i skogen glesas ut eller hålls helt rent från stående trädstammar. Åtgärden bör koncentreras till näringsfattiga och sandiga jordar. Vidare bör insatser i närheten av redan öppen mark prioriteras liksom insatser i anslutning till värdekärnor för hotade arter eller arter som ingår i åtgärdsprogram. Kanten mot kvarvarande skog behöver inte vara rak utan kan med fördel ges en böljande form. Träd med särskilda kulturhistoriska eller biologiska värden sparas. Förekommer blommande träd som vildapel,

sälg, lind och körsbär bör de också sparas. Barrträd med "betesmarkshistoria" såsom äldre tallar och "kjolgranar" lämnas kvar. Efter en trädröjning bör minst hälften av marken vara fri från buskar. Buskar som lämnas kvar bör föryngras i ett omdrev av 3 – 9 år. Det kan vara lämpligt att dela upp föryngringen av buskarna på två eller flera år. Den markstörning som blir i samband med avverkningen är positiv. För att bromsa igenväxningen kan det vara lämpligt att några år efter avverkningen köra upp horisontella ytor med schaktblad. Om möjligheten finns är tramp från betesdjur mycket värdefullt. Även bränning kan vara ett alternativ i vissa fall. Nyskapande av gläntor och halvöppna miljöer kan med fördel ske som följd av råd inför föryngringsåtgärder efter föryngringsavverkning. Eftersom insatsen är mer kvalitativ än kvantitativ kan det också vara aktuellt med uppsökande verksamhet. Åtgärder för gläntor och gles skog ska regleras genom skötselavtal mellan myndighet och markägare. Lämplig avtalstid är 30 år. Dispens krävs enligt Skogsvårdslagen för att inte återbeskoga.

Alla stöd inom Skogens mångfald gäller i hela landet.

4.8.1.3 Ersättningsnivåer

Samtidigt som nuvarande stöd får ökade ekonomiska förutsättningar bör det förenklas till endast en högsta stödnivå på 7 000 kr/ha istället för nuvarande tre beroende på typ av åtgärd. Om det antas att 70 % av målarealen får både manuella och maskinella åtgärder, 15 % får enbart manuella och 15 % enbart maskinella åtgärder, blir den genomsnittliga stödnivån ca 6 000 kr/ha eller totalt 390 miljoner kr. Det innebär en ökning av budgeten med drygt 144 miljoner kr.

I samband med ansökan om stöd för åtgärder ska även stöd för återkommande skötsel kunna göras i avdelningar med kontinuerligt skötselbehov. Avtalen tecknas på mellan 5-10 år och stöd utgår med en högsta stödnivå på 7 000 kr/ha eller objekt beroende på typ. Utifrån målet på 1 500 avtal beräknas budgeten bli 15,5 miljoner kronor.

Skogsstyrelsen föreslår att målklassning utökas med ytterligare 30 000 ha vilket vid oförändrad stödnivå på högst 75 kr/ha betyder ytterligare 2,25 miljoner kr i budget.

Ersättningarna för åtgärden brynmiljöer samt åtgärden gläntor och gles skog är en högsta stödnivå på 7 000/kr ha. I detta stöd ingår ersättning för merkostnader och intäktsbortfallet. Med ett mål på 1 500 hektar och en bedömd genomsnittlig ersättningsnivå på 6 500 kr/ha blir den maximala kostnaden för brynmiljöer 10 miljoner kronor. För åtgärden gläntor och gles skog är målet 500 ha och med en bedömd genomsnittsnivå på 4 600 kr/ha blir totala budgeten 2,3 miljoner kronor.

Att bedöma kostnadseffektiviteten av förändringarna av denna åtgärd är svårt eftersom tidsramen för uppdraget är mycket knapp. Att via lagstiftning nå målen bedöms inte vara möjligt (se ovan) och skulle även kräva en mycket omfattande administration.

Kompetensutveckling skulle förmodligen vara mer kostnadseffektivt men bara i de fall då skogsägaren frivilligt är villig att investera i de åtgärder som krävs. I nuläget görs bedömningen att denna frivillighet inte är tillräcklig för att nå målen utan det krävs en kombination av stöd och ekonomiskt stöd. För de objekt som kommer ifråga vid ansökan är det dock viktigt att ha ett kostnadseffektivt angreppssätt. Vid bedömning av ansökningar ska dessa rangordnas så att objekten med låg kostnad och hög effekt prioriteras i första hand.

4.8.1.4 Indikatorer

För stödet till åtgärder används de befintliga indikatorerna – antal skogsägare som får stöd, total volym på investeringar, antal hektar som åtgärdas samt åtgärdens bidrag till bevarandet av High Nature Value. Som tilläggsindikatorer har tidigare föreslagits; ökad volym död ved

samt ökad areal äldre lövrik skog.

Lämpliga indikatorer för stöd om återkommande skötsel är; antal skogsägare som ansöker om sådant stöd, total volym på investering, antal och typ av objekt med löpande skötsel.

För stödet till målklassning används de befintliga indikatorerna – antal skogsägare som får stöd, total volym på investeringar samt antal hektar som målklassas.

För stödet till brynmiljöer är indikatorn antal meter brynmiljö.

För stödet till gläntor och gles skog är indikatorn antal hektar öppen-halvöppen skogsmark som ingår i skötselavtal.

4.8.1.5 Hur svarar det mot utmaningen?

Stödet till åtgärder inom Skogens mångfald syftar till att bevara och utveckla natur- och kulturvärden och svarar därför i första hand mot utmaningen att bevara biologisk mångfald. Det leder även till gynnsamma effekter på den kemiska och fysikaliska vattenkvaliteten och svarar därmed mot utmaningen att förbättra vattenkvaliteten. I de fall åtgärderna innebär röjning eller avverkning och miljövärdena främjas av att biomassan avlägsnas kan ett visst uttag av biomassa för bioenergi göras vilket därmed bidrar till utmaningen att öka produktionen av förnybar energi. Genom att komplettera stödet för åtgärder med möjlighet till ersättning för återkommande skötsel förstärks nyttan med den initiala åtgärden och förutsättningarna för den biologiska mångfalden förbättras.

4.8.1.6 Budgetbelastning

Med de föreslagna kompletteringarna blir den totala budgeten för insatsen för Skogens mångfald 174 miljoner kronor eller 43,61 miljoner kronor per år.

Åtgärd	Ökning per år
Förenkling och utökning av nuvarande stöd	36,09
Skötselavtal	3,89
Målklassning	0,56
Brynmiljöer	2,50
Gläntor och gles skog	0,58
Summa	43,61

4.8.1.7 Administrationskostnader

Merkostnaderna för skogsbrukaren av de förändringar som föreslås i åtgärden (skötselavtal, ökning av målklassningen samt de nya stöden brynmiljöer och gläntor och gles skog) har beräknats till mellan 800-1 082 000 kronor per år eller mellan 3,2-4,3 miljoner kronor för hela perioden (åren 2010-2013). Detta bygger dock på antagande att den sökande kommer att ansöka om skötselstöd separat. Om ansökan istället sker integrerat med ansökan om stöd för åtgärder kommer merkostnader för skogsbrukaren att minska med totalt cirka 2 miljoner kronor. Dessutom medför den förenkling som föreslås att nuvarande merkostnader sänks något. Merkostnaderna för skogsbrukaren avser kostnader för nedlagd egen tid för ansökan och utbetalning av stöd samt kontroller i fält.

Merkostnaderna för administrationen av de förändringar som föreslås kommer initialt att var högre på grund av de utvecklingskostnader som kommer att krävas framför allt avseende det

föreslagna nya delarna. Därutöver kommer merkostnaderna för nuvarande stöd att sänkas något i och med den regelförenkling som föreslås. Utvecklingskostnaderna för de förändringar som föreslås kommer främst att avse åren 2009 och 2010 och beräknas uppgå till mellan 2,8-3,9 miljoner kronor. De löpande förvaltningskostnaderna kommer att spridas mer jämt över åren 2010-2013 och beräknas uppgå till mellan 5,2-7,0 miljoner kronor totalt för de nya åtgärderna. De föreslagna förändringarna kommer totalt att leda till merkostnader för administrationen på mellan 8,1-10,9 miljoner kronor.

4.8.1.8 Varför inte lagstiftning?

Enligt gällande svensk lagstiftning kan skogsägare inte tvingas vårda de natur- eller kulturvärden eller tillskapa brynmiljöer och gläntor på fastigheten. Det lagskydd som finns avser att förhindra eller begränsa skador i samband med skogsbruksåtgärder. En skillnad mellan lagstiftning och ett ekonomiskt stöd i Landsbygdsprogrammet är att det senare endast avser de som ansökt om stöd medan lagregler måste gälla alla skogsägare inom de i regelverket angivna gränserna. Det torde det vara förenat med stora svårigheter att lagstifta om skyldigheter när det gäller de åtgärder som idag finns och föreslås finnas i Skogens mångfald. Det finns t.ex. en lagstiftningsprincip som säger att reglerna ska vara så tydliga att det är möjligt att förutse konsekvenserna av sitt handlande. Att i ett regelverk i detalj beskriva med vilken grad av noggrannhet olika typer av åtgärder ska utföras bedöms vara svårt att genomföra. Om lagstiftaren överlåter till myndigheten att fastställa detaljerna i skogsägarens skyldigheter får myndigheten motsvarande problem. Därtill kommer problem med en omfattande kontroll- och sanktionsorganisation, dvs. att kontrollera att reglerna efterlevs och att beslut följs och att se till att de som inte sköter sig föreläggs att rätta sig och att de eventuellt påförs avgifter eller böter. Förmodligen kan man anta att många skogsägare kommer att vilja få gränserna för vad hon/han är skyldig att göra och eventuella avgifter eller andra påföljder prövade av domstol.

Skogsägare som har kännedom om vilka miljövärden som finns på fastigheten visar oftare ett intresse och vilja av att vårda dessa värden. Ökade kunskaper om de miljövärden som finns, kombinerat med ett begränsat ekonomiskt stöd för skötsel och löpande vård, förstärker intresset och viljan till skötsel och ett bevarande av miljön. Lagtvång kommer å andra sidan vara förenat med kontroller och sanktioner som kommer att verka negativt på skogsägarnas inställning till både det arbete som ska utföras och till myndigheterna. Sammantaget är därför bedömningen att lagtvång inte är ett lämpligt sätt att försöka nå målen.

4.8.2 Skogens vatten

4.8.2.1 Nuläge

Effekterna av försummad eller dålig hänsyn i och kring vattenmiljöer i skogslandskapet är idag stora i förhållande till den berörda arealen. De kan utgöras av direkt fysisk störning i form av exempelvis vandringshinder, ökad solinstrålning, eller förändrad hydromorfologi. De kan också bestå av kemisk påverkan i form av ökad tillförsel av slam, näringsämnen, surt eller metallhaltigt vatten. Samtliga störningar kan ge upphov till negativa effekter för vattenlevande organismer. Den bristande hänsynen bedöms i de flesta fall bero på bristande kunskap och planering samt samordning av skogliga åtgärder.

Eftersom det finns över 50 000 mil rinnande vatten i skoglandskapet är kontaktytan mellan skogbruket och vattenkvalitet stor. Kantzoner mot vatten har stor betydelse för den kemiska vattenkvalitén såväl som för biologiska livet i och kring vattendragen. Kantzoner lämnas i hälften av avverkningarna mot vattendrag och sämst hänsyn tas vid små vattendrag

(Skogsstyrelsens Meddelande 1 – 2002). Detta bekräftas också av Skogsstyrelsens uppföljningsverktyg polytax, där det är dålig eller mycket dålig hänsyn i cirka 20 % av arealen skyddszoner. Motsvarande värde gäller för hänsyn till hänsynskrävande biotoper i anslutning till bäckdrag, bäckdrag, källor, skogsbäckar och småvatten. Vidare bedömdes att obetydlig hänsyn till mark och vatten togs på ca 8 % av arealen och delvis hänsyn på endast 25 % av arealen för åren 2004-2006. En ökning av körskador i nämnda zon har också skett under 2000-talet. Ett mer intensifierat skogsbruk med produktionshöjande åtgärder får negativa effekter på angränsande vattendrag om kantzonerna inte skyddas. Breda kantzoner är föreslagna åtgärder inom BSAP (Baltic Sea Action Plan) och kommer sannolikt vara åtgärder som Vattenmyndigheterna vill ska genomföras i arbetet med åtgärdsprogrammen för vattenförekomster som har måttlig eller sämre status.

En av de tydligast identifierade faktorerna till att vattendrag inte uppnår god ekologisk status enligt den nya vattenförvaltningens klassificeringssystem (EU:s ramdirektiv för vatten) är artificiella vandringshinder, varav vägtrummor utgör en mycket stor del. Vandringshinder förhindrar naturliga och livsnödvändiga beteenden hos många sötvattenlevande organismer samt omöjliggör återkolonisation av arter i vattensystem. Genom att åtgärda vandringshinder kan många vattenförekomster uppnå god status. Målet i den nya vattenförvaltningen är att alla vattenförekomster ska uppnå god status till år 2015. I det nationella miljökvalitetsmålet Levande sjöar och vattendrag finns angivet i delmål två att ”Senast till år 2010 skall minst 25 % av de värdefulla och potentiellt skyddsvärda vattendragen ha restaurerats”. Ett av de Åtgärdsprogram för hotade arter som tagits fram av Naturvårdsverket och flera länsstyrelser handlar om flodpärlmussla. Ett av de största hoten mot flodpärlmusslans fortlevnad är vandringshinder. Lax är en annan art som kommer att omfattas av ett åtgärdsprogram och som är beroende av fria vandringsvägar. I de svenska vattendragen finns idag ca 70 000-90 000 vandringshinder i anslutning till skogsbilvägar som är i behov av åtgärder (källa: Artdatabanken).

4.8.2.2 Förslag Vattenanpassad målklassning

Stödet avser att stimulera aktiviteter som bidrar till en förbättrad planering och i viss mån även samordning av skogsbruksåtgärder, samt ett förbättrat hänsynstagande till vatten i skogslandskapet. En vattenanpassad målklassning ska förutom den vanliga målklassningen i Skogens mångfald omfatta uppgifter som inverkar på det avrinnande vattnet (till exempel diken, planering av basvägar, kantzoner, avdelningar lämpliga för askåterföring, samverkan med grannfastigheter m.m.).

4.8.2.2.1 Mål

20 000 hektar har en vattenanpassad målklassning. Målet beräknas omfatta cirka 250 skogsägare.

4.8.2.2.2 Stöd villkor

Ett villkor är att det upprättas en vattenanpassad målklassning som godkänts av behörig myndighet.

4.8.2.2.3 Ersättningsnivåer

Stödnivån bör vara högre än vid vanlig målklassning inom ramen för Skogens mångfald eftersom den ska innehålla mer uppgifter. En ersättning på 150 kronor per hektar föreslås. Med 150 kr/ha och målet 20 000 ha krävs en budget på 3 miljoner kr. Stödet gäller i hela landet.

4.8.2.3 Förslag Byte av vägtrummor som utgör vandringshinder

Stödet avser att stimulera byte av vägtrummor som idag utgör vandringshinder och ersätta dessa med bättre konstruerade överfarter.

4.8.2.3.1 Mål

Att 800 vandringshinder/vägtrummor åtgärdas i skogen.

4.8.2.3.2 Stöd villkor

För att få ekonomiskt stöd ska vandringshindret finnas i direkt anslutning till en skogsbilväg samt ska vara i behov av restaureringsåtgärder. Stöd ska kunna ges i hela landet.

4.8.2.3.3 Ersättningsnivåer

Genomsnittskostnaden per restaureringsobjekt beräknas till 80 000 kronor vilket betyder att för målet 800 restaurerade vandringshinder uppgår den totala kostnaden till 64 miljoner kronor.

Bidragmottagaren (skogsägaren) bör själv stå för en del av restaureringskostnaden. Hur stor andel är bland annat en avvägning mellan skogsägarens eget ansvar för att bibehålla eller stärka naturvärdet på den egna fastigheten och statens ansvar att ersätta skogsägare när det vidtar åtgärder för att bibehålla eller stärka naturvärden (ekosystemtjänster). I avvägningen bör hänsyn även tas till hur stora kostnaderna är för åtgärden samt vilka incitament det finns för skogsägarna att vidta restaureringsåtgärder idag. Sammantaget bedöms det vara rimligt att skogsägaren bidrar med 25 procent av totala kostnaden och staten för resterande 75 procent

Ersättningen erhålls för 75 procent av faktiska kostnaden, dock högst 100 000 kronor per objekt.

4.8.2.4 Förslag Åtgärder för att etablera och utveckla kantzoner vid vatten

Med ekologiskt funktionell kantzon avses att den har både en vattenrenande effekt och samtidigt bibehåller karaktären av biotop i gränssnittet mellan land och vatten. Detta förutsätter dessutom att dess fysikaliska/hydrologiska karaktär bevaras. Aktiva åtgärder behövs i dagens skogsbruk för att åstadkomma detta eftersom en stor andel kantzoner är påverkade av ett skogsbruk som gjort dem homogena och ibland inte ens lämpliga att lämna kvar i samband med en slutavverkning.

Detta förslag syftar till att etablera och utveckla ekologiskt funktionella kantzoner mellan skogsmark och vatten.

4.8.2.4.1 Mål

Målet för föreslås vara att 1 000 skogsägare utför åtgärder som utvecklar ekologiskt funktionella kantzoner längs skogsmark och vattendrag.

4.8.2.4.2 Stöd villkor

För att få ekonomiskt stöd ska mindre vattendrag (bredd under 3 meter) finnas på fastigheten och beröras av skogsbruksåtgärder. Stödet ska kunna ges i hela landet.

4.8.2.4.3 Ersättningsnivåer

Markägaren ska erhålla ett stöd för fördyrande transporter och avverkning i kantzoner. Högsta stödnivån föreslås vara 7 000 kr/ha.

Omkring 500 mil rinnande vatten berörs av avverkning varje år. Ett stöd för 25 % av dessa rinnande vatten motsvarar 125 mil. Om 125 mil berörs och den genomsnittliga zombredd är 10 meter på båda sidor om vattendraget motsvarar det ytan 2 500 ha. Med en yta på 2 500 ha och en genomsnittlig stödnivå på 6 000 kr/ha blir det en budgetbelastning på 15 miljoner kronor per år och 60 miljoner kronor totalt.

4.8.2.5 Förslag Återställning av skadade vattendrag

Stödet avser återställning av mindre vattendrag som tidigare skadats vid överfart eller markskador i kantzonen. Återställningen avser huvudsakligen åtgärder för att avlägsna slam som sedimenterat på botten av ett mindre vattendrag eller täppt igen håligheter, skapat vandringshinder mm. Även åtgärder för att förhindra ytterligare slamtransport från de berörda områdena innefattas.

Grovt räknat berör skogsbruksåtgärder ca 500 mil rinnande vatten per år. Enligt Skogsstyrelsens uppföljningsverktyg polytax är det sämre/dålig hänsyn till vatten på ca 30 % av den avverkade arealen och 11 % av överfarterna sker utan hänsyn till vattendraget. Med utgångspunkt för att detta ger en indikation om risken för slamtransport och liknande problem, skulle bedömningsvis mellan 50 och 150 mil vatten per år vara berört av problematiken. Skogsstyrelsen gör idag fältbesök på ca 15 % av arealen vilket innebär att myndigheten skulle kunna få kännedom om mellan 7,5 och 22,5 mil rinnande vatten som påverkats per år, vilket skulle kunna utgöra en rimlig nivå för det årliga stödet också. Mängden slamfällor som kan vara aktuellt går inte att bedöma, varför kostnaden för dessa bedöms ingå i den övergripande kostnaden för återställningsåtgärder.

4.8.2.5.1 Mål

Målet för åtgärden föreslås vara att 30 mil rinnsträcka i mindre vattendrag åtgärdas.

4.8.2.5.2 Stöd villkor

För att få ekonomiskt stöd ska slamtäckt botten, vandringshinder till följd av körskador eller kraftigt grumlat vatten finnas i mindre vattendrag (bredd mindre än 3 m) i skogslandskapet. Stöd ska kunna ges i hela landet.

4.8.2.5.3 Ersättningsnivåer

Markägaren ska erhålla ett stöd om 50 kr/m för ersättning av fördyrande åtgärder i samband med rensning av vattendrag samt eventuellt anläggande av slamfällor, igentäppning av körskador etc. för att förhindra ytterligare erosion.

Att bedöma kostnadseffektiviteten av förändringarna av dessa åtgärder är svårt eftersom tidsramen för uppdraget är mycket knapp. Lagstiftning bedöms inte genomförbart men däremot bedöms kompetensutveckling vara ett mer kostnadseffektivt verktyg. Kompetensutveckling för dessa åtgärder kommer att ingå som ett förslag till kommande skoglig kompetensutveckling. Bedömningen är att kompetensutveckling inte ensamt kan ge de effekter och resultat som är önskvärda. Ekonomiska incitament för att åtgärder ska vidtas bedöms krävas. Vid ansökan är det dock viktigt att ha ett kostnadseffektivt angreppssätt. Vid bedömning av ansökningar ska dessa rangordnas så att objekten med låg kostnad och hög effekt prioriteras i första hand.

4.8.2.6 Indikatorer

Förutom de obligatoriska indikatorerna föreslås inga ytterligare indikatorer för de fyra förslagen till åtgärder.

4.8.2.7 Hur svarar det mot utmaningen

Utmaningen Att förbättra vattenkvaliteten har en direkt bäring på samtliga förslag. Samtliga åtgärder bidrar också till att bevara den biologiska mångfalden i vattendragen och kopplar därför direkt till utmaningen Att bidra till att bevara den biologiska mångfalden. Utmaningen Att mildra effekterna av ett förändrat klimat har stor bäring på ökad kunskap kring anpassning av skogsbruksåtgärder för att minska påverkan på mark, vatten och luft vid ett förändrat klimat. Ett blötare klimat leder till ökade behov av dikesrensning, samt problem med körskador till följd av försämrad markbärighet. Det ökade intresset för skogsbränsle som ett led i att minska beroendet av fossila bränslen leder också till ett ökade risker för körskador då antalet transporter på skogmarken ökar samtidigt som riset körs ut istället för att användas för att risa stick- och basvägar med.

4.8.2.8 Budgetbelastning

Åtgärd Skogens vatten	Budget per år
Vattenanpassad målklassning	0,75
Byte av vägtrummor som utgör vandringshinder	12,00
Åtgärder för att etablera och utveckla kantzoner	15,00
Kantzoner	8,25
Summa	36,00

4.8.2.9 Administrationskostnader

Merkostnaderna för skogsbrukaren av denna nya åtgärd har beräknats till mellan 682 000-922 000 kronor per år eller mellan 2,7-3,7 miljoner kronor för hela perioden (åren 2010-2013). Merkostnaderna för skogsbrukaren avser kostnader för nedlagd egen tid för ansökan och utbetalning av stöd samt kontroller i fält.

Merkostnaderna för administrationen av åtgärden kommer initialt att var högre på grund av de utvecklingskostnader som kommer att krävas. Dessa beräknas uppgå till mellan 2,8-3,9 miljoner kronor totalt under 2009 och 2010. De löpande förvaltningskostnaderna kommer att spridas mer jämt över åren 2010-2013 och beräknas totalt uppgå till mellan 12,6-14,8 miljoner kronor. Totalt beräknas administrationskostnaderna uppgå till mellan 15,4-20,1 miljoner kronor.

4.8.2.10 Varför inte lagstiftning?

Enligt gällande svensk lagstiftning kan skogsägare inte tvingas ta den hänsyn som ofta krävs i anslutning till vattenmiljöer. Förändringar av lagstiftningen föreslås som åtgärd under flera miljö kvalitetsmål. Denna typ av åtgärd är dock en långsam process varför föreslagna stöd skulle stimulera en snabbare förändring av beteende.

Det är förenat med stora svårigheter att lagstifta om skyldigheter när det gäller restaureringsåtgärder i vattendrag i skogen. En skillnad är att ett ekonomiskt stöd i Landsbygdsprogrammet endast gäller de som ansökt om stöd medan lagregler måste gälla alla skogsägare inom de i regelverket angivna gränserna. Det är dock förenat med svårigheter att lagstifta om skyldigheter för restaureringsåtgärder i vattendrag i skogen. Det finns t.ex. en lagstiftningsprincip som säger, att reglerna ska vara så tydliga att det är möjligt att förutse konsekvenserna av sitt handlande. Att i ett regelverk i detalj beskriva med vilken grad av

noggrannhet olika typer av åtgärder ska utföras bedöms vara svårt att genomföra. Lagstiftningsarbetet kommer att innebära mängder av svåra avvägningar och avgränsningar. Teoretiskt kan man tänka sig att lagstiftaren överlåter till myndigheten att fastställa detaljerna i skogsägarens skyldigheter. I sådant fall får myndigheten motsvarande problem. Det blir i så fall många beslut (ett per fastighet eller skogsägare) för myndigheten. Dessutom kan instruktioner få kontraproduktiva effekter. Äldre instruktioner som Skogsstyrelsen har tagit fram har i vissa fall skapat de vandringshinder som idag finns. Eftersom en hel del fastigheter byter ägare varje år, gränser flyttas m.m. kommer det att krävas en hel del administration att hålla reda på alla individualiserade skyldigheter. Man kan även förutse att många skogsägare vill få gränserna för vad han är skyldig att göra prövade av domstol.

Därtill kommer problem med en omfattande kontroll- och sanktionsorganisation, dvs. att kontrollera att reglerna efterlevs och att beslut följs och att se till att de som inte sköter sig föreläggs att rätta sig och att de eventuellt påförs avgifter eller böter. Förmodligen kan man anta att många skogsägare kommer att vilja få gränserna för vad hon/han är skyldig att göra och eventuella avgifter eller andra påföljder prövade av domstol. Till detta kommer effekten av att vatten rör sig i landskapet vilket försvårar möjligheten att bedöma betydelsen av en enskild åtgärd i relation till effekten av övriga åtgärder inom avrinningsområdet, d v s den samlade påverkan. Dessutom kommer ett lagtvång vara förenat med kontroller och sanktioner som kommer att verka negativt på skogsägarnas inställning till både det arbete som ska utföras och till myndigheterna. Sammantaget är därför bedömningen att lagtvång inte är ett lämpligt sätt att försöka nå målen.

4.8.3 Öka arealen ädellövskog

4.8.3.1 Nuläge

Motivet för insatsen är att den äldre ädellövskogen minskat drastiskt i Sverige under de senaste 200 åren. Detta är allvarligt eftersom mer än 50 procent av de rödlistade arterna i Sverige är beroende av ädellövskogens miljö, framförallt av gamla, döende och döda ädla lövträd. En grundförutsättning för att ädla lövträd ska tillåtas bli gamla och dö, är dock att det finns en tillräckligt stor andel ädellövskog i landskapet. Åtgärden ska bidra till att arealen ädellövskog ökas med 2 500 ha och nå 1 000 skogsägare. Ädla lövträd är de inhemska trädslagen alm, ask, avenbok, bok, ek, fågelbär, lind och lönn.

På samma sätt som för de ädla lövträden har plantering av barrträd under de senaste århundradena lett till att lövträdsdominerande bestånd har trängts tillbaka. Kulturmark har planterats igen, ofta med gran. Naturvärden knutna till lövträd och/eller lövved har därigenom missgynnats. Ett av Sveriges skogspolitiska mål är därför att öka arealen av skog som domineras av lövträd vilket också framgår av miljö kvalitetsmålet Levande skogar. Arealen lövskog kan ökas på två sätt, via nyetablering genom aktiv föryngring eller via skötselprogram som gynnar löv i befintliga bestånd. Regeringen har poängterat bland annat sälg och asp som viktiga arter för den biologiska mångfalden (Prop. 2004/05:150). Andra viktiga arter i skogslandskapet är al, rönn, vildapel och oxel. Sälg, rönn, vildapel och oxel är normalt inte beståndsbildande, men kan ingå som en komponent i andra lövträdsbestånd. På grund av det höga betetrycket från framför allt hjortdjur behöver nyanläggning/föryngringar med inslag av dessa träd hägnas in för att lyckas. Gråal anses vara mer resistent mot viltbete, medan klibbal kan behöva skyddas mot vilt framför allt i södra Sverige. I en lövskog bör även inslag av ädla lövträd kunna ingå.

Plantering av lövskog med ekologiskt viktiga lövträd, men som inte är ädellövskog bör kunna integreras som en ny åtgärd i denna insats. En betydligt större del av skogslandskapet får

härigenom möjlighet till stöd och totala nyttan för den biologiska mångfalden ökar eftersom ädla lövträd kan kombineras med andra ekologiskt viktiga lövträd som håller på att försvinna ur landskapsbilden. Förslaget kan även uppfattas som positivt av markägare eftersom åtgärden inte begränsar framtida valmöjligheter.

Vinsterna för den biologiska mångfalden beror på åtgärdens utförande. På samma sätt som vid nyanläggning av ädellövskog kommer objektens potential att på sikt hysa höga naturvärden bedömas för att kunna prioritera de objekt med störst potential. Bedömningen bygger på objektens karaktär och de naturvärden som finns i omgivande landskap. Potentialen ökar intill redan befintliga värden eller om marken tidigare hyst dessa värden. Att etablera lövskog på mark som tidigare konverterats till barrskog är ofta positivt samt i branter och intill vattendrag.

Om ett lövskogsstöd ska införlivas bör nuvarande rubrik på åtgärden revideras till. Öka arealen värdefull lövskog.

4.8.3.2 Svagheter i ersättningen

Ersättningsnivå på 20 300 kr per hektar bedöms vara för låg för att vara attraktiv och är dessutom för låg för att kompensera för stödmottagarens faktiska merkostnad för nyanläggningen. Incitament bland skogsägare att skifta trädslag till ädellöv bedöms vara mycket liten på grund av den höga kostnaden för nyanläggningen och att den generellt sett är mer skötselkrävande än barrskog. Dessutom är granskog idag generellt tre till fyra gånger mer lönsam än bok- och ekskogar.

Stödet motverkas också av skogsägarnas rädsla att förlora framtida valmöjligheter angående brukandet sin mark och låsa fast sig vid ett produktionsmässigt sämre alternativ. Enligt skogsvårdslagen får det nämligen inte vidtas åtgärder i en ädellövskog som leder till att beståndet upphör att vara ädellövskog. Vidare ska det anläggas ny ädellövskog efter annan avverkning än röjning och gallring.

En kostnadsberäkning för förnyring av ädla lövträd i Skåne kom fram till en kostnad för markberedning, planter, plantering och stängsling på 47 500 kr per hektar. Kostnaden för förnyring av gran uppskattades till 17 500 kr per hektar. Utifrån denna beräkning skulle ersättningsnivån rimligen vara maximalt 30 000 kr per hektar. Nuvarande ersättningsnivå är för låg för att täcka stödmottagarens merkostnad för investering i ädellövskog jämfört med granskog. Stödet ger inte heller ersättning till åtgärder som hyggesrensning som ytterligare kan fördyra nyanläggningen av ädellövskog.

Åtgärd	Uppskattad kostnad per hektar (kr)	
	Granskog	Ädellövskog
Markberedning	2 500	2 500
Planter*, plantering	15 000	21 000
Stängsling	-	24 000
Summa	17 500	47 500

*3 000 planter per hektar

Ersättningen på 20 300 kr per hektar har sin grund i den beräkning som gjordes inför nationella återväxtstödet i samband med stormen Gudrun. Ersättning inom återväxtstödet är utformad så att ersättningen per hektar minskar med ökad arealstorlek på grund av att kostnaden för stängsling blir lägre (omkretsen på området minskar i förhållande till area). Anläggning av ett hektar ädellövskog berättigar inom återväxtstödet en ersättning på 36 100

kr utifrån en beräknad totalkostnad på 46 000 kr. Sedan dess har priset för planter och plantering ökat något varför den senare beräkningen ger en totalkostnad på 47 500 kr.

Den jämförelsevis låga ersättningen inom Landsbygdsprogrammet med maximalt 20 300 kr motsvarar en totalkostnad för ett sammanhängande hägn på tre hektar (ca 37 600 kr). Skogsstyrelsen har dock vid senare uppföljning av anlagda bestånd av ädellövskog efter stormen 1999 observerat att mindre hägn verkar lättare att underhålla och bättre håller ute vilt från planteringen. Större områden behöver ofta delas av i mindre hägn vilket gör att stängselkostnaden per areal blir likartad oavsett storlek på området. Kostnaden per löpmeter hägn är i ovan beräkning uppskattad till 60 kronor per löpmeter, vilket är i underkant om hänsyn ska tas till hur prisbildningen varierar i landet. Sammantaget är det därför rimligt att höja takbeloppet för stödet till 30 000 kr per hektar.

4.8.3.3 Förslag till ändringar

Förslaget är att öka ersättningsnivån på gällande stöd till maximalt 30 000 kr per hektar och eventuellt öppna upp för fler stödberättigande åtgärder (till exempel hyggesrensning). Skogsstyrelsen kommer att prioritera de objekt som har störst förutsättningar få in och hysa biologisk mångfald som är associerade till ädellövskog.

Ytterligare en förändring är införlivande av ett nytt stöd till plantering av ekologiskt viktiga lövskog.

4.8.3.3.1 Mål

Inga förändringar i målet föreslås gällande ädellöv. Målet för lövskog är 1 000 ha anlagd lövskog under programperioden.

4.8.3.3.2 Stöd villkor

Som villkor för stödet till lövskog föreslås att minst 70 % av de planterade träden ska vara ädla lövträd, al, asp, rönn, sälg, vildapel eller oxel och att området hägnas in till skydd mot vilt. Naturlig föryngring av dessa trädslag kan ersätta plantering. Bidrag kan utgå till sammanhängande områden om minst 0,5 hektar. Stödet bör omfatta arternas hela naturliga utbredningsområde i landet.

Den geografiska omfattningen är Götaland och Svealand för både ädellöv och lövskog.

4.8.3.3.3 Ersättningsnivåer

Ersättningen för lövskog bör vara densamma som för nyanläggning av ädellövskog. Dessutom bör det övervägas om inte delar eller hela produktionsbortfallet bör ersättas för båda stöden.

Att bedöma kostnadseffektiviteten av denna åtgärd är svårt eftersom tidsramen för uppdraget är mycket knapp. Att via lagstiftning nå målen bedöms inte vara möjligt och skulle även kräva en mycket omfattande administration. Kompetensutveckling skulle förmodligen vara mer kostnadseffektivt men bara i de fall då skogsägaren frivilligt är villig att investera i de åtgärder som krävs. I nuläget görs bedömningen att denna frivillighet inte är tillräcklig eftersom det idag är betydligt mer ekonomiskt lönsamt att återplantera med gran. För att nå målen krävs därför ekonomiskt stöd. För de objekt som kommer ifråga vid ansökan är det dock viktigt att ha ett kostnadseffektivt angreppssätt. Vid bedömning av ansökningar ska dessa rangordnas så att objekten med låg kostnad och hög effekt prioriteras i första hand. Skapande av ädellövskog genom miljövårdande gallringar och röjningar i befintliga bestånd med inslag ädla lövträd bedöms till exempel vara ett mer kostnadseffektivt alternativ än nyplantering av ädellövskog.

4.8.3.4 Indikatorer

Inga förändringar föreslås för ädellövstödet.

Som indikatorer för lövskogsstöd föreslås antal skogsägare som får ersättning, total volym på investeringar, antal hektar anlagd lövskog samt åtgärdens bidrag till att skapa lövskog med god eller mycket god potential att utveckla höga naturvärden på lång sikt.

4.8.3.5 Hur svarar det mot utmaningen?

De föreslagna förändringarna förväntas öka attraktionskraften av stödet och bidra till att bevara den biologiska mångfalden. Förändringarna bidrar till att mildra effekten av ett förändrat klimat eftersom lövträd är mer stormstabila och klara av den förväntade klimatförändringen bättre än andra trädslag. En satsning på lövskog bidrar till en ökad riskspridning eftersom diversifieringen mellan olika trädslag blir större. Åtgärden bidrar också till en ökad produktion av bioenergi eftersom röjningsvirket från lövskog utgör en efterfrågad energiråvara.

4.8.3.6 Budgetbelastning

En höjning av takbeloppet för stödet till 30 000 kr per hektar ökar budgeten med 24,25 miljoner kr för resterande programperioden. Höjningen medför att totala budgeten ökar från 50,75 miljoner kronor till 75 miljoner kronor. En utökning av stödet för att få tillstånd nyanläggning av lövskog ökar budgeten med ytterligare 30 miljoner kronor eller 7,50 miljoner kronor per år.

Ändring	Ökad budget per år (Mkr)
Höjd ersättningsnivå	6,06
Lövskog för ökad mångfald	7,50
Summa	13,56

4.8.3.7 Administrationskostnader

Merkostnaderna för skogsbrukaren av de förändringar som föreslås i åtgärden kommer att uppstå för det nya stödet för lövskog. Merkostnaden har beräknats till mellan 28 000-38 000 kronor per år eller mellan 113 000-152 000 kronor för hela perioden (åren 2010-2013). Merkostnaderna för skogsbrukaren avser kostnader för nedlagd egen tid för ansökan och utbetalning av stöd samt kontroller i fält.

Merkostnaderna för administrationen av de förändringar som föreslås kommer initialt att var högre på grund av de utvecklingskostnader som kommer att krävas framför allt avseende det nya stödet till lövskog. Utvecklingskostnaderna för de förändringar som föreslås kommer främst att avse åren 2009 och 2010 och beräknas uppgå till mellan 1,9-2,6 miljoner kronor. De löpande förvaltningskostnaderna kommer att spridas mer jämt över åren 2010-2013 och beräknas uppgå till mellan 3,9-5,2 miljoner kronor. De föreslagna förändringarna kommer totalt att ge merkostnader för administrationen på mellan 5,8-7,8 miljoner kronor.

4.8.3.8 Varför inte lagstiftning?

Möjligheten att genom lagstiftning tvinga skogsägare att nyanlägga ädellövskog eller lövskog bedöms som liten. Lövträd är till skillnad mot gran mindre lönsamt varför incitament bland skogsägare är mycket lågt. Lagtvång förenat med kontroller och sanktioner riskerar dessutom

påverka skogsägarnas inställning till både det arbete som ska utföras och till Skogsstyrelsen negativt. Det är dessutom svårt att se hur en sådan lagstiftning ska utformas. Vilka skogsägare ska till exempel omfattas och hur stor andel av fastigheten.

5 Diversifiering och förbättrad livskvalitet på landsbygden (Axel 3)

5.1 Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk

Diversifieringsåtgärden har för perioden 2007–2013 en total budget på 490 miljoner kronor, d.v.s. 70 miljoner per år. För åren 2007 och 2008 har sammanlagt 96 miljoner beviljats d.v.s. 20 % av totalbudget vilket ligger under målvärdet för axeln som är 28,6 %.

5.1.1 Förnybar energi – nationella projekt

5.1.1.1 Nuläge

Om efterfrågan på biomassa för energiändamål ska kunna mötas och för att den potential av biomassa för energiändamål som finns i jordbruket ska kunna utnyttjas krävs, vid sidan av fortsatt utveckling av tekniker inom odling, skörd, lagring, förädling, transport och förbränning, även en attitydförändring hos lantbrukarna.

Möjligheter att omsätta nya idéer i praktiken verkar stimulerande på marknaden och leder även till ökad kunskap. En ökad kunskap stärker motivationen och verkar för den ändring av attityden gentemot produktion av förnybar energi inom jordbruket som är nödvändig.

Projektstöd är ett ypperligt verktyg för att uppnå detta. Projekt inom förnybar energi handlar ofta om pilotstudier, att testa eller utveckla tekniker, metoder och idéer. Verksamheten i sådana projekt såväl som tillämpning av resultaten kan ofta överföras till hela landet och därför är nationellt projektstöd mycket väl lämpat för dessa satsningar. Inom projekten finns även utrymme för investeringar.

Några exempel på projektstöd som beviljats under nuvarande programperiod är förädlingsprojekt som brikettering och småskalig pelletstillverkning, energieffektivisering, förstudier kring biogasproduktion och vindkraft samt energirådgivning/ ”energilotar”. För att utvecklingen inom området klimat och förnybar energi ska få en skjuts framåt finns ett stort behov av projekt rörande demonstrationsanläggningar för olika gårdstyper och produktionssystem samt projekt rörande t.ex. energieffektivisering, teknikutveckling, ökad användning av restprodukter som t.ex. halm, omställning av energisystem från fossila bränslen till biobränslen, närvärmeanläggningar, småskalig kraftvärme, byggande av nätverk, anordnande av kompetensutveckling, samarbeten i form av odlareföreningar eller andra lokala lösningar på flaskhalsar inom teknik och logistik.

År 2006 gjordes en särskild utlysning av nationella projekt för utveckling av bioenergi. Utlysningen omfattade 20 miljoner kronor och resulterade i 75 ansökningar varav 25 beviljades stöd. Projekten har initierat eller drivit på utvecklingsprocesser för många bioenergisatsningar runt om i landet. Förutom konkreta bioenergianläggningar har projekten också resulterat i uppbyggnad av kompetens och ny kunskap både när det gäller teknik, lönsamhet och miljöpåverkan. Kunskap har gjorts tillgänglig genom de kommunikationsåtgärder som utgjort en del i projekten. Det gäller t ex projektrapporter, informationsmaterial, webbplatser (Bioenergiportalen m.fl.), media, men även personlig kommunikation via affärsutvecklingsträffar, föredrag, studiebesök och rådgivningar, mm. Många projekt har även belyst viktiga områden för fortsatta insatser.

Inom axel 3 har 43 projektansökningar gällande bioenergi beviljats under 2007-2008. Projekten omfattar sammanlagt ca 17 miljoner. Av dessa har 11 miljoner gått till 30 projekt inom åtgärden Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk.

5.1.1.2 Svagheter i ersättningen

För att stimulera utvecklingen inom förnybar energi och få en ökning av verksamheter med klimatinriktning måste intresserade beredas möjlighet att öka sin kunskap och kompetens samt även utveckla sina idéer inom området. I dagsläget konkurrerar ansökningar inom klimat och förnybar energi med ansökningar inom andra områden vilket begränsar möjligheten att prioritera dessa ansökningar.

De flesta av de 30 förnybar energiprojekt som beviljats stöd inom åtgärden är regionala projekt. Bara 10 är nationella projekt. Nationella projekt bidrar inte bara till utveckling på regional nivå utan gäller verksamhet som är överförbar till hela landet. En ökning av aktiviteten i form av nationella projekt är därför angelägen av flera skäl. Dels för att projektresultaten ska få större spridning och dels för att ökade satsningar och större publicitet kring nationella projekt i sin tur kan stimulera verksamheten på regional nivå.

5.1.1.3 Förslag till ändringar

Åtgärden bör tilldelas ytterligare 20 miljoner kronor per år för att klimat- och energisatsningar ska kunna prioriteras och särskilda utlysningar inom området göras. Detta skulle både möjliggöra en större andel nationella projekt inom området och även ge extra publicitet till utmaningarna klimat och förnybar energi.

Det är viktigt att vi får en utveckling inom hela kedjan, från produktion över vidareförädling och transport till slutanvändning. Därför bör det även finnas möjlighet att uppmuntra särskilda satsningar inom varje utlysning för att tillgodose speciella behov som kan uppstå, åtgärda brister inom vissa delområden eller för att få en tillräcklig bredd bland projekten.

5.1.1.4 Indikatorer

Kvantifierade mål för EU gemensamma indikatorer

Typ av indikator	Indikator	Mål
Omfattning	Antal företag som fått investeringsstöd per år	50 företag
	Totala investeringsvolymen	125 Mkr
Resultat	Ökning av bruttoförelädlingsvärdet hos stödmottagare, Mkr per år	11 Mkr
Effekt	Ökning av arbetsproduktivitet (kr/helårsarbetskraft)	3 540 kr/helårsarbetskraft
	Årlig ökning av nettoförelädlingsvärdet, Mkr	43 Mkr
	Antal årsverken per år	95 årsverken

Programspecifika indikatorer och kvantifierade mål

Typ av indikator	Indikator	Mål
Resultat	Åtgärdens bidrag till att öka produktionen av förnybar energi under perioden	1 TWh
	Andel av företag med stöd som introducerar nya produkter eller ny teknik	80 %
Effekt	Åtgärdens bidrag till att minska utsläppen av växthusgaser	267 500 ton CO2 ekvivalenter

5.1.1.5 Hur svarar det mot utmaningen

Ett ökat antal nationella projekt inom förnybar energi och klimat leder till en ökning av aktiviteterna inom området i hela landet och därigenom även till ett större antal aktörer. Som en följd kommer produktionen av förnybar energi att stimuleras och medvetenheten om och viljan till att utföra klimatåtgärder att öka.

5.1.1.6 Budgetbelastning

En förstärkning av åtgärden för att kunna öka antalet nationella projekt inom klimat och förnybar energi beräknas till 20 miljoner per år 2010-2013.

5.1.1.7 Administrativa konsekvenser

Nationella projektstöd handläggs av Jordbruksverket. Förslaget kommer att resultera i en ökning av administrationen av stödet dels genom antalet ansökningar och dels genom det merarbete de specifika utlysningarna genererar.

5.1.2 Biogasstöd

5.1.2.1 Nuläge

I nuvarande landsbygdsprogram har hittills 16 ansökningar med koppling till biogas bifallits. Av dessa är 14 projektstöd och gäller förstudier där bl.a. förutsättningarna för biogasanläggningar ska utredas. Två av biogasansökningarna gäller kompetensutveckling. Inga ansökningar om investeringsstöd för biogas kom in under 2008.

I enlighet med det som föreslogs i Jordbruksverkets utredning om biogasstöd kommer 200 miljoner kronor att avsättas till detta under perioden 2009-2013. För att förväntad effekt på både energi, klimat och sysselsättning ska uppnås måste emellertid satsningen bli tillräckligt kraftfull. Därför föreslog även utredningen att ytterligare medel skulle behöva tillföras biogasstödet från och med 2010.

5.1.2.2 Svagheter i ersättningen

I utredningen av biogasstödet föreslogs en budget på 40 miljoner kronor per år som minimum. Summan grundar sig på det man kom fram till i bioenergiutredningen (SOU 2007:36) och skulle resultera i totalt 100 anläggningar i Sverige. Man har dock räknat lågt och utgått ifrån att bara 7 % av all tillgänglig gödsel kommer att rötas till biogas. Jordbruksverket anser det viktigt att ta tillvara den potential som finns för biogas och den nytta för klimat, sysselsättning och energi som följer av satsningen. Hela efterfrågan på investeringsstöd till biogas bör därför

tillgodoses och för att kunna möta den förväntade efterfrågan måste ytterligare medel skjutas till.

Ett ytterligare problem är att det, enligt signaler från såväl länsstyrelserna som deras kunder, ofta är väldigt långa handläggningstider på ansökningar om tillstånd enligt miljöbalken. Mindre biogasanläggningar som bara ska röta gårdens egen gödsel är i allmänhet bara anmälningspliktiga, men alla anläggningar som är lite större och/eller som utöver stallgödsel också planerar att röta t.ex. hushållsavfall kommer att behöva ha tillstånd enligt miljöbalken. Enligt Jordbruksverkets föreskrifter måste alla tillstånd som krävs (bygglov och dylikt) vara klara innan utbetalning av investeringsstöd kan ske.

5.1.2.3 Förslag till ändringar

I dagsläget är det svårt att bedöma exakt hur stor efterfrågan på investeringsstöd för biogas kommer att bli. Hela behovet av stöd bör dock tillgodoses och för att biogasproduktionen ska få en tillräckligt stor skjuts framåt föreslås att ytterligare medel skjuts till utöver de 40 miljoner per år som hittills avsatts för investeringar inom biogasproduktion.

Enligt Jordbruksverkets utredning om stöd för biogas skulle en tredubbling av medlen som avsatts krävas för att utbyggnaden av biogasproduktionen ska kunna stödjas i tillräcklig utsträckning. Det skulle betyda 600 miljoner på fem år. Det finansiella läget är dock annorlunda nu än när utredningen gjordes vilket kan motivera en omvärdering av det förväntade intresset för stödet. Det är däremot viktigt att det går ut tydliga signaler om att Jordbruksverket vill stödja satsningar inom biogasområdet. Istället för en förstärkning av biogasstödet med 100 miljoner per år som Jordbruksverkets utredning föreslår justeras summan till 25 miljoner kronor per år utöver de 40 miljoner kronor som redan är avsatta.

19.1.2.6 Indikatorer

Programspecifika indikatorer och kvantifierade mål.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Effekt	Åtgärdens bidrag till att öka produktionen av förnybar energi under perioden	0,1 TWh
	Åtgärdens bidrag till att minska utsläppen av växthusgaser under perioden	50 000 ton CO2 ekvivalenter

5.1.2.4 Hur svarar det mot utmaningen

Vid sidan om idisslarnas matsmältning sker en betydande andel av metanutsläppen i samband med lagring av gödsel. Även lustgas avgår vid lagring av gödsel. Ökade satsningar på anläggningar som rötar gödsel till biogas är därför en viktig åtgärd för att minska utsläppen av växthusgaser från jordbruket.

5.1.2.5 Budgetbelastning

Förslaget innebär att biogasstödet förstärks med 25 miljoner kronor per år för perioden 2010–2013.

5.1.2.6 Administrativa konsekvenser

Biogasstödet handläggs av länsstyrelserna men i vissa fall kan Jordbruksverket komma att kopplas in. För länsstyrelserna kommer biogasstödet att innebära ökad handläggning av investeringsstöd samt även fler prövningar enligt miljöbalken. Hur stor ökningen blir är svår att skatta.

5.2 Affärsutveckling i mikroföretag

5.2.1 Klimat och förnybar energi – nationella projekt

Satsningar inom klimat- och förnybar energi ryms även inom denna åtgärd. I likhet med åtgärden Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk ger denna åtgärd företag möjlighet att utveckla lönsamma företagsidéer som bygger på förnybar energi och klimat. För att bioenergimarknaden ska utvecklas krävs ytterligare aktörer och för dessa finns möjlighet att söka stöd för verksamheter inom åtgärden.

Affärsutvecklingsåtgärden har för perioden 2007–2013 en total budget på 700 miljoner kronor, d.v.s. 100 miljoner kronor per år. För åren 2007 och 2008 har sammanlagt 163 miljoner beviljats d.v.s. 23 % av totalbudget vilket ligger efter målvärdet för axeln på 28, 6%.

5.2.1.1 Nuläge

Under programperioden har åtta ansökningar inom bioenergi beviljats. Ansökningarna omfattar knappt 3,5 miljoner kronor.

5.2.1.2 Svagheter i ersättningen

I dagsläget konkurrerar ansökningar inom området klimat och förnybar energi med ansökningar inom andra områden vilket begränsar antalet ansökningar med energi- och klimatinriktning som kan beviljas varje år.

För att stimulera initiativ bland företagarna, bidra till utveckling av nya idéer och för att en variation av verksamheter inom både klimat och förnybar energi ska byggas upp bör det finnas möjlighet att varje år göra riktade utlysningar för projekt med inriktning mot klimat eller förnybar energi. Inom projekten finns även utrymme för investeringar.

5.2.1.3 Förslag till ändringar

Åtgärden bör tilldelas ytterligare 10 miljoner kronor per år 2010-2013 för att klimat- och energisatsningar ska kunna prioriteras. Detta skulle både möjliggöra en större andel projekt inom området och i förlängningen leder detta till att aktiviteterna inom förnybar energi tillåts öka, att marknaden förstärks med nya aktörer och att medvetenheten och viljan till att utföra klimatåtgärder ökar.

5.2.1.4 Indikatorer

Kvantifierade mål för EU gemensamma indikatorer.

Typ av indikator	Indikator	Mål
Omfattning	Antal mikroföretag som startat eller utvecklat sin verksamhet	30 företag
	Totala investeringsvolymen	40 Mkr
Resultat	Ökning av bruttoförelägningsvärdet hos stödmottagare, Mkr per år	10 Mkr
Effekt	Ökning av nettoförelägningsvärdet, Mkr	16 Mkr
	Ökning av antal årsverken	30 årsverken

Programspecifika indikatorer och kvantifierade mål

Typ av indikator	Indikator	Mål
Resultat	Åtgärdens bidrag till att öka produktionen av förnybar energi under perioden	0,5 TWh
Effekt	Åtgärdens bidrag till att minska utsläppen av växthusgaser	133 500 ton CO2 ekvivalenter

5.2.1.5 Hur svarar det mot utmaningen

Åtgärden ökar möjligheten för företag på landsbygden att utveckla företagsidéer som bygger på förnybar energi och klimat. Detta förstärker marknaden med nya aktörer och ger förutsättningar för ökad produktion av förnybar energi.

5.2.1.6 Budgetbelastning

En förstärkning föreslås ske med 10 miljoner kronor per år 2010-2013.

5.2.1.7 Administrativa konsekvenser

Förslaget kommer att resultera i en ökning av administrationen av stödet dels genom antalet ansökningar och dels genom det merarbete de specifika utlysningarna genererar.

6 Kostnad för föreslagna åtgärder

Modulerade medel fördelade per utmaning

Åtgärd	Förnybar energi	Klimat	Vattenkvalitet	Biologisk mångfald	Mjolk	Annat	Summa
Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning	15 Mkr	28 Mkr	40 Mkr	22 Mkr	6 Mkr	2 Mkr	113 Mkr
Investeringsstöd till satsningar inom klimat och förnybar energi	25 Mkr	5 Mkr					30 Mkr
Investeringsstöd till satsningar inom mjölksektorn					50 Mkr		50 Mkr
Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk	35 Mkr	10 Mkr					45 Mkr
Affärsutveckling i mikroföretag	8 Mkr	2 Mkr					10 Mkr
	83 Mkr	45 Mkr	40 Mkr	22 Mkr	56 Mkr	2 Mkr	248 Mkr

Samtliga förslag fördelade per utmaning

Åtgärd	Förnybar energi	Klimat	Vattenkvalitet	Biologisk mångfald	Mjölk	Annat	Summa
Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning	15 Mkr	28 Mkr	40 Mkr	22 Mkr	6 Mkr	2 Mkr	113 Mkr
Investeringsstöd till satsningar inom klimat och förnybar energi	25 Mkr	5 Mkr					30 Mkr
Investeringsstöd till satsningar inom mjölksektorn					50 Mkr		50 Mkr
Biologisk mångfald och kulturmiljövärden I betesmarker, slätterängar och våtmarker		20 Mkr		100 Mkr		60 Mkr	180 Mkr
Mångfaldstråda (inom Utvald miljö)		2 Mkr	2 Mkr	13 Mkr			17 Mkr
Våtmarker – miljöinvestering (inom Utvald miljö)			16 Mkr	4,5 Mkr			20,5 Mkr
Våtmarker – skötselersättning			9 Mkr	2,2 Mkr			11,2 Mkr
Våtmarker – fosforavskiljning (inom Utvald miljö)			12,5 Mkr				12,5 Mkr
Skyddszoner på erosionsbenägen mark (inom Utvald miljö)			12,5 Mkr				12,5 Mkr
Reglerbar dränering (inom Utvald miljö)			5 Mkr				5 Mkr
Traditionella kulturväxter och husdjursraser				3 Mkr			3 Mkr
Minskat kväveläckage		5,2 Mkr	65 Mkr				70,2 Mkr

Skyddszoner		1 Mkr	15 Mkr	4,2 Mkr			20,2 Mkr
Miljöskyddsåtgärder		2 Mkr	50 Mkr	2,5 Mkr			54,5 Mkr
Ekologiska produktionsformer		10 Mkr	20 Mkr	20 Mkr	20 Mkr	30 Mkr	100 Mkr
Extensiv vallodling för miljön och det öppna landskapet		45 Mkr	50 Mkr	120 Mkr	*		215 Mkr
Skogens mångfald				43,6 Mkr			43,6 Mkr
Skogen vatten			36 Mkr				36 Mkr
Ädellöv				13,6 Mkr			13,6 Mkr
Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk	35 Mkr	10 Mkr					45 Mkr
Affärsutveckling i mikroföretag	8 Mkr	2 Mkr					10 Mkr
Summa	83 Mkr	130,2 Mkr	333 Mkr	348,6 Mkr	76 Mkr	92 Mkr	1 062,8 Mkr

*Ersättningen till extensiv vallodling ger ca 90 Mkr extra till mjölkproduktionen

Summan av alla förslag överstiger de beräknade ramarna något. Motiven till det är dels att ramarna inte är exakt kända och dels att skapa utrymme för regeringen att prioritera mellan de föreslagna åtgärderna. Det kan finnas behov av prioriteringsutrymme med tanke på hur åtgärderna inom gårdsstödet kommer att bli utformade som en följd av beslutet för Hälsokontrollen. Eftersom den utformningen inte är klar anser Jordbruksverket och Skogsstyrelsen inte att det är meningsfullt att föreslå en prioritering av åtgärderna. Genomförandet av ändringar inom gårdsstödet, moduleringen och översynen av landsbygdsprogrammet hänger mycket tätt samman och förändringar i någon del påverkar därför de övriga delarna i mycket stor utsträckning.

6.1 Administrativa konsekvenser

I uppdragets förutsättningar ingår att rangordna förslagen utifrån administrativ hanterbarhet. Den administrativa kostnaden för förändringar i landsbygdsprogrammet består i huvudsak av ombyggnation av handläggningssystem och uppföljningssystem, information och föreskriftsarbete samt kostnader för löpande handläggning hos Jordbruksverket och länsstyrelserna. För de som ansöker innebär en ansökan i sig en administrativ kostnad.

När det gäller förslag kopplade till den ökade moduleringen framgår det av rådsförordningen att det måste vara möjligt att fördela medlen som kommer från moduleringen på respektive utmaning för att kunna se hur medlen använts. Tillämpningsförfordningar är inte klara ännu vilket innebär att det kan komma att ställas ytterligare krav som i dagsläget är okända.

Därtill kommer att förslagen för att nå måloppfyllnad för miljöersättningarna också medför förändringar i framför allt handläggningssystemen.

Någon mer långtgående analys av förslagens administrativa konsekvenser har inte ännu kunnat göras utan det som redovisas är en bedömning utifrån de erfarenheter Jordbruksverket har av att införa nyheter och förändringar i stödsystemen. Bedömningarna baseras också på att inga radikala förändringskrav ställs på budgetsystemet och att handläggningssystemet t.ex. inte inom samma ärende ska kunna dela upp ersättningar finansierade via modulering och den ordinarie finansieringen.

Det som utgör den största kostnaden är kravet på uppföljning av modulerade medel. Här finns en tröskelkostnad som är oberoende av vilka förslag som läggs. För handläggning av Landsbygdsprogrammet har Jordbruksverket ett gemensamt system för axel 1 och 3 och ett för axel 2. Ska modulerade medel användas i båda systemen måste båda innehålla en modul för uppföljning av modulerade medel. Kopplat till axel 1 och 3 finns också ett budgetsystem för länsvis fördelning av budgeten. Utöver detta finns ett särskilt datalagringsystem för uppföljningar inom samtliga axlar som också kommer att påverkas.

Moment	Kostnad (Mkr)
Ombyggnad för handläggning för axel 1 och 3	6,5
• Varav tröskelkostnad för uppföljning av modulerade medel	4,5
• Övriga justeringar	2
Ombyggnad för handläggning för axel 2	6,5
• Varav tröskelkostnad för uppföljning av modulerade medel	2,5*
• Övriga justeringar	3
Ombyggnad i uppföljningssystem	0,5

*Under förutsättning att uppföljningsmodulen för axel 1 och 3 delvis går att återanvända.

När det gäller rangordning av förslagen i övrigt gör Jordbruksverket bedömningen att föreslagna förändringar i axel 1 och 3 är kostnadsmässigt likvärdiga.

Kostnader för förslagen i axel 2 är beroende av graden av förändring. Eftersom inga helt nya stöd är föreslagna handlar det om anpassningar av befintliga system. De åtgärder som bedöms som kostsammast är de samlade förslagen till förändringar i utvald miljö, därefter förändringar i betesmarksstödet, inte främst beroende på de förslag som ligger i denna rapport utan på grund av definitionsändringar som inte behandlas här, och förändringarna i stödet till

ekologisk produktion. Justeringar i övriga stöd bedöms som administrativt likvärdiga.

Övriga delar, administration vid införande och den löpande administrationen, har inte ännu kunnat beräknas. Det går dock att konstatera att moduleringen ställer ökade krav på handläggningen då ytterligare uppföljningar måste kunna göras vilket innebär att länsstyrelsens handläggning kommer att innehålla fler moment än idag. För att finansiera administrationen av de förändringar som måste göras som en följd av den utökade moduleringen och uppföljningskraven kan en ökning av TA-medlen komma i fråga. Detta måste då tas upp som en programändring.

När det gäller den administrativa bördan för dem som ansöker, främst jordbrukare, är bedömningen att förslagen kan förväntas höja den med mellan 3 och 5 miljoner kronor vid fullt utnyttjande av de medel som föreslås tillföras programmet. Här blir den administrativa bördan störst för förslagen i axel 1 och 3 och där i direkt proportion till hur mycket medel som tillförs respektive åtgärd. För axel 2 innebär förslagen till förändringar i utvald miljö den största posten följd av förändringarna i ersättningen för ekologisk odling eftersom det påverkar hela gruppen, därefter ersättningen för minskat kväveläckage och skydds-zoner på grund av ökat mål för anslutna brukare. Övriga förslag är neutrala eftersom beräkningen av administrativ börda är gjord utifrån full måluppfyllnad.

6.1.1 Skogliga åtgärder

För de skogliga åtgärderna har en mer långtgående analys av förslagens administrativa konsekvenser ännu inte kunnat göras utan det bygger på de erfarenheter som Skogsstyrelsen har av införandet av nuvarande program. Generellt kommer administrationskostnaderna att vara högre för de nya åtgärderna som föreslås på grund av inledande utvecklingskostnader. Administrationskostnaderna för skoglig kompetensutveckling inom axel 1 bedöms vara betydligt lägre än för åtgärderna inom axel 2.

För nuvarande åtgärd Skogens mångfald beräknas merkostnaderna för skogsbrukaren av de förändringar som föreslås till mellan 800 000-1 082 000 kronor per år. Merkostnaderna för administrationen av förändringar kommer totalt att leda till merkostnader för administrationen på mellan 8,1-10,9 miljoner kronor.

Nya åtgärden Skogens vatten kommer att leda till merkostnader för skogsbrukaren på mellan 682 000-922 000 kronor per år. Totalt beräknas administrationskostnaderna uppgå till mellan 15,4-20,1 miljoner kronor.

Föreslagna förändringar av nuvarande åtgärd Öka arealen ädellövskog beräknas leda till merkostnaderna skogsbrukaren på mellan 28 000-38 000 kronor per år. De föreslagna förändringarna kommer totalt att ge merkostnader för administrationen på mellan 5,8-7,8 miljoner kronor.

7 Föreslagna åtgärder i korthet

Åtgärd	Vad är ändrat
Axel 1	
Kompetensutveckling, information och kunskapsspridning	<p>Budgeten för åtgärden ökar med 113 miljoner kronor årligen till ca 335 miljoner kronor. Nya och utökade satsningar kommer att ske för:</p> <ul style="list-style-type: none"> • greppa näringen – näringsläckage, ökning med 24 Mkr • greppa näringen – klimat, ökning med 13 Mkr • förnybar energi, ökning med 5 Mkr • ekologisk produktion, ökning med 5 Mkr • biologisk mångfald i landskapet, ökning med 10 Mkr • biologisk mångfald husdjur, ökning med 1 Mkr • företagsutveckling för mjölksektorn, ökning med 5 Mkr • hållbart skogsbruk, ökning med 50 Mkr.
Modernisering av jordbruksföretag	<p>Budgeten för åtgärden ökar med 80 miljoner kronor årligen till 424 miljoner kronor. Nya och utökade satsningar kommer att ske för:</p> <ul style="list-style-type: none"> • investeringsstöd till satsningar inom klimat och förnybar energi, ökning med 30 Mkr • investeringsstöd till satsningar inom mjölksektorn, ökning med 50 Mkr.
Axel 2	
Biologisk mångfald och kulturmiljövärden i betesmarker, slätterängar och våtmarker	<p>De årliga ersättningarna höjs med 400 kr/ha, vilket innebär:</p> <ul style="list-style-type: none"> • betesmark med allmänna värden, 1 500 kr/ha • betesmark med särskilda värden, 2 900 k/ha

---

	<ul style="list-style-type: none"> • slåtteräng med allmänna värden, 1 500 kr/ha • slåtteräng med särskilda värden och med höjt tillägg för lieslätter, 4 500 kr/ha med tillägget för lieslätter på 8 000 kr/ha • skogsbete, 2 200 kr/ha • alvarbete, 1 250 kr/ha • fåbodbete, 1 100 kr/ha <p>Även den årliga ersättning för mosaikmarker höjs med 400 kr/ha till 2 400 kr/ha, åtgärden ligger i landsbygdsprogrammet inom Utvald miljö.</p>
Mångfaldsträda (inom Utvald miljö)	<p>Den årliga ersättningen höjs och det blir olika ersättningsnivåer i olika områden.</p> <ul style="list-style-type: none"> • I stödområde 9 i Skåne, Blekinge, Kalmar och Hallands län höjs ersättningen med 2 800 kr/ha till 3 300 kr/ha • I stödområde 9 i Västra Götalands och Östergötlands län höjs ersättningen med 1 700 kr/ha till 2 200 kr/ha • I övriga landet höjs ersättningen med 1 500 kr/ha till 2 000 kr/ha.
Våtmarker – miljöinvestering (inom Utvald miljö)	<p>Ändring i ersättningsvillkor. Det ska vara möjligt att få ersättning för 100 % av kostnaderna för att anlägga en våtmark.</p>
Våtmarker – skötselersättning	<p>Den årliga ersättningen höjs med 1 000 kr/ha till 4 000 kr/ha.</p>
Våtmarker – fosforavskiljning (inom Utvald miljö)	<p>Ändring i ersättningsvillkor. Det maximala ersättningsbeloppet för små våtmarker och dammar höjs med 100 000 kronor till 300 000 kronor per hektar.</p>
Skyddszoner erosionsbenägen mark (inom Utvald miljö)	<p>Ny åtgärd inom Utvald miljö. Ersättningen bör vara 4 000 kr per hektar skyddszon.</p>

Reglerbar dränering (inom Utvald miljö)	Ny åtgärd inom Utvald miljö. Ersättningen per brunn är ca 8 000 kr, en lantbrukare kan maximalt få ersättning för 1,5 brunnar per hektar.
Traditionella kulturväxter och husdjursraser	Budgeten för åtgärden ökar med 1 miljon kronor årligen till 2 miljoner kronor.
Minskat kväveläckage	Stödområdet utökas och den årliga ersättningen höjs för vårbearbetning och kombinationen fånggröda och vårbearbetning. <ul style="list-style-type: none"> • Ersättningen för vårbearbetning höjs med 200 kr/ha till 500 kr/ha • Ersättningen för kombinationen vårbearbetning och fånggröda höjs med 200 kr/ha till 1 500 kr/ha.
Skydds-zoner	Målsättningen höjs till 9 000 hektar och den årliga ersättningen höjs med 2 000 kr/ha, det innebär 3 000 kr/ha i ersättning.
Miljöskyddsåtgärder	Den årliga ersättningen höjs med mellan 20 och 50 kr/ha, det kommer till en hektarersättning också över 300 hektar. <ul style="list-style-type: none"> • Mellan 0-50 hektar höjs ersättningen med 50 kr/ha till 250 kr/ha • Mellan 50-300 ha höjs ersättningen med 20 kr/ha till 100 kr/ha • Över 300 ha tillkommer en ersättning på 50 kr/ha.
Ekologiska produktionsformer	Den årliga ersättningen höjs för certifierad produktion av spannmål, proteingrödor, foderbetor och andra ettåriga grödor och det kommer till en djurkopplad hektarersättning för certifierad vall. <ul style="list-style-type: none"> • Ersättningen för certifierad produktion av spannmål, proteingrödor, foderbetor och andra ettåriga grödor höjs med 200 kr/ha till 1 500 kr/ha • En ersättning på 500 kr/ha för djurkopplad, certifierad vall införs.

Extensiv vallodling för miljön och det öppna landskapet

Den årliga ersättningen höjs:

- för stödområde 1-3 höjs tilläggsersättningen med 300 kr/ha till 2 100 kr/ha
- för stödområde 4 höjs tilläggsersättningen med 300 kr/ha till 1 000 kr/ha
- för stödområde 5:c och 5:b höjs tilläggsersättningen med 300 kr/ha till 700 kr/ha
- för stödområde 5:a och 5:b höjs tilläggsersättningen med 300 kr/ha till 550 kr/ha
- för stödområde 9 höjs grundersättningen med 300 kr/ha till 600 kr/ha.

Skogens mångfald

Budgeten för åtgärden ökar med 43,61 miljoner kronor årligen till 174,45 miljoner kronor. Nuvarande åtgärd förenklas till en högsta stödnivå på 7 000 kr/ha. Det blir möjligt med ersättning för återkommande skötsel. Två nya delåtgärder, Brynmiljöer och Gläntor och gles skog, kommer till.

Skogens vatten

En ny åtgärd med årlig budget på 36 miljoner kronor. Åtgärden består av flera delåtgärder:

- vattenanpassad målklassning, ersättning 150 kr/ha
  - byte av vägtrummor som utgör vandringshinder, högst 75 % av faktiska kostnader men högst 100 000 kronor per objekt
  - åtgärder för att etablera och utveckla kantzoner vid vatten, högsta stödnivå 7 000 kr/ha
  - återställning av skadade vattendrag, ersättning 50 kr per åtgärdad meter.
-

Ädellöv	Budgeten ökar med 14 miljoner kronor årligen. Det maximala ersättningsbeloppet för ädellöv blir 30 000 kronor per hektar. Nytt stöd till plantering av ekologiskt viktiga lövskogar.
Axel 3 Diversifiering till annan verksamhet än jordbruk	Budgeten för åtgärden ökar med 45 miljoner kronor årligen till 115 miljoner kronor. Förstärkningen gäller klimat och förnybar energi samt biogasstöd.
Affärsutveckling i mikroföretag	Budgeten för åtgärden ökar med 10 miljoner kronor årligen till 110 miljoner kronor. Förstärkningen gäller klimat och förnybar energi.

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
jordbruksverket@sjv.se
www.sjv.se

ISSN 1102-3007
ISRN SJV-R-09/6-SE
RA09:6